Slavistična revija 74/1 (2026): 1–22
https://doi.org/10.57589/srl.v74i1.4264

Tip 1.01
CC BY 4.0

Damjan Popič
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani,
Fakulteta za računalništvo Univerze v Ljubljani
damjan.popic@ff.uni-lj.si
ORCID: 0000-0003-0229-5343

Lyudmila Aleksandrovna Zadorozhnaya
Evrazijska narodna univerza L. N. Gumiljova,
Astana, Kazahstan
mila.alex.zadorozhnaya@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8819-5329

Izzivi »internacionalizacije« jezika v digitalni dobi: korpusnojezikovna analiza variantnosti pri prečrkovanju in morfološkem podomačevanju kazahstanskih osebnih imen v angleščini

V prispevku so predstavljeni izzivi transliteracije kazaških lastnih imen, zapisanih v cirilici, v angleščino, zlasti v kontekstu prehoda kazahstanskega pisnega sistema iz cirilice v latinico, ki poteka od leta 2017, z namenom, da bi kazaščina postala mednarodno bolj prepoznavna. Prizadevanje Kazahstana za internacionalizacijo je privedlo do še plodnejših prevodnih izmenjav med kazaščino in angleščino, kar je povzročilo precejšnja razhajanja pri zapisu lastnih imen v angleščini, tudi pri znanih in ključnih osebnostih in imenih iz kazahstanske kulture in zgodovine. Namen prispevka je analizirati stopnjo variantnosti pri prečrkovanju z uporabo korpusnojezikovne metodologije, v ta namen pa smo sestavili korpus angleških podstrani več uradnih/institucionalnih kazahstanskih spletnih strani (vladnih, visokošolskih itd.). S tem korpusom prikažemo imena z najvišjo stopnjo variantnosti v angleščini v njihovih angleških ustreznicah in oblikujemo kategorije potencialno problematičnih imen z vidika prečrkovanja, obenem pa tudi z vidika morfološkega podomačevanja oziroma konkurenčnosti med rusificiranimi in kazaškimi oblikami.[1]

Ključne besede: prečrkovanje, kazaščina, cirilica, latinica, pisava, jezikovna variantnost

The Challenges of "Internationalizing" a Language in the Digital Age: A Corpus-Linguistic Study of Transliteration and Morphological Adaptation in Rendering Kazakh Cyrillic Names in English

This article presents the challenges of transliterating Kazakh proper names written in the Cyrillic script into English, especially against the backdrop of the government-led transformation of the Kazakh writing system from Cyrillic to Latin script, which has been underway since 2017 and is poised to pass its first milestone in 2029. The aim of the transformation is to make the Kazakh language more easily understandable and international. This turn towards internationalization has also led to more prolific translation from Kazakh into English, which in turn has brought about a significant degree of variation in spelling in English, even when pertaining to key figures and names from the Kazakh culture and history (cf. Abai/Abay, etc. for the poet, philosopher and reformer Abai Qunanbaiuly). The article analyzes the degree of variation by using corpus-lin-

[1] Raziskavo sta podprla Znanstveni odbor Ministrstva za znanost in visoko šolstvo Republike Kazahstan (št. projekta AP23490448) in Razvojni sklad Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

This research was supported by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP23490448) and by the Research Development Fund at the Faculty of Arts, University of Ljubljana.

guistic methodology. To this end, we constructed a corpus of English subpages of several official/institutional Kazakhstani websites (the government, higher education, etc.). We use this corpus to identify the Kazakh names with the highest degree of variation in their English equivalents and create categories of potentially problematic names in terms of transliteration, as well as in terms of morphological adaption of competitive Russified and Kazakh forms.

Keywords: transliteration, Kazakh, Cyrillic, Latin, script, language variation, reform

1 Uvod

Razvoj pisnih sistemov v različnih jezikih skozi zgodovino je zaznamovalo dinamično prepletanje kulturnih, političnih in tehnoloških vplivov. Od antičnih civilizacij do sodobnih družb so prehodi iz ene pisave v drugo odražali zapleteno prepletenost človeške komunikacije in njenega pisnega izraza. Prehod kazaškega jezika s cirilice na latinico predstavlja pomemben kulturni in jezikovni premik, ki prinaša globoke in daljnosežne posledice za položaj Kazahstana v globalni skupnosti, pri čemer položaj države močno zaznamuje jezikovna pestrost (Smagulova 2008; Aksholakova, Ismailova 2013) ter tudi geopolitični položaj (Pavlenko 2008). Ta pomembna sprememba, ki je bila uvedena leta 2017 z odlokom predsednika republike,[2] je bila predstavljena kot sredstvo za modernizacijo jezika in države, krepitev njene mednarodne prisotnosti in lažjo integracijo v globalno gospodarstvo ter znanost (Bekzhanova, Makoelle 2022). Latinizacija kazaščine tako ni zgolj sprememba pisave, temveč strateški korak za pozicioniranje jezika (v smeri zahoda) in s tem tudi države v širšem kontekstu globalizacije, tehnološkega napredka in geopolitike.

Ta pomembna in nenadna sprememba, ki jo je predsednik Nazarbajev sicer večkrat omenjal, tudi v pogovorih z drugimi voditelji postsovjetskih držav (Bekzhanova, Makoelle 2022), je terjala in seveda tudi pritegnila pozornost jezikoslovne skupnosti v Kazahstanu, pri čemer je osrednja jezikoslovna institucija, Inštitut za jezikoslovje Akhmeta Baitursynulya,[3] prevzela vodilno vlogo in po začetku procesa spreminjanja pisave predstavila več alternativnih abeced in smernic za transliteracijo kazaščine iz cirilice v latinico. Priročniki vključujejo različne referenčne materiale, kot so splošni in terminološki slovarji ter številni drugi viri, vendar pa ti viri podajajo zgolj prečrkovalne smernice in variante znotraj enega jezika v dveh različnih pisnih sistemih. To pomeni, da ti priročniki ne ponujajo rešitev za prevajanje kazahstanskih lastnih imen v angleščino, kar pomeni, da to vprašanje ostaja nerešeno – tudi pri segmentu osebnih lastnih imen, ki bi z vidika normativistike morala biti zapisana čim bolj enoznačno. Kot pravi Ermolovich (2001: 26), je ena od temeljnih funkcij lastnih imen prav to, da

[2] Predsedniški odlok št. 569 je 26. oktobra 2017 podpisal nekdanji (in prvi) predsednik Republike Kazahstan Nursultan Nazarbajev. Odlok je dostopen na spletni strani https://academy-gp.kz/?p=9661&lang=en.

[3] https://tbi.kz/eng.

služijo kot pravni identifikator posameznika in njegovih povezanih lastnosti, prav zato pa je bistveno, da se v vseh virih ohrani dosledna pisna oblika antroponima, zlasti v kontekstu digitalizacije, v okviru katere besedila na spletu niso zgolj besedila, temveč tudi viri za strojno učenje umetnointeligenčnih sistemov, tako da ima vsaka posamezna variantna raba močan in potencialno dolgotrajen vpliv.[4]

Ta prispevek obravnava posledice kazahstanske pisne reforme, s posebnim poudarkom na prečrkovanju kazahstanskih osebnih lastnih imen, zapisanih v cirilici, v angleščino. Angleščina kot *lingua franca* mednarodnega diskurza igra ključno vlogo pri tem, kako države komunicirajo svojo identiteto in sodelujejo s svetom. Sprejetje latinice naj bi kazaščino približalo mednarodni javnosti, s tem pa bi se spodbudila kulturna izmenjava in pospešilo gospodarsko sodelovanje (Smagulova 2016). Dejstvo, da standardiziranih smernic za prečrkovanje (še) ni, povzroča zmedo pri zapisovanju kazahstanskih imen na angleških spletiščih, kar poskušamo prikazati s korpusnojezikoslovno analizo uradnih spletišč v angleščini. Ta variantnost je izziv tako za jezikovno identiteto kot tudi za mednarodno prepoznavnost Kazahstana, saj je vpliv transliteracije kazahstanskih lastnih imen v angleščino takojšen in globalno viden. Tako se, čeprav se reforma običajno obravnava kot notranje vprašanje jezikovnega načrtovanja, njene posledice raztezajo daleč onkraj zapisovalnih praks. Ker angleščina že služi kot *lingua franca* diplomacije, znanosti in digitalne komunikacije, se vsaka sprememba v referenčnem zapisu osebnih imen odraža v potnih listih, akademskih repozitorijih in drugih storitvah, pravnih dokumentih in indeksih spletnih iskalnikov. Ta prispevek zato združuje dva vidika, ki se v znanstveni literaturi pogosto obravnavata ločeno:

1. reformo pisave kot jezikovnopolitično vprašanje;
2. variantnost pri prečrkovanju kot živi jezikovni praksi.

Ključna povezava med obema točkama je, da latinizacija kazaščine ponovno načenja vprašanje »privzetega črkovanja« za vsa kazahstanska lastna imena, ki se v angleščini že uporabljajo. Za razliko od ruske cirilice, pri kateri imamo enotno prevladujočo prečrkovalno normo (BGN/PCGN), je kazaščina na razpotju: naj uradna komunikacija v angleškem jeziku prevzame neposredno latinščino iz nove pisave (npr. *Qunanbaiuly*), ohrani uveljavljene rusificirane oblike (npr. *Kunanbayev*) ali dopusti nadaljnjo vzporedno rabo? V prispevku poskušamo z uporabo korpusnojezikoslovne metodologije kvantitativno opredeliti distribucijo končnic pri različnih imenih in tako izmeriti entropijo med njimi, hkrati pa želimo čim bolj nazorno prikazati tudi prevlado posameznih oblik.

[4] To je opazno denimo pri slovenskih poimenovanjih za zemljepisna imena zunaj meja Slovenije, npr. v Italiji, kjer pomanjkljive informacije v slovenščini na Wikipediji vodijo v slabšo zastopanost slovenskih poimenovanj pri Googlovih storitvah, npr. Zemljevidih. Tudi zaradi tega se poraja vprašanje o nujnosti in celo strateški vlogi zagotavljanja verodostojnih informacij v odprtih repozitorijih za (digitalno) preživetje lokalnih in regionalnih poimenovalnih variant.

(Jezikovna) politika – prehod na novo pisavo – torej določa *makrokontekst* naše raziskave, medtem ko korpusnojezikoslovna analiza prečrkovalnih in zapisovalnih praks razkriva *mikroizide*, ki so vidni danes. S povezavo obeh lahko utemeljeno trdimo, da:

1. bo pravopisna reforma brez enotnih smernic variantnost še bolj utrdila, namesto da bi jo zmanjšala;
2. lahko obstoječi vzorci rabe vplivajo na samo izvajanje reforme: če bi denimo za posamezno ime, pri katerem povsem prevladuje določena oblika, predpisali drugo, bi nenadna sprememba lahko naletela na večji odpor pišočih kot pri drugih, bolj enakomerno rabljenih končnicah in zapisovalnih oblikah;
3. je tovrstna variantnost za globalno prepoznavnost države lahko škodljiva, hkrati pa je implementacija tudi močno odvisna od geopolitičnih nazorov aktualne politike.

2 Pisava: kaj izraža in kaj se skriva med vrsticami

Prečrkovanje je proces pretvorbe besedila iz enega pisnega sistema v drugega s pomočjo preslikave znakov iz izvorne pisave v znake ciljne pisave na podlagi fonetične ali ortografske enakovrednosti (Coulmas 2003: 36). Ta praksa omogoča, da se leksemi in imena iz jezikov z različnimi pisavami predstavijo na način, ki je razumljiv bralcem, ki z izvorno pisavo niso seznanjeni.

Zgodovina transliteracije je dolga in sega v čase, ko so kulturne izmenjave in trgovina terjale ciljno usmerjene spremembe izrazne oblike. Grki so abecedo prevzeli od Feničanov in jo prilagodili nesemitskemu jeziku, pri čemer so uvedli samoglasnike (Robinson 1995: 166–167), med širjenjem verstev, kot sta krščanstvo in islam, pa je postalo prečrkovanje ključno za prevajanje posvetnih besedil in znanstvenih del, kar je pripeljalo do razvoja različnih prečrkovalnih konvencij (Coulmas 2003: 202–203; Diringer 1948: 290, 553).

Prečrkovanje je zahteven proces, saj pogosto vključuje dileme o jezikovni standardizaciji, kulturni avtentičnosti in sami izvedbi, zato so v tovrstnih primerih še bolj pomembne jasne smernice, zlasti v sodobnem času, saj sta globalizacija in tehnološki napredek povečala pomen standardiziranih sistemov prečrkovanja, kar je v spletnem okolju še toliko bolj pomembno. Mednarodni organi, kot je Mednarodna organizacija za standardizacijo (ISO), so oblikovali smernice, na primer standard ISO 9 za prečrkovanje cirilice, da bi spodbudili doslednost in odpravili dvoumnost v mednarodni komunikaciji. Kljub tem prizadevanjem pogosto obstaja več standardov transliteracije za isto pisavo, kar povzroča variantnost v zapisu, to pa je opazno tudi pri prečrkovanju

imen in toponimov cirilice v latinico, pri katerem različne države in organizacije uporabljajo različne sisteme (Fierman 2009: 1220–1221).

2.1 Menjave pisnih sistemov

Skozi zgodovino so številne države in skupnosti sprejemale korenite spremembe pisave v okviru širših prizadevanj za modernizacijo, uveljavljanje nacionalne identitete ali usklajevanje s političnimi spremembami, eden najbolj znanih primerov pa je reforma pisave v Turčiji leta 1928. Pod vodstvom Mustafe Kemala Atatürka je Turčija arabsko pisavo nadomestila z latinico. To radikalno spremembo, katere cilj je bil povečati stopnjo pismenosti in modernizirati državo, so vodila sovjetska prizadevanja za latinizacijo (*korenizatsiya*), kar je olajšalo integracijo Turčije v zahodni svet (Lewis 1999: 27, 38–39). V zadnjem stoletju so se tako za spremembo pisave odločile številne države, zlasti na podlagi geopolitičnega položaja v razmerju do Sovjetske zveze/Ruske federacije, kot prikazuje tabela 1.

Tabela 1: Kratek zgodovinski pregled glavnih sprememb pisave.

Država/narod	Leto	Izvorna pisava	Ciljna pisava
Uzbekistan	1926	turška	latinica
Turkmenistan	1926	turška	latinica
Azerbajdžan	1926	turška	latinica
Kazahstan	1926	turška	latinica
Uzbekistan	1930	latinica	cirilica
Turkmenistan	1930	latinica	cirilica
Azerbajdžan	1930	latinica	cirilica
Kazahstan	1930	latinica	cirilica
Mongolija	1941	tradicionalna mongolska pisava	cirilica
Uzbekistan	1993	cirilica	latinica
Turkmenistan	1993	cirilica	latinica
Azerbajdžan	1991–1992	cirilica	latinica
Kazahstan	2017–	cirilica	latinica

Kot je razvidno iz tabele 1, je bil v preteklem stoletju v Srednji in Vzhodni Aziji razvoj pisav zelo dinamičen (Grenoble 2003: 49–50). Mongolija je leta 1941 zamenjala pisavo in pod vplivom Sovjetske zveze tradicionalno mongolsko pisavo nadomestila s cirilico. Namen te spremembe je bil izboljšati stopnjo pismenosti in Mongolijo politično in kulturno približati Sovjetski zvezi. Po razpadu Sovjetske zveze je več srednjeazijskih republik – poleg Kazahstana – začelo reformo pisave, da bi s tem okrepile svojo nacionalno identiteto. Azerbajdžan je med letoma 1991 in 1992 prešel s cirilice na latinico (Grenoble 2003: 122), kar je bil del prizadevanj za uveljavitev neodvisnosti in vzpostavitev tesnejših vezi z zahodnimi državami. Podobno je Uzbekistan leta 1993 sprejel latinico, ki je nadomestila cirilico, da bi okrepil svojo kulturno dediščino in

spodbudil uzbeški jezik (Pavlenko 2008). Turkmenistan je prav tako leta 1993 prešel s cirilice na latinico, da bi s tem oživil turkmensko nacionalno identiteto (Landau, Kellner-Heinkele 2001).

2.2 Latinizacija kazaščine

Zgodovino kazaške pisave zaznamujejo korenite spremembe pravopisa, ki so bile pogosto posledica zunanjih geopolitičnih sil in notranjih kulturnih dinamik in reform. Začetki Kazahstana kot suverene države segajo v 15. stoletje, ko so se tri glavna plemena (horde) združila in ustanovila Kazaški kanat, sam pisni sistem pa se je začel oblikovati že veliko prej. Med 5. in 12. stoletjem so uporabljali staro turško runsko pisavo, ki ji je sledila arabska pisava, ki se je postopoma začela uporabljati od 8. stoletja (Ayagan 2005: 40) in se je aktivno uporabljala vse do 20. stoletja, danes pa jo uporabljajo kazahstanski prebivalci v avtonomnih regijah Kitajske (Zhou 2003: 149), v 20. in 21. stoletju pa je Kazahstan doživel in še doživlja dinamičen razvoj svoje pisave, celotno dinamiko pa ponazarja tabela 2.

Tabela 2: Pregled sprememb pisave v kazaščini (Kassenova, Zhumashev 2025; Riekkinen idr. 2021; Bazarbayeva, Chukayeva 2021).

Obdobje	Pisni sistem	Ključni dogodek/ ljudje	Značilnosti
5.–12. stoletje	Runska pisava	Stara turška plemena	Uporabljala so jo turška plemena; zapisi kažejo na razširjeno pismenost v 7. in 8. stoletju.
11.–začetek 20. stoletja	Arabska pisava	Širitev islama	Nadomestila je runske pisave; prevladovala v književnosti in znanosti; povezovala Kazahe z muslimansko identiteto in tradicionalno preteklostjo.
1924	Prilagajone arabščina (tote jazu/tote zhazu)	Akhmet Baitursynuly	»Varčna pisava«; odstranitev diakritičnih znakov zaradi prilagoditve kazaški fonologiji. Še vedno v uporabi pri govorcih kazaščine na Kitajskem.
1929–1940	Latinica (*janalif*)	Sovjetska »kulturna revolucija«	»Enotna turška abeceda«, sprejeta po kongresu v Bakuju leta 1926. Politični cilj: oddaljitev prebivalstva od islama in izogibanje videzu rusifikacije.
1940–	Cirilica	Sovjetska oblast	Politični preobrat k rusifikaciji. Uporaba 42 črk za 28 fonemov.
2017	Latinica (1. osnutek)	Predsedniški odlok	»Različica z apostrofi«. Močno kritizirana zaradi vizualne neprijetnosti in težav pri digitalni obdelavi besedil.
2018	Latinica (2. osnutek)	Predsedniški odlok	»Različica z ostrimi strešicami« (akut). Kritizirana zaradi uporabe digrafov (npr. *sh*, *ch*) *in* neupoštevanja načela »en zvok – ena črka«.
2019–	Latinica (nova različica)	Inštitut za jezikoslovje	Uporaba diakritičnih znakov. Sklada se s turškimi/azerbajdžanskimi modeli; cilj je fonetična ekonomičnost in natančen zapis fonemov.

Po vzpostavitvi sovjetske oblasti v 20. letih 20. stoletja se je med kazahstansko inteligenco vnela ostra razprava o prihodnosti pisave, ki je družbo razdelila na »zahodnjake«, ki so podpirali latinizacijo, in »turkofile«, ki so zagovarjali ohranitev arabske pisave. Sovjetska vlada je aktivno spodbujala latinizacijo kot del širše »kulturne revolucije« s političnim ciljem, da bi turška muslimanska prebivalstva oddaljila od vpliva duhovščine in islama, hkrati pa se izognila takojšnji uvedbi cirilice, ki bi jo lahko razumeli kot nadaljevanje carske rusifikacije.

Po mnenju Mamynove (2022) in Mamynove idr. (2023) je za enega prvih poskusov preoblikovanja kazahstanske pisave zaslužen sloviti kazahstanski jezikoslovec in kulturnik Akhmet Baitursynuly (1872–1937), ki je ustvaril prilagojeno različico abecede, temelječe na arabski pisavi, in jo poimenoval »tote zhazu«. Njegova različica pisave je bila prva, ki je upoštevala fonološke značilnosti kazaškega jezika, hkrati pa je prav ta pisava v veliki meri prispevala k razvoju izobraževanja in ozaveščanja ljudi v tem obdobju (Mamynova 2022).

Med letoma 1920 in 1930 se je v republikah Sovjetske zveze aktivno izvajala politika latinizacije turških jezikov. Ena od rešitev, predlaganih na kongresu turkologov v Bakuju leta 1926, je bilo priporočilo, da se vse za vse pisave vseh turških jezikov uporabi latinico. To je leta 1927 privedlo do nastanka pisave, imenovane janalif (*yañalif*, tudi *yangalif*, cir. Яңалиф, 'nova abeceda'), latinične pisave za turške jezike.

Slika 1: Končna oblika pisave janalif iz leta 1929.

A B C Ç D E É Ə F G H I J K L M N O Ó P R S T U V X Y Z Ƶ Ш W

Ta abeceda ni bila povsem enaka angleški in je vsebovala črke, značilne za turške jezike, kar vse do digitalne dobe za mednarodno pojavnost ni bilo problematično. 7. avgusta 1929 so najvišji kazahstanski organi uradno odobrili sprejetje te abecede (Nurgaziev, Kyrykbaev 2024: 53). Janalif se je kot pisni sistem za kazaščino uporabljal v obdobju med letoma 1929 in 1940, sama implementacija pa se je izkazala za izjemno težavno: ljudje so se morali učiti dveh pisav in so pogosto zamenjevali posamezne znake, tako da je bila nova pisava odpravljena s sprejetjem Zakona o prehodu kazahstanske pisave z latinice na cirilico, 13. novembra 1940 (Tileshov idr. 2020: 195).

Tudi po osamosvojitvi Kazahstana leta 1991 se je za kazaški jezik uporabljala cirilica, je pa bila na državni ravni predlagana izjemno pomembna in daljnosežna sprememba – uporaba angleščine kot *lingue france* (Bekzhanova, Makoelle 2022: 1), kar je

naznanilo uvedbo »trojice jezikov«: kazaščine kot državnega jezika, ruščine kot jezika medetničnega sporazumevanja in angleščine kot jezika integracije v mednarodno okolje in svetovno gospodarstvo. Po mnenju Zharkynbekove in Aimoldine (2016) »trojico kazaščine, ruščine in angleščine podpira večina državljanov«.

Sprejetje te ureditve je imelo daljnosežne posledice tudi na področju izobraževanja in znanosti, saj se ti jeziki zdaj uporabljajo za izobraževanje in znanost v skoraj enakomernem obsegu, tako da je angleščina postala pomemben jezik v podiplomskem izobraževanju (Sulkarnayeva 2017: 76). To je močno povečalo potrebo po predstavitvi kazahstanske kulture ter znanstvenih in gospodarskih dosežkov v angleščini. Vse lokalne konference morajo denimo biti opremljene s povzetki v vseh treh jezikih, kar ponovno odpira vprašanje enotne transliteracije imen znanstvenikov in javnih osebnosti za njihovo ustrezno reprezentacijo v mednarodnem (znanstvenem) okolju – če ne zaradi drugega, vsaj zaradi citiranja, bibliometrije in sledljivosti v digitalnih virih. Pri tem pa ne gre zgolj za vprašanje prečrkovanja iz cirilice, temveč tudi za izbiro morfološke oblike imena (npr. rusificirane končnice v primerjavi s kazaškimi).

Pomembno je upoštevati, da lahko morfološka zgradba osebnih imen v kazaščini deluje kot kazalnik zgodovinskih obdobij (Mnaidarova idr. 2025: 223). Dogodki v prvi polovici 20. stoletja so prispevali k uveljavitvi rusificiranih končnic, ki so nato v kazahstanskih antroponimih povsem prevladale. Po osamosvojitvi pa so konec 20. in v začetku 21. stoletja sledile pomembne spremembe pri zapisovanju in normiranju lastnih imen (Bazarbayeva idr. 2024: 66). Preoblikovanje antroponimične formule je bilo tudi uradno potrjeno v dokumentu Državne onomastične komisije;[5] dokument med drugim predlaga rabo kazaških obrazil -uly in -kyzy namesto ruskih -ov/-ev ter -ova/-eva (Madieva idr. 2014).

V angleških (digitalnih) virih se zato pogosto prepletata dve različni ravni variabilnosti. Prva je morfološka variabilnost, tj. konkurenca med rusificiranimi in kazaškimi, pogosto patronimičnimi oblikami priimkov, ki v rabi lahko prevzamejo funkcijo »priimka« v latiničnih zapisih. Tako se npr. pojavlja rusificirana oblika *Kunanbayev*, vzporedno pa tudi kazaška oblika *Qunanbayuly*. Druga raven je variabilnost prečrkovanja oziroma latinizacije, tj. več možnih latiničnih zapisov iste izhodiščne oblike (npr. *Kunanbayev*/*Kunanbaiev* ali *Qunanbayuly*/*Qunanbaiuly*; vključno z omahovanjem tipa q : k v korenu). Prav ta kombinacija morfološke in prečrkovalne variantnosti povečuje verjetnost, da bo v rabi več različic istega imena, kar posledično vpliva na število na-

[5] *Conception of Regulating Personal Names, Middle Names and Family Names for the Kazakhs in the Republic of Kazakhstan* (1994).

činov, kako je ime zapisano v angleških, posledično pa tudi drugih latiničnih okoljih (npr. v bibliografijah, citatnih bazah in na uradnih spletnih straneh).

Razmah tovrstnih različic je dodatno povezan z nestandardizirano rabo digitalnih tehnologij, ki pogosto temeljijo na različnih transliteracijskih sistemih, kar potrjujejo tudi nedavne raziskave (Zadorozhnaya 2025: 307). Kot opozarjata Rsaliyeva in Rysbergen (2014: 161), je zato vprašanje znanstveno utemeljenih splošnih načel za prečrkovanje kazaških imen v angleščino postalo posebej pereče. V pričujoči raziskavi zato variantnost obravnavamo na dveh ločenih oseh – (i) izbira morfološke oblike (rusificirana : kazaška) in (ii) variantnost latiničnega zapisa znotraj izbrane oblike – ter v empirični analizi sistematično popišemo in kvantificiramo obe, pri čemer je osrednji predmet analize prav porazdelitev in obseg latiničnih variant v angleških virih.

3 Analiza

V tem delu predstavljamo korpusnojezikoslovno analizo različic transliteracije kazaških lastnih imen v angleščini in njihovega morfološkega podomačevanja. Preden smo se lotili te korpusnojezikoslovne raziskave, smo med jezikoslovci opravili predhodno anketo, da bi potrdili smiselnost poglobljene študije. Tako smo na mednarodni konferenci »Prevajalske tehnologije in primerjalnoknjiževnostne raziskave v znanstveni zapuščini Akhmeta Baitursynulya« (univerza Gumilyov ENU, Astana, Kazahstan, 28. oktobra 2022) izvedli anketo, s katero smo udeležence prosili, naj ime Abai Qunanbaiuly zapišejo v angleščini. Čeprav smo skupno zabeležili 20 anketirancev, je različnih variant skupno 21, ker je ena anketa (ali en anketiranec/anketiranka) navedel/navedla več variant. Če vse navedene variante obravnavamo kot izbire (skupaj = 21), dobimo naslednje približne odstotke:

1. Abai Qunanbaiuly: 7/21 ≈ 33,3 %
2. Abai Kunanbaiuly: 4/21 ≈ 19,0 %
3. Abay Kunanbayuly: 4/21 ≈ 19,0 %
4. Abai Qunanbayev: 3/21 ≈ 14,3 %
5. Abay Kunanbayev: 1/21 ≈ 4,8 %
6. Abay Kunanbaiuly: 1/21 ≈ 4,8 %
7. Abay Kunanbaev: 1/21 ≈ 4,8 %

Kljub razdrobljenosti lahko opazimo nekaj izraženih smernic: razlike med zapisom s Q in K, konkurenčne rusificirane in tradicionalne končnice (-baev/bayev proti -baiuly/bayuly/baiyuly) ter končnico -ai/ay. To v praksi pomeni številne potencialne kombinacije in močno razdrobljenost zapisovalnih možnosti, še posebej če upoštevamo

dejstvi, da gre za najpomembnejšo literarno in zgodovinsko osebnost države ter da so bili anketiranci jezikoslovci in prevodoslovci.

3.1 Korpusnojezikoslovna analiza variantnosti v zapisu

V tem odseku poskušamo ugotoviti dejansko variantnost pri prečrkovanju in zapisovanju kazahstanskih priimkov, to pa poskušamo napraviti z obsežno korpusnojezikoslovno analizo.

3.1.1 Podatkovna baza

Za analizo smo sestavili korpus iz najbolj relevantnih kazahstanskih spletnih virov, ki so na voljo v angleščini. Korpus obsega raznolike vire, vključno z novicami, akademskimi članki, vladnimi dokumenti in spletnimi publikacijami, ki izhajajo iz uglednih kazahstanskih spletnih strani in medijev. Ti viri so bili izbrani na podlagi njihove relevantnosti za jezikovno krajino Kazahstana, dostopnosti za angleško govoreče občinstvo in obsežnosti, saj gre za izključno uradne in/ali vladne institucije. Seznam spletnih strani v angleščini, s katerih smo zbrali besedilni korpus,[6] je naslednji:

1. Urad predsednika Republike Kazahstan (https://www.akorda.kz/en)
2. Literarni portal, ki je nastal s podporo Ministrstva za kulturo in informacije ter Centralne komunikacijske službe pri službe predsednika Republike Kazahstan (https://adebiportal.kz/en)
3. Portal e-History, državni portal za zgodovino Kazahstana (https://e-history.kz/en)
4. Urad predsednika vlade Republike Kazahstan (https://primeminister.kz/en)
5. Spletne novice Kazinform (https://www.inform.kz/en)
6. Evrazijska narodna univerza ENU (https://enu.kz/en)
7. Univerza Abai (Abay) (https://www.kaznpu.kz/en/)

Podatkovna zbirka torej zajema široko paleto tematik – politiko, kulturo, gospodarstvo, izobraževanje, zgodovino in družbo, s čimer smo želeli v čim večji meri zajeti večplastnost diskurza. Končna velikost korpusa je navedena v tabeli 3.

Tabela 3: Korpus v številkah.

Pojavnice	30.479.361
Besede	25.819.605
Povedi	1.252.219

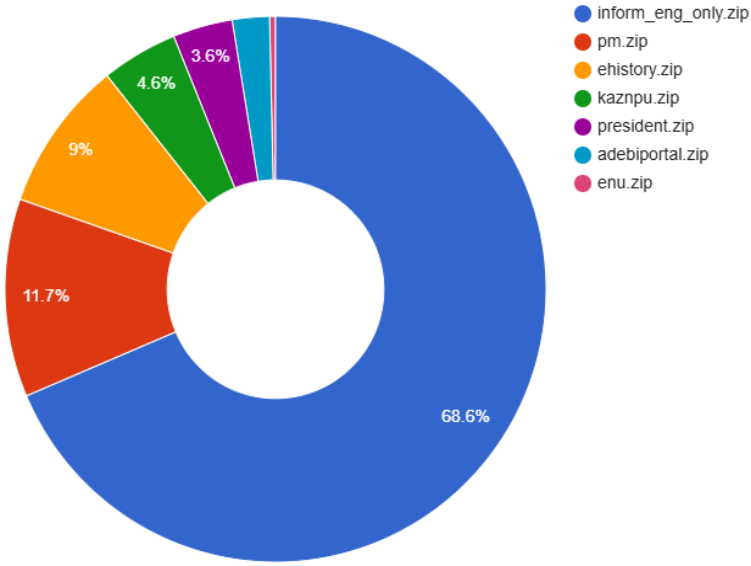
[6] Za luščenje besedil smo uporabili knjižnico BeautifulSoup (https://pypi.org/project/beautifulsoup4/).

Med sestavljanjem korpusa smo si prizadevali, da bi bil čim bolj uravnotežen, vendar smo bili omejeni z velikostjo in razpoložljivostjo besedil v angleščini na posameznih spletnih straneh. Tabela 4 in slika 2 prikazujeta distribucijo pojavnic v različnih delih celotnega korpusa.

Tabela 4: Porazdelitev pojavnic med spletnimi viri.

Element	Pojavnice
Kazinform	20.910.476
Urad predsednika vlade	3.577.638
e-History	2.729.306
Abayeva (Abaieva) univerza	1.389.286
Urad predsednika Republike Kazahstan	1.089.204
Portal Adebi	675.890
Univerza ENU	107.561

Slika 2: Distribucija besedilnih virov v korpusu.

Kot prikazujeta tabela 4 in slika 2, je porazdelitev pojavnic med temi viri izrazito neenakomerna, saj znaten del izvira iz ene same (novičarske) spletne strani. Kazinform zajema največji segment besedil v korpusu, saj predstavlja približno 20,91 milijona pojavnic, kar je okoli 68,6 % celotnega korpusa. Ta prevlada kaže tudi, da Kazinform kot glavna novičarska agencija igra ključno vlogo pri širjenju angleških vsebin znotraj Kazahstana in zlasti zunaj njega. Glede na njegov širok doseg in bralstvo ima obsežna produkcija zelo močan vpliv na prevladujoče transliteracijske prakse.

Urad predsednika vlade je drugi največji vir, ki zajema približno 3,58 milijona pojavnic (približno 11,7 % celotnega korpusa). Ta segment odraža prizadevanja vlade za sporočanje uradnih informacij in politik v angleščini, namenjenih domačemu, predvsem pa mednarodnemu občinstvu. Takšna uradna komunikacija je ključnega pomena za oblikovanje standardizirane rabe jezika, vključno z normami transliteracije.

Portal e-History zajema približno 2,73 milijona pojavnic (9 %) in ponuja zgodovinsko in kulturno vsebino, ki bogati raznolikost korpusa. Ta vir dodaja globino z vključitvijo besedil, ki lahko zaradi zgodovinskega konteksta vsebine zajemajo različne transliteracijske prakse. Ostali viri zajemajo okoli 10 % vseh besedil.

Na splošno distribucija kaže močno odvisnost od novic in vladnih spletnih strani, kar lahko znatno vpliva na prečrkovalne vzorce. Prevladujoča vloga Kazinforma kaže, da bi lahko transliteracijske prakse, ki jih uporablja ta agencija, nesorazmerno vplivale na splošne ugotovitve in potencialno izkrivile podatke, vendar smo se zaradi pomanjkanja razpoložljivih (in ustreznih) virov v angleščini odločili, da v analizo vključimo vse razpoložljive podatke, pri čemer se v celoti zavedamo, da porazdelitev med viri korpusa ni idealna.

V naslednjih odsekih predstavimo analizo neskladij pri transliteraciji, opazovanih v korpusu, s sistematičnim pregledom lastnih imen in izrazov pa želimo pojasniti zapletenost prečrkovalnih praks in njihove posledice za medkulturno komunikacijo in jezikovno standardizacijo.

3.1.2 Metodologija

Najprej smo identificirali seznam pogostih kazahstanskih končnic, ki se pojavljajo v moških in ženskih osebnih imenih. Nato smo za vsako končnico iz korpusa izluščili vse pojavitve, zabeležili absolutno frekvenco vsakega korena z vsako od končnic in izvedli statistično analizo z orodjem JupyterLab.[7]

Da bi upoštevali razlike v velikosti korpusa in olajšali primerjavo, smo izračunali relativno frekvenco na milijon besed za vsako kombinacijo korena in končnice. Ta normalizacija nam je omogočila, da smo ocenili razširjenost vsake oblike znotraj korpusa. Nato smo preučili razlike v frekvencah med posameznimi končnicami za vsak koren. Z izračunom absolutnih razlik in odstotkovnih distribucij želimo identificirati preferenčne vzorce v prečrkovalnih praksah.

Poleg tega smo za vsak koren izračunali entropijo in variacijsko vrzel. Entropija je statistično merilo nepredvidljivosti ali raznolikosti končnic (pripon) imen. Če se sko-

[7] https://jupyter.org/.

raj vsa imena končajo enako (npr. vsa se končajo na »-ova«), je predvidljivost visoka, entropija pa nizka. Nasprotno pa je, če so različne končnice enakomerno razporejene in se pojavljajo s podobno pogostostjo, predvidljivost nizka, entropija pa visoka, saj to kaže na bogat in enakomerno porazdeljen nabor variantnosti. Variacijska vrzel pa je po drugi strani bolj neposredno merilo razlike med dejanskim številom edinstvenih končnic, ki smo jih opazili v svojih podatkih, in največjim možnim številom možnih končnic, ki jih dopušča slovnica jezika ali omejitve določene podatkovne baze. Ti dve merili se dopolnjujeta, saj entropija količinsko opredeljuje stopnjo naključnosti in enakomernosti v porazdelitvi končnic imen (kvaliteta variantnosti), medtem ko variacijska vrzel izpostavlja stopnjo izkoriščenosti celotnega potencialnega obsega variacije (kvantiteta variantnosti).

V vsaki tabeli uporabimo vzorec 30 oblik zaradi omejenega prostora, vendar vključujemo tudi povezave do obeh glavnih tabel. Celotna zbirka podatkov vsebuje 1217 moških osnov z petimi možnimi končnicami in 633 različnih ženskih osnov s štirimi možnimi končnicami.

3.1.3 Moška imena

Tabela 5 prikazuje moške oblike, razvrščene po najvišji pogostosti.[8] Osredotočili smo se na končnice -baev, -baiev, -baiuly, -bayev in -bayuly.

Tabela 5: Moške oblike, razvrščene po pogostnosti.

osnova	baev	baiev	baiuly	bayev	bayuly	št. vseh pojavitev	entropija	št. različnih končnic	variacijska vrzel
Nazar	45	0	0	15120	0	15165	0,029	2	0,003
Sapar	6	0	0	648	0	654	0,075	2	0,009
Balyk	82	0	0	547	0	629	0,558	2	0,13
Bozum	11	0	0	464	0	475	0,159	2	0,023
A	9	0	0	449	3	461	0,195	3	0,026
Usken	25	0	0	425	0	450	0,31	2	0,056
Ashim	9	0	0	409	0	418	0,15	2	0,022
Kunan	29	1	33	266	31	360	1,26	5	0,261
Kozy	77	0	0	231	2	310	0,862	3	0,255
Zhamau	11	0	0	297	0	308	0,222	2	0,036
Kusher	7	0	0	276	1	284	0,2	3	0,028
Zhuma	39	0	6	220	5	270	0,873	4	0,185
Buri	21	0	0	230	0	251	0,415	2	0,084

[8] Celotna tabela je na voljo tukaj: https://www.dropbox.com/scl/fi/icj4ym64fdrvayct5fovi/stem_by_ending_with_entropy_masculine.xlsx?rlkey=bxdbvonlo20t07ip4ilzdr781&dl=1.

osnova	baev	baiev	baiuly	bayev	bayuly	št. vseh pojavitev	entropija	št. različnih končnic	variacijska vrzel
Tuime	4	0	0	244	0	248	0,119	2	0,016
Yermek	1	0	0	217	0	218	0,042	2	0,005
Atam	4	0	0	211	0	215	0,134	2	0,019
Kira	38	0	0	155	0	193	0,716	2	0,197
Sarsen	2	0	1	179	0	182	0,136	3	0,016
Zhoshy	4	0	0	173	0	177	0,156	2	0,023
Zha	18	0	1	149	0	168	0,543	3	0,113
Mussa	4	0	0	164	0	168	0,162	2	0,024
Myn	10	1	0	124	1	136	0,503	4	0,088
Ashik	1	0	0	128	0	129	0,065	2	0,008
Kara	2	0	0	122	0	124	0,119	2	0,016
Bishim	11	0	0	109	0	120	0,442	2	0,092
Turgum	1	0	0	114	0	115	0,072	2	0,009
Alpys	11	0	7	88	0	106	0,821	3	0,17
Kuli	4	0	0	100	0	104	0,235	2	0,038
Sauda	0	0	0	101	0	101	0	1	0
Pshem	12	0	0	87	0	99	0,533	2	0,121

Tabela 5 kaže, da rusificirana končnica -*bayev* še vedno prevladuje: v 25 od 30 osnovah predstavlja vsaj 80 % vseh pojavitev, pogosto pa izpodriva vse konkurenčne oblike. Najbolj nazoren primer je *Nazar*-, kjer oblika *Nazarbayev* sama zajema 15.120 od 15.165 pojavitev, kar entropijo zniža na skoraj nič (0,03), medtem ko variacijska vrzel znaša zgolj 0,003. Takšne skoraj neobstoječe vrzeli nam povedo, da pri javnih imenih z največjo prepoznavnostjo (predvsem pri aktualnih imenih iz sveta politike) variantnosti skorajda ni: končnica -*bayev j*e utrjena norma.
Kot kaže tabela 5, so najpogostejše oblike torej najbolj stabilne. Tabela 6 pa prikazuje moške oblike z najvišjo stopnjo variantnosti (in minimalno skupno frekvenco 10).

Tabela 6: Moške oblike, razvrščene po entropiji.

osnova	baev	baiev	baiuly	bayev	bayuly	št. vseh pojavitev	entropija	št. različnih končnic	variacijska vrzel
Sagyr	5	0	3	4	6	18	1,955	4	0,667
Kurman	2	0	3	6	2	13	1,834	4	0,538
Kulzha	6	0	0	5	2	13	1,46	3	0,538
Zholdy	2	0	1	12	4	19	1,457	4	0,368
Berkim	7	0	4	13	0	24	1,428	3	0,458
Naiman	5	0	1	17	2	25	1,32	4	0,32
Sandy	3	0	1	6	0	10	1,295	3	0,4
Ak	3	0	0	9	2	14	1,287	3	0,357
Qunan	0	0	26	13	4	43	1,279	3	0,395
Kunan	29	1	33	266	31	360	1,26	5	0,261
Nur	7	0	0	9	1	17	1,253	3	0,471
Kekil	17	0	4	55	2	78	1,19	4	0,295
Duisen	2	0	1	7	0	10	1,157	3	0,3
Nurly	5	0	0	12	1	18	1,135	3	0,333
Kenes	6	0	0	14	1	21	1,116	3	0,333
Kenzhe	22	0	0	43	2	67	1,089	3	0,358
Ait	9	0	2	31	0	42	1,009	3	0,262
Argyn	6	0	0	6	0	12	1	2	0,5
Tele	5	0	0	5	0	10	1	2	0,5
Daulet	12	0	0	13	0	25	0,999	2	0,48
Kily	7	0	0	8	0	15	0,997	2	0,467
Kydyr	5	0	0	6	0	11	0,994	2	0,455
Shangyt	5	0	0	6	0	11	0,994	2	0,455
Elu	8	0	0	6	0	14	0,985	2	0,429
Mamyr	7	0	0	10	0	17	0,977	2	0,412
Bazar	0	0	14	21	0	35	0,971	2	0,4
Asem	0	0	4	0	6	10	0,971	2	0,4
Konys	5	0	0	8	0	13	0,961	2	0,385
Sokpak	15	0	0	9	0	24	0,954	2	0,375
Tazhi	19	0	0	32	0	51	0,953	2	0,373

Če izločimo osnove, ki se pojavijo manj kot 10-krat, in jih razvrstimo po entropiji, dobimo jasno sliko, kje so razlike v zapisu. Dve vodilni osnovi – Sagyr- (entropija 1,96) in Kurman- (1,83) – kažeta skoraj šolsko štiridelno distribucijo: nobena od končnic ne doseže 45 % vseh pojavitev. Pri osnovi Sagyr- na primer rusificirana oblika -bayev zajema le 4 od 18 pojavitev, medtem ko kazahstanski patronimik -bayuly prevladuje s 6,

-baev in -baiuly pa sta manjša, a pomembna akterja. Variacijska vrzel (0,667) potrjuje, da dve tretjini pojavitev imena nimata prevladujočega zapisa.

Na splošno ti podatki kažejo, da se visoka variantnost pojavlja predvsem pri srednje pogostih imenih – tistih, ki so preveč pogosta, da bi jih lahko ignorirali, vendar še niso standardizirana v medijih ali uradnih krogih. Kadar osnova doseže več tisoč pojavitev (npr. Nazar-), rusificirana končnica -bayev še vedno prevladuje; kadar pa je pojavitev manj, je praksa pri transliteraciji bistveno bolj neenotna.

3.1.4 Ženska imena

Tabela 7 prikazuje najpogostejše ženske oblike (zgolj s končnicami -baieva, -baikyzy, -bayeva in -baykyzy, saj korpus ne vsebuje nobenega imena, ki bi se končal na -baeva), razvrščene po pogostosti. Treba je opozoriti, da so frekvence pri ženskih oblikah bistveno nižje.[9]

Tabela 7: Ženske oblike, razvrščene po pogostosti.

osnova	-baieva	-baikyzy	-bayeva	-baykyzy	št. vseh pojavitev	entropija	št. različnih končnic	variacijska vrzel
Nazar	0	0	300	0	300	0	1	0
Tulek	0	0	83	0	83	0	1	0
Kulam	0	0	62	0	62	0	1	0
Assau	0	0	59	0	59	0	1	0
A	0	0	58	0	58	0	1	0
Oraz	0	0	57	1	58	0,126	2	0,017
Zhuma	0	0	46	0	46	0	1	0
Movke	0	0	40	0	40	0	1	0
Otun	0	0	39	0	39	0	1	0
Rym	0	0	37	0	37	0	1	0
Tauke	0	0	34	0	34	0	1	0
Buri	0	0	32	0	32	0	1	0
Zhaksi	0	0	31	0	31	0	1	0
Tursyn	0	0	29	0	29	0	1	0
Košer	0	0	28	0	28	0	1	0
Shirin	0	0	27	0	27	0	1	0
Tau	0	0	25	1	26	0,235	2	0,038
Bas	0	0	25	0	25	0	1	0

[9] Celotna tabela je na voljo tukaj: https://www.dropbox.com/scl/fi/uxmjbbcq0fuxuiywtr68h/feminine_stem_by_ending_with_entropy.xlsx?rlkey=l8duqp1n8b8d67sckaus6clsb&st=-9689h1iv&dl=1.

osnova	-baieva	-baikyzy	-bayeva	-baykyzy	št. vseh pojavitev	entropija	št. različnih končnic	variacijska vrzel
Kungei	0	0	24	0	24	0	1	0
Yendi	0	0	23	0	23	0	1	0
Isa	0	0	22	0	22	0	1	0
Sarsem	0	0	22	0	22	0	1	0
Uner	0	0	22	0	22	0	1	0
Aman	0	0	20	1	21	0,276	2	0,048
Jarkim	0	0	20	0	20	0	1	0
Konka	0	0	20	0	20	0	1	0
Sagim	0	0	19	0	19	0	1	0
Kolum	0	0	18	0	18	0	1	0
Sarsen	0	0	18	0	18	0	1	0
Kar	0	0	17	0	17	0	1	0

V nasprotju z moškimi oblikami so ženska imena bistveno bolj enolična. Sedemindvajset od tridesetih najpogostejših osnov se pojavlja izključno z rusificirano končnico -bayeva. Pri zgolj treh osnovah – Ora-, Tau- in Aman- – je tradicionalna končnica -baykyzy konkurenčna. Z drugimi besedami, nobeno žensko ime v pasu visoke frekvence ne kaže pomembnega tekmovanja med končnicami.

Tabela 8 prikazuje najbolj spremenljive ženske oblike, vendar brez zahteve po minimalni frekvenci (10 pojavitev), saj so frekvence nizke.

Tabela 8: Ženske oblike, razvrščene po entropiji.

osnova	-baieva	-baikyzy	-bayeva	-baykyzy	št. vseh pojavitev	entropija	št. različnih končnic	variacijska vrzel
Beissen	0	1	1	0	2	1	2	0,5
Bisen	0	0	1	1	2	1	2	0,5
Duysen	0	0	2	3	5	0,971	2	0,4
Ora	0	0	3	2	5	0,971	2	0,4
Nurly	1	0	2	0	3	0,918	2	0,333
Sapar	0	0	2	1	3	0,918	2	0,333
Serik	0	0	2	1	3	0,918	2	0,333
Tule	0	1	2	0	3	0,918	2	0,333
Duzel	0	0	3	1	4	0,811	2	0,25
Sultan	0	1	3	0	4	0,811	2	0,25
Mergen	0	0	4	1	5	0,722	2	0,2
Myrza	0	0	4	1	5	0,722	2	0,2
Bazar	0	0	10	2	12	0,65	2	0,167
Sansyz	0	0	6	1	7	0,592	2	0,143

osnova	-baieva	-baikyzy	-bayeva	-baykyzy	št. vseh pojavitev	entropija	št. različnih končnic	variacijska vrzel
Ait	0	1	7	0	8	0,544	2	0,125
Boran	0	0	8	1	9	0,503	2	0,111
Kenzhe	0	1	11	0	12	0,414	2	0,083
Balta	0	1	14	0	15	0,353	2	0,067
Aman	0	0	20	1	21	0,276	2	0,048
Tau	0	0	25	1	26	0,235	2	0,038
Ali	0	0	57	1	58	0,126	2	0,017
Nazar	0	0	300	0	300	0	1	0
Tulek	0	0	83	0	83	0	1	0
Kulam	0	0	62	0	62	0	1	0
Assau	0	0	59	0	59	0	1	0
A	0	0	58	0	58	0	1	0
Zhuma	0	0	46	0	46	0	1	0
Movke	0	0	40	0	40	0	1	0
Otun	0	0	39	0	39	0	1	0
Rym	0	0	37	0	37	0	1	0

Seznam najbolj variantnih ženskih imen razkriva, da se skoraj vsa resnična konkurenca pojavlja v izredno majhnih vzorcih. Dve vodilni osnovi – *Beissen-* in *Bisen-* – dosegata entropijo = 1, ker sta njuni skupni frekvenci zelo nizki (2): ena oblika z *-bayeva* in ena *-baykyzy* (ali *-baikyzy*). Ena sama dodatna pojavitev v korpusu bi njuno entropijo zmanjšala za polovico. Enak vzorec se ponavlja pri osnovah *duysen-*, *Ora-*, *Nurly-* in *Sapar-*: entropija se giblje okoli 0,9, ker ima vsaka osnova zgolj tri do pet pojavitev in ena sama pojavitev *-kyzy* zadostuje, da poruši ravnovesje.

Pogostejše osnove – *Bazar-* (12 znakov), *Kenzhe-* (12), *Balta-* (15) in *Aman-* (21) – še vedno kažejo, da ima rusificirana oblika *-bayeva* zgolj eno pravo alternativo (*-baykyzy*), vendar nikoli več kot dve pojavitvi na osnovo. Nad pragom 25 pojavitev (*Tau-*, *Ora-*) se konkurenčna končnica izravna na statistično opombo, kar potrjuje, da se uveljavljene pisave *-bayeva* hitro stabilizirajo, ko ime pridobi javno prepoznavnost. To strnjeno pomeni naslednje:

1. Edina produktivna alternativa končnice je *-baykyzy*.

Razen ene izjeme (*-baieva*) (sprememba samoglasnika v korenu besede in ne prava sprememba končnice) je vsaka oblika, ki ni *-bayeva*, *-baykyzy*. Različice *-baikyzy* ali *-bayqyzy*, ki jih napoveduje kazahstanska fonologija, so praktično odsotne, kar nakazuje, da angleški mediji privzeto uporabljajo črkovanje »ay« + »k«, kadar uporabljajo končnico *-kyzy*.

2. V vseh primerih sta dve različni končnici.

Nobena ženska osnova se ne pojavlja s tremi ali štirimi končnic, za razliko od moškega sklopa, kjer soobstajajo *-bayev*, *-baev* in *-bayuly*. To poudarja asimetrijo med spoloma: za ženske ostaja izbira transliteracije binarna – tradicionalna *-kyzy* proti sovjetski -eva – in zgolj najmanjši del korpusa ohranja prvo obliko.

Če povzamemo, ženska spremenljivost torej obstaja, vendar je statistično šibka. Le peščica imen srednje pogostosti ohranja končnico *-kyzy*, vendar vsi štejejo manj kot 30 pojavitev; v trenutku, ko koren preseže ta prag, se utrdi končnica *-bayeva*.

4 Zaključek

Prehod kazaškega jezika s cirilice na latinico je ključni trenutek v jezikovni in kulturni evoluciji Kazahstana. Ta prehod, ki se je začel leta 2017, je del širših prizadevanj za modernizacijo države in integracijo v globalno skupnost. Naša raziskava se je poglobila v posledice tega prehoda, zlasti v transliteracijo kazahstanskih lastnih imen v angleščino – proces, ki bo imel zaradi odsotnosti uradnih smernic za prečrkovanje in zaradi znatne variantnosti pri zapisovanju imen izjemno težo pri določanju statusa in dinamičnosti v digitalni prihodnosti.

Korpusnojezikoslovna analiza angleških spletišč v Kazahstanu je razkrila znatne razlike v zapisovanju kazahstanskih osebnih lastnih imen, kar poudarja izzive, ki jih prinaša sprememba pisave. Kvantitativni podatki so izpostavili prevladujoče oblike, vendar so razkrili tudi opazna odstopanja, ki prispevajo k dvoumnosti in potencialnim nesporazumom.

S to raziskavo smo želeli ugotoviti, kako se kazahstanska imena dejansko zapisujejo v sodobni angleščini, in vprašati, kaj nam ta raba lahko pove o tekočem prehodu Kazahstana s cirilice na latinico. Korpusni podatki so nedvoumni: rusificirane končnice iz sovjetske dobe – *bayev* (moški) in – *bayeva* (ženski) – še vedno prevladujejo v javnem diskurzu v angleščini. Med najpogostejšimi imeni variantnosti malodane ni, kar ponazarjata zlasti obliki *Nazarbayev* (15.120/15.165 pojavitev) in *Nazarbayeva* (300/300), tj. priimka nekdanjega kazahstanskega predsednika in njegove žene.

Segment imen, ki so manj pogosta, daje drugačno, bolj dinamično sliko. Približno ena od desetih moških osnov z 10–500 pojavitvami v korpusu se še vedno pojavlja s 3–5 končnicami. To so imena – *Sagyr-*, *Kurman-*, *Kunan-* –, pri katerih so kazahstanske patroni-

mne končnice *-bayuly*/*-baiuly* dejansko konkurenčne končnici *-bayev*. Njihov obstoj potrjuje, da se je kazahstanska razprava o latinizaciji prenesla v angleško jezikovno prakso, vendar le v kontekstih, v katerih nobeden od zapisov še ni dosegel kritične mase. Ženska imena so bistveno manj variantna; celo »najbolj variantne« osnove redko presegajo eno samo pojavitev končnice *-baykyzy* v primerjavi s končnico *-bayeva*. Z drugimi besedami, variantnost v zapisu je v veliki meri pojav, vezan na moška imena.

To verjetno pomeni, da menjava pisave sama po sebi ne bo spremenila variantnosti v zapisu. Brez izrecnih stilističnih priročnikov in institucionalnih smernic bodo rusificirane končnice svojo statistično prevlado ohranile tudi v obdobju latinice, vprašanje pa ostaja, kakšen bo vpliv geopolitike in razmerja Kazahstana do Rusije. Prečrkovalne prakse torej niso niti naključne niti popolnoma ustaljene: odvisne so od pogostnosti imen, spola in vpliva preteklih in sodobnih jezikovnopolitičnih in jezikovnonačrtovalskih praks. Zgolj podrobno – tako kvantitativno kot tudi kvalitativno podkrepljeno – razumevanje, kje v jeziku obstaja prava variantnost – in zakaj do nje prihaja – jezikoslovcem in načrtovalcem omogoča, da reformo pisave v Kazahstanu pretvorijo iz zgolj grafičnega ukrepa v širše preoblikovanje jezikovne identitete.

Viri in literatura

Aksholakova, Assem, Nurgul Ismailova, 2013: The Language Policy of Kazakhstan and the State Language in Government Service. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 93. 1580–1586.

Antroponymic Dictionary [Антропонимдік сөздік], 2018: Almaty: Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan Science Committee, Akhmet Baitursunov Institute of Language Education. 250.

Ayagan, Burkitbai (ur.), 2005: *National Encyclopedia of Kazakhstan*. Zv. 3. Almaty: Kazakh Encyclopaedia. 560.

Bazarbayeva Zeynep Muslimovna, Talshyn Kanatkyzy Chukayeva, 2021: The New Kazakh Latinized Script. *Bulletin of L. N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series* 3/136. 24–30. DOI: https://doi.org/10.32523/2616-7174-2021-136-3-24-30.

Bazarbayeva, Zeynep Muslimovna, Didar Sadyk, 2024: Certain Issues in Spelling Onomastic Names. *Bulletin of Sh. Ualikhanov KU* 4. 60–70. DOI: https://doi.org/10.59102/kufil/2024/iss4pp60-70.

Bazarbayeva, Zeynep Muslimovna, Talshyn Kanatkyzy Chukayeva, 2023: The Phonematic Principle of the Kazakh Script Based on Latin Graphics. *Bulletin of L. N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series* 1/142. DOI: https://doi.org/10.32523/2616-678X-2023-142-1-8-14.

Bekzhanova, Zhazira, Tsediso Michael Makoelle, 2022: Latinization of the Kazakh Alphabet: Implications for Education, Inclusion, and Social Cohesion in Kazakhstan. *SAGE Open* 12/4.

Comrie, Bernard, 1999: Script and Identity in the Turkic Languages. *Language and National Identity in Central Eurasia*. Ur. William Fierman. Washington: Woodrow Wilson Center. 25–36.

Comrie, Bernard, Gerald Stone, Maria Polinsky, 1996: *The Russian Language in the Twentieth Century*. Oxford: Clarendon Press.

Coulmas, Florian, 2003: *Writing Systems: An Introduction to Their Linguistic Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Diringer, David, 1948: *The Alphabet: A Key to the History of Mankind*. New York: Funk & Wagnalls.

Ермолович, Дмитрий, 2001: *Имена собственные на стыке языков и культур*. Москва: Р. Валент.

[Ermolovič, Dmitrij, 2001: *Imena sobstvennye na styke jazykov i kul'tur*. Moskva: R. Valent.]
Fierman, William, 2006: Language and Education in Post-Soviet Kazakhstan: Kazakh-Medium Instruction in Urban Schools. *The Russian Review* 65/1. 98–116.
Fierman, William, 2009: Identity, Symbolism, and the Politics of Language in Central Asia. *Europe-Asia Studies* 61/7. 1207–1228.
Grenoble, Lenore A., 2003: *Language Policy in the Soviet Union*. New York idr.: Kluwer Academic Publishers.
Kassenova, Meruyert D., Rymbek M. Zhumashev, 2025: From the History of Translation Kazakh Script into Latin Graphic in the 1920 and 1930s. *Bulletin of the Karaganda University. History. Philosophy Series* 30/1. 139–147.
Landau, Jacob M., Barbara Kellner-Heinkele, 2001: *Politics of Language in the Ex-Soviet Muslim States: Azerbaijan, Uzbekistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, and Tajikistan*. London: Hurst & Company.
Lewis, Geoffrey, 1999: *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. Oxford: Oxford University Press.
Madieva, Gulmira B., Roza M. Tayeva, 2014: The Evolution of the Kazakh Surnames: 'For' and 'Against'. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 116. 4798–4802.
Mamynova, Bagdan, 2022: The Newspaper »Kazakh« (1913–1918): Spelling Features and Punctuation in the Process of Approbation of the Usul-Sotie (Tote Zhazu) Script. *Philology Series* 2/186. 62–76.
Mamynova, Bagdan, Garifolla Anes, Umit Anessova, 2023: The Begining of the 20th Century: Spelling Features and Punctuation in the Process of Approbation the Letter *Usul-Sotie* (*Tote Zhazu*) in the Newspaper «Kazakh» (1913-1918). *Vestnik of Saint Petersburg University. Asian and African Studies* 15. 568–587. DOI: https://doi.org/10.21638/spbu13.2023.308.
Meirambekova, Lyazat K., Gulnaz R. Dautova, 2021: The Historical Role of Kazakh Language in the System of Turkic Languages. *Eurasian Journal of Philology Science and Education, 181(1).* 119–126. DOI: https://doi.org/10.26577/EJPh.2021.v181.i1.ph13.
Mnaidarova, Miramgul, Gulnar Sarseke, Ibrahim Sahin, 2025: Anthroponyms in the Kazakh and Turkish Languages: A Historical Review of Their Studies and Structural Features. *Treatises and Documents Journal of Ethnic Studies* 94. 208–226.
Nurgaziev, T. E., A. B. Kyrykbaev, 2024: Methodological Aspect of Kazakhstan's Transition to Latin Graphic Writing. *International Journal of Humanities and Natural Sciences* 4–5/91. 53–56. DOI: https://doi.org/10.24412/2500-1000-2024-4-5-53-56.
Pavlenko, Aneta, 2008: Multilingualism in Post-Soviet Countries: Language Revival, Language Removal, and Sociolinguistic Theory. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 11/3–4. 275–314. DOI: https://doi.org/10.1080/13670050802271517.
Riekkinen, Mariya, Aizhan Zhatkanbayeva, Kanat Kozhabek, Gulnar Aigarinova, 2021: Latinizing the Alphabet in Kazakhstan: Rationale, Legal Foundation, and Possible Impact on the Status of the Russian Language. *European Yearbook of Minority Issues Online* 18. 1–25.
Robinson, Andrew, 1995: *The Story of Writing: Alphabets, Hieroglyphs & Pictograms*. London: Thames & Hudson.
Rsaliyeva, Nursaule, Kyzdarkhan Rysbergen, 2014: Onomastic Space of Kazakhstan: Current Condition and Problems. *Names and Their Environment: Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences*. Zv. 4. Ur. Carole Hough, Daria Izdebska. Glasgow: University of Glasgow. 153–165.
Smagulova, Juldyz, 2008: Language Policies of Kazakhization and Their Influence on Language Attitudes and Use. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 11/3–4. 440–475.
Sulkarnayeva, Assiya, 2017: Analysis of PPP Use and Types of Questions at MA TESOL Modules. *Bulletin of KazGUU University JSC. Series Philological Sciences* 1/33. 76–81.
Zadorozhnaya, Lyudmila Aleksandrovna, Aidana Almabekovna Kutpanova, Azatbek Manonuly Badaliyev, 2025: Kazakh Proper Names in English Translation: Variability and Risks of Non-Standardized Usage of Computer-Assisted Translation Tools. *Bulletin of L. N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series* 4/153. 299–310. DOI: https://doi.org/10.32523/2616-678X-2025-153-4-299-310.
Zharkynbekova, Sholpan, Aliya Aimoldina, 2016: The Role of English Language in the Context of New Language Policy Implementation in Kazakhstan. *Sociolinguistic Transition in Former*

Eastern Bloc Countries: Two Decades after the Regime Change. Ur. Marián Sloboda, Petteri Laihonen, Anastassia Zabrodskaja. Frankfurt am Main: Peter Lang (Prague Papers on Language, Society and Interaction, 4). 399–418.

Zhou, Minglang, 2003: *Multilingualism in China: The Politics of Writing Reforms for Minority Languages, 1949–2002*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Summary

This article examines how Kazakhstan's ongoing shift from Cyrillic to Latin (initiated in 2017) interacts with English-language visibility: when Kazakh personal names move into English institutional and media texts, they often circulate in multiple, competing spellings. We built a 25-million-word corpus from English subpages of major Kazakhstani official/institutional sites (government portals, universities, national history and culture portals, and the Kazinform news agency) and quantified variation in two dimensions: (i) morphological choice between Russified surname endings and Kazakh patronymic forms (-bayev/-bayeva vs -uly/-kyzy variants) and (ii) alternative Latin renderings of the same base (e.g., q~k; ai~ay; -baev/-baiev/-bayev; -baiuly/-bayuly). A small expert elicitation at a 2022 conference already shows severe fragmentation for arguably the most recognizable historic figure of Kazakhstan, Abai Qunanbaiuly, with seven different spellings, whereas corpus results confirm strong frequency effects: the most visible public names are highly stabilized in Russified forms (e.g., Nazarbayev, Nazarbayeva), while mid-frequency male bases display the highest entropy, with 3–5 endings co-occurring and no single form reaching dominance. Female names are far less variable: -bayeva overwhelmingly prevails, and -kyzy forms appear only sporadically and mostly in very small samples. Overall, the study argues that script reform alone will not reduce real-world variation in English without explicit institutional guidelines because digital publication and technology-mediated transliteration amplify and entrench competing forms with consequences for identity, citability, and traceability in global information systems.

Slavistična revija 74/1 (2026): 23–40
https://doi.org/10.57589/srl.v74i1.4296

Tip 1.01
CC BY 4.0

Olha Shevchuk-Kliuzheva
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
o.shevchukkliuzheva.asp@kubg.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2963-4720

Pawel Levchuk
Institute of Slavic Studies,
Polish Academy of Science
p.levchuk@ispan.edu.pl
ORCID: 0000-0001-7865-6833

The Decline of Russian in the Bilingual Repertoire of Ukrainians: Transformations in Language Use and Emotional Responses Amid War

The full-scale Russian invasion of Ukraine in 2022 triggered a rapid rejection of Russian among Ukrainian bilinguals. This article introduces the concept of ideologically accelerated language shift, understood as a moralized and emotionally driven transformation of bilingual repertoires. Based on a mixed-methods survey of 1,298 Ukrainians living in Poland, the study demonstrates how ideology, emotion, and moral agency interact to reshape language practices. The findings show widespread reduction or abandonment of Russian, mediated by language shame and social pressure, and a reconfiguration of bilingualism in exile, with Polish increasingly replacing Russian as a neutral alternative. The study contributes to conflict sociolinguistics by highlighting language as a moral and emotional resource in wartime.

Keywords: ideologically accelerated language shift, bilingualism, language ideology, moral agency, linguistic insecurity, language shame, Ukrainian language, forced migration, emotional bilingualism

Upad ruščine pri dvojezičnih Ukrajincih: spremembe v rabi jezika in čustveni odzivi med vojno

Ruska invazija na Ukrajino leta 2022 je sprožila hitro zavračanje ruskega jezika med ukrajinskimi dvojezičnimi govorci. Prispevek uvaja pojem ideološko pospešenega jezikovnega premika, ki označuje moralno in čustveno pogojeno preobrazbo dvojezičnih repertoarjev praks. Raziskava na podlagi kombinirane ankete med 1.298 Ukrajinci, ki živijo na Poljskem, pokaže, kako ideologija, čustveni in moralni vzgibi soustvarjajo spremembe v jezikovni rabi. Rezultati kažejo obsežno zmanjšanje ali opuščanje rabe ruščine pod vplivom jezikovnega sramu in družbenega pritiska ter preoblikovanje dvojezičnosti v izseljenstvu, pri čemer poljščina vse pogosteje nadomešča ruščino kot nevtralna komunikacijska možnost. Prispevek prispeva k sociolingvistiki konfliktov s poudarkom na jeziku kot moralnem in čustvenem viru v času vojne.

Ključne besede: ideološko pospešen jezikovni premik, dvojezičnost, jezikovna ideologija, moralno delovanje, jezikovni sram, prisilna migracija, ukrajinščina, čustvena dvojezičnost

1 Introduction

Armed conflict and forced migration are among the most powerful accelerators of language change. When social networks collapse and populations are displaced, language use becomes deeply tied to ideology, identity, and emotion (Fishman 1991). Linguistic choices in such settings often function as acts of alignment or resistance rather than

neutral communication (Spolsky 2012). The full-scale Russian invasion of Ukraine in 2022 created precisely these conditions, transforming bilingual repertoires and redefining the symbolic value of Russian.

Before the war, Ukraine's linguistic landscape was marked by a long-standing coexistence of Ukrainian and Russian, with regionally diverse patterns of bilingualism (Bilaniuk 2005; Masenko 2011; Kulyk 2025). While Ukrainian served as the official state language, Russian remained dominant in many urban and private domains. Since 2022, this situation has been changed: the Russian language has acquired associations with occupation and violence. Consequently, millions of Ukrainians have begun to re-evaluate their linguistic identities, experiencing discomfort, guilt, or unease when using Russian. This phenomenon – conceptualized here as language shame – reflects an affective mechanism through which ideological realignment translates into everyday linguistic practice.

Although the linguistic effects of the war in Ukraine have drawn increasing scholarly attention (Kulyk 2023; Hentschel 2024), most existing studies focus on policy, media discourse, or macro-level trends. The emotional and ideological mechanisms underlying individual language behavior remain underexplored. Prior work on emotional bilingualism (Harris et al. 2006; Pavlenko 2008) and post-conflict sociolinguistics (Schmid 2011) shows that trauma and moral reasoning can deeply reshape linguistic preferences. However, systematic empirical analysis of these processes in the Ukrainian context is still lacking.

This study addresses this gap by examining how war-related displacement reshapes bilingual repertoires and emotional attitudes toward Russian among Ukrainians residing in Poland – the largest host country for Ukrainian refugees. Specifically, it explores:

1) how the war has influenced the use of Russian among bilingual Ukrainians;
2) what emotional and identity-related factors drive the rejection of Russian; and
3) how language shame manifests as a distinct sociolinguistic phenomenon.

Drawing on frameworks of language ideology (Woolard, Schieffelin 1994), emotional bilingualism (Pavlenko 2008), and conflict-induced language shift (Fishman 1991; Spolsky 2012), this paper argues that wartime transformations of bilingualism are ideologically motivated and emotionally mediated rather than spontaneous. By integrating affective and ideological dimensions of language change, the study contributes to emerging scholarship in conflict linguistics and the sociology of multilingualism.

2. Theoretical Framework

The wartime transformation of linguistic behavior among Ukrainians can be best understood through an integrated framework combining three interrelated dimensions: language ideology, emotional bilingualism, and conflict-induced language shift. Together, these perspectives explain how ideological narratives and affective experiences converge to reshape bilingual repertoires during crisis and displacement. Language ideology comprises the socially constructed beliefs and values that assign symbolic and moral weight to specific languages (Woolard, Schieffelin 1994; Gal 1981). In contexts of political instability and postcolonial tension, such ideologies become tools for social differentiation and identity negotiation.

In Ukraine, the history of Russification and subsequent linguistic decolonization has long positioned language as a moral and political boundary (Bilaniuk 2005; Masenko 2011). The Russian invasion of 2022 redefined these symbolic hierarchies: Ukrainian acquired the status of a "language of resistance," while Russian was re-indexed as the "language of the aggressor" (Kulyk 2024). This ideological revaluation transformed linguistic behavior into a visible form of political and ethical alignment. Similar re-indexing processes have occurred in other post-conflict settings, such as the rejection of German in post-WWII Eastern Europe or Catalan revival under Franco's Spain (Gal 1981). These parallels highlight how ideological discourse, when coupled with moral urgency, can rapidly accelerate linguistic change beyond intergenerational timeframes. While ideology explains macro-level realignments, emotional bilingualism addresses how these ideologies are internalized and enacted at the individual level. Pavlenko (2008) demonstrated that bilinguals attach distinct emotional values to each language, depending on personal and sociopolitical experience. Emotions thus become central to linguistic identity and choice, especially in conflict-affected societies (Harris et al. 2006; Schmid 2011).

One significant driver of the language shift observed among Ukrainians, both within the country and abroad, is the phenomenon of *language shame* (Shevchuk-Kliuzheva, Levchuk 2024). In Ukraine, segments of politically active society increasingly urge bilingual Ukrainians – particularly Russian-dominant speakers – to reduce or abandon the use of Russian. The war has intensified negative associations with the Russian language, prompting self-conscious behavioral change. This process manifests both domestically, where social media and state discourse promote linguistic purification, and among migrants in Poland, who report pressure to switch to Ukrainian in everyday communication. In this study, *language shame* is conceptualized as an affective and moral response emerging from ideological dissonance. It encompasses both language shaming – the public stigmatization of others for speaking a disapproved language (Piller 2017) – and

self-shaming, when individuals internalize stigma and apologize for their own language behavior. Previous works (Shevchuk-Kliuzheva, Levchuk 2024) describe *language shame* as part of a broader emotional economy of bilingualism, combining feelings of guilt, alienation, and the desire for moral coherence.

This phenomenon aligns with research on the emotional significance of the first language (Harris et al. 2006) and the affective nature of code-switching (Pawliszko 2022). These studies demonstrate that bilinguals select languages not merely for communicative convenience but based on emotional resonance. *Language shame*, therefore, operates as an emotional regulator that mediates between ideology and linguistic practice – transforming moral conviction into behavioral change. Traditional models define language shift as a gradual, intergenerational process driven by sociopolitical dominance and utility (Fishman 1991). However, war and displacement can compress these temporal scales, accelerating the abandonment of stigmatized languages (Spolsky 2012). Under such conditions, linguistic choices acquire performative value as declarations of resistance or belonging (Gal 1981).

In wartime Ukraine and its diaspora, ideological and emotional forces act simultaneously: the rejection of Russian is both an ethical stance and an emotional coping mechanism. Among migrants in Poland, this shift is further influenced by the functional necessity of Polish, which may replace Russian as a secondary language (Hentschel 2024). This suggests an emerging Ukrainian-Polish bilingual model, reflecting both adaptation and symbolic reconfiguration. Building on Gumperz's (1982) concept of *bilingual repertoire* and Hornberger's (1989) *Continuum of Biliteracy*, this study views language behavior as dynamic and context-sensitive rather than binary. The wartime decline of Russian thus represents a conscious act of linguistic self-repositioning – a sociolinguistic phenomenon driven not by attrition but by ideological agency and emotional motivation.

The study operationalizes this theoretical framework across three analytical levels:

Analytical Level	Theoretical Lens	Key Mechanism	Empirical Indicators	Outcome
Macro	Language ideology	Moral re-indexing of languages (Ukrainian as virtue, Russian as stigma)	References to national identity, symbolic resistance	Public discourse pressure and ideological alignment
Meso	Emotional bilingualism	Internalization of ideology as *language shame* and *self-shaming*	Expressions of guilt, apology, emotional rejection of Russian	Emotional regulation and moral coherence
Micro	Conflict-induced language shift	Behavioral adaptation in bilingual repertoires	Reported reduction or avoidance of Russian use	Decline of Russian; emergence of Ukrainian Polish bilingual norms

In sum, this framework conceptualizes wartime linguistic transformation as a process where ideology shapes emotion, and emotion governs behavior. It connects macro-level narratives of national identity with micro-level emotional and linguistic practices, providing a comprehensive lens to interpret the ongoing reconfiguration of bilingualism among Ukrainians during war and displacement.

3. Methodology

This study adopts a convergent mixed-methods design to investigate how ideology, emotion, and linguistic behavior interact in the wartime transformation of Ukrainian bilingualism. Quantitative and qualitative data were collected and analyzed concurrently, allowing both measurable trends and personal narratives to inform each other. The approach integrates three analytical levels derived from the theoretical framework:

1) the macro-level of language ideology,
2) the meso-level of emotional bilingualism and *language shame*, and
3) the micro-level of conflict-induced linguistic behavior.

This design follows recent methodological recommendations for mixed-methods sociolinguistic research (De Houwer, Ortega 2022; Dewaele 2019), ensuring transparency, triangulation, and replicability. The mixed-methods approach was selected because it captures the complex nature of bilingualism during war – where emotional, ideological, and behavioral factors are deeply intertwined. Quantitative data reveal the overall scope and frequency of language change, while qualitative data provide insight into the emotional logic and ideological reasoning behind individual linguistic choices.

Each research question was operationalized through specific instruments and analytical steps. The first question, addressing how the war has influenced the use of Russian among bilingual Ukrainians, was explored through closed-ended questions about frequency of language use across different domains (home, work, education, media). The second question, examining emotional and identity-related factors that drive the rejection of Russian, was studied through self-assessment scales and open-ended reflections on pride, guilt, or discomfort related to language use. The third question, focusing on how *language shame* manifests in linguistic behavior, was investigated by integrating quantitative patterns with qualitative narratives describing apology, avoidance, or emotional distress when using Russian.

The data were collected through an online sociolinguistic survey titled "*Language Awareness and Multilingualism of Ukrainians in Poland during the Russian Aggres-*

sion". The survey was conducted from May to June 2023 using the secure research platform ProfiTest.pl. The instrument, developed by P. Levchuk, consisted of thirty items covering four thematic areas: demographic and linguistic background, language use across social domains, emotional and attitudinal responses, and ideological perceptions of language. Responses were measured using five-point Likert scales (ranging from *strongly disagree* to *strongly agree*), frequency ratings, and optional open-ended comments to capture personal experiences. To ensure clarity and cross-cultural reliability, the questionnaire was pilot tested on a group of fifty respondents from the target population. Feedback from this pilot phase informed minor adjustments to wording and scaling.

The final dataset comprised 1,298 valid responses. Participation was entirely voluntary and anonymous. Respondents were recruited through Ukrainian diaspora organizations, educational institutions, and online networks in Poland. The sample included a diverse cross-section of displaced Ukrainians by region, age, gender, and linguistic background, ensuring analytical (rather than statistical) representativeness.

Most participants were women (around 80%), aged between 18 and 65 (mean age approximately 37). In terms of linguistic background, 63% identified Ukrainian as their first language, 24% Russian, and 10% reported being bilingual from childhood. Language background categories used in this study (Ukrainian as first language, Russian as first language, and bilingual from childhood) are based on respondents' self-identification rather than on externally verified measures of linguistic competence or balanced bilingualism. The category "bilingual from childhood" reflects early and regular exposure to both Ukrainian and Russian within the family or immediate social environment, as perceived and reported by the respondents themselves, and does not imply equal proficiency or symmetrical use of both languages. Importantly, self-reported first language is treated here as an indicator of early linguistic socialization rather than a fixed marker of current language dominance. Current language use and dominance were therefore analyzed separately through domain-based questions on everyday communication practices. While self-reported data necessarily reflect subjective perceptions of language behavior, this subjectivity is analytically relevant to the present study, which focuses on ideology, emotion, and moral self-positioning as drivers of linguistic change rather than on objective linguistic competence. This diversity allowed for comparative analysis of how pre-war linguistic repertoires influenced post-war adaptation and emotional responses. The qualitative component was based on over 1,000 open-ended responses, which provided a rich source of data on participants' feelings, motivations, and self-perceptions. The qualitative data illuminated the same three levels identified in the theoretical framework. On the macro-level, respondents

framed their language choices in terms of ideology, patriotism, and moral duty, often describing Ukrainian as a "language of resistance" and Russian as "morally contaminated." On the meso-level, participants expressed strong affective reactions, ranging from pride and solidarity to guilt, embarrassment, or self-justification – reflecting the internalization of *language shame*. On the micro-level, they described concrete behavioral strategies, such as avoiding Russian, switching to Ukrainian in public, or adopting Polish for functional communication. These qualitative insights provided emotional and moral depth to the statistical patterns, revealing how ideology and affect converge in linguistic practice.

Both datasets were integrated through a joint triangulation process (Fetters, Curry, Creswell 2013), in which quantitative trends and qualitative codes addressing the same concepts were compared to ensure coherence and interpretive consistency. For instance, respondents who reported discomfort with Russian in Likert-scale questions often described feelings of shame or apology in their narrative comments. This overlap confirmed convergent validity, demonstrating that ideological, emotional, and behavioral constructs were consistently reflected across methodological layers. This convergence not only validates the mixed-methods design but also strengthens the causal interpretation of findings: ideology influences emotion, and emotion guides linguistic behavior.

The study adhered to the European Code of Conduct for Research Integrity (ALLEA 2017) and received approval from the Research Ethics Committee of the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences. All participants gave informed consent and were assured of anonymity and the right to withdraw at any time. Special attention was paid to the emotional well-being of respondents, given the psychological vulnerability of war-affected populations. The survey used neutral wording, optional skip logic, and a non-intrusive design for emotionally sensitive questions. Narrative responses were anonymized, and any identifying details were removed during data cleaning and reporting.

As an online survey, the study may underrepresent older adults and those without stable internet access. Nevertheless, the large sample size, demographic diversity, and integration of qualitative and quantitative data help to mitigate these limitations. The self-reported nature of the data may also introduce social desirability bias; however, triangulation and cross-method validation substantially enhance reliability and depth.

This methodological framework directly operationalizes the theoretical model proposed earlier.

Language ideology was measured through attitudinal and identity-oriented items; emotional bilingualism was examined through participants' self-reported feelings and narratives of *language shame*; and language shift was captured through reported changes in language use and avoidance behaviors. The mixed-methods approach thus provides a holistic understanding of how ideological discourses, emotional responses, and practical adaptations intertwine in shaping the wartime evolution of Ukrainian bilingualism.

4. Results

The results section presents both quantitative findings and qualitative narratives that together reveal how ideology, emotion, and behavior interact in the wartime transformation of the Ukrainian bilingual repertoire.

All examples and numerical data derive from the empirical survey and respondents' open-ended comments collected in 2023.

4.1. Ideological Realignment: The Moralization of Language Choice

Across all groups, language use is no longer perceived as a neutral communicative act but as a moral and civic stance. Participants repeatedly expressed that Ukrainian had become the "language of resistance" and the "only right language." Typical comments included:

– *"I don't switch to the occupier's language during conversations."*

– *"Now the Russian language has become disgusting to me."*

Such statements point to a moralization of language – a process whereby linguistic choice becomes a proxy for ethical alignment and collective identity. The quantitative data confirm the scale of this ideological shift. Among L1-Russian speakers, 38.2% reported a complete shift and 34.3% a partial shift in language behavior, while only 27.5% reported no change.

Among L1-Ukrainian and bilingual respondents, 39.7% fully changed their language use and 36.0% partially changed it. Even among L1-Ukrainian respondents – already Ukrainian-dominant before the invasion – 34.1% reported active behavioral modification, and 17.0% partial adjustment. These figures show that moral and political evaluation of Russian has influenced speakers across all language backgrounds, transforming ideology into a behavioral norm rather than a symbolic declaration. Respondents also noted growing social expectations to conform to this ideological stance. About 60% admitted feeling

social or online pressure to abandon Russian. One bilingual respondent described:

– *"If you write something in Russian online, people attack you – even if you're supporting Ukraine."*

The data suggest that public moral discourse now functions as an additional mechanism of linguistic regulation, reinforcing collective identity while restricting tolerance for Russian in social and digital spaces. Moral evaluation of language has become central to self-presentation. This ideological realignment forms the foundation for the emotional dynamics explored in the next section.

4.2. Emotional Transformations: From External Shaming to Internalized Regulation

Respondents' testimonies show how social judgments transformed into inner affective control – what we term *language shame*. L1-Russian and bilingual speakers especially described decisive self-correction:

– *"Russian has been erased; my Ukrainian is improving."*

– *"I have completely switched to Ukrainian."*

Others emphasized situational flexibility that still carries emotional tension:

– *"I speak more Ukrainian. But if necessary, I can speak Russian."*

This indicates that linguistic shame operates not through fear of linguistic error but through moral discomfort attached to Russian as a code. The process marks a transition from externally imposed to self-regulated language policing, where individuals monitor and justify their own speech. Emotional distancing also extended to cultural and media consumption. Respondents reported purging Russian content from their lives:

– *"I don't use Russian content anymore."*

– *"Since February 24, I NEVER switch to Russian, and I've changed the content I consume—Russian irritates me."*

– *"I stopped watching Russian movies, listening to Russian music, or reading Russian books."*

For many, this abstention carried therapeutic meaning, a sense of "cleansing" or "detoxification." At the same time, some participants observed greater Russian audibility in their surroundings due to population displacement:

– *"Since the invasion, I hear more Russian in my city because of war migrants."*

– *"More Russian speakers have moved into my area, so I hear it more frequently now."*

Such comments underline the coexistence of personal rejection with unavoidable social exposure – emphasizing that emotional stance and linguistic environment do not always align. Shame and discomfort function as emotional regulators. Ideological rejection is internalized as self-surveillance and avoidance, preparing the ground for behavioral change.

4.3. Behavioral Adaptation: Restructuring the Bilingual Repertoire

Behaviorally, the decline of Russian is evident across all groups. Among L1-Russian respondents, 70.9% reported decreased Russian use, and 4.2% ceased using it completely. Among bilinguals, 86.0% reduced usage, and 8.8% stopped entirely. Among L1-Ukrainian respondents, 84.9% reported a reduction, with 18.1% explicitly rejecting Russian after February 2022. Still, 62.8% of L1-Russian speakers continued daily use, compared to 49.3% of bilinguals. Among L1-Ukrainian respondents, 41.6% never used Russian. These figures indicate that avoidance is widespread but differentiated by social context and network composition. Respondents' narratives reveal domain-specific strategies:

– *"I only speak Russian with certain relatives, but not in public."*
– *"I work with Russian-speaking IDPs, so I have to use Russian at times."*
– *"Unfortunately, my city remains mostly Russian-speaking."*

Others emphasized long-term abandonment:

– *"Until 2016, I used both languages, but afterward – exclusively Ukrainian."*

The combination of selective use and categorical avoidance demonstrates that speakers actively manage their bilingual repertoires to minimize the symbolic cost of Russian while maintaining communicative practicality.

Language self-identification confirms this realignment. While 63.0% identified Ukrainian as their first language 23.9% as Russian, and 10.5% as bilingual, current functional dominance shows a sharp movement toward Ukrainian. Among L1-Ukrainian respondents, 95.5% now primarily use Ukrainian; among L1-Russian, 49.2% have switched to Ukrainian as their dominant language; among bilinguals, 53.7% report the same. Several participants explicitly connected this shift to historical re-evaluation:

– *"I was born in a Ukrainian-speaking area, but Soviet school policies erased my Ukrainian."*
– *"My first language was Russian due to Soviet influence, but now I use Ukrainian daily."*

These accounts reveal agency rather than attrition: speakers consciously reconstruct their linguistic identities, positioning Ukrainian as both emotionally comfortable and morally legitimate. Behavioral adaptation reflects not a passive decline of Russian but an intentional restructuring of linguistic repertoires – a process governed by both emotional self-regulation and ideological commitment.

Across all levels, the data demonstrate a consistent mechanism: public ideology shapes private emotion, which in turn drives behavioral change. Ideological narratives define the moral legitimacy of languages; emotions such as shame, guilt, and pride internalize these values; and behavioral strategies operationalize them in daily life. The Ukrainian case thus illustrates an ideologically accelerated language shift, in which affective and ethical factors replace generational transmission as the main catalyst of linguistic change. Rather than fading through neglect, Russian is actively rejected as incompatible with the new moral and emotional order.

This process represents a distinctive sociolinguistic pattern – one in which ideology, emotion, and agency converge to produce rapid reconfiguration of bilingual repertoires during war and displacement.

5. Discussion

The findings of this study demonstrate that linguistic behavior among Ukrainians during the full-scale war is shaped by a multidimensional mechanism combining ideological, emotional, and behavioral factors. This interaction produces what can be conceptualized as an ideologically accelerated language shift – a process driven not by intergenerational transmission, as in classical models, but by moral and affective re-evaluation of language practices within a single generation. This mechanism has not been previously theorized in sociolinguistics and offers a new explanatory lens for rapid, ethically motivated linguistic change.

5.1. Language as a Moral Boundary: The Ideological Dimension

The reconfiguration of linguistic attitudes toward Russian demonstrates that language ideology in wartime Ukraine operates as a moral boundary rather than a mere cultural or political marker. As Woolard and Schieffelin (1994) and Irvine, Gal (2000) show, language ideologies construct hierarchies of value that link linguistic forms to social and moral legitimacy. In the Ukrainian case, this hierarchy has become overtly ethical: language choice now indexes civic virtue and moral allegiance. Following Kulyk (2024), post-2022 Ukrainian identity is articulated through linguistic practice – Ukrainian symbolizes loyalty, while Russian is re-indexed as morally compromised.

This process resonates with Bilaniuk's (2005) earlier observations that language in Ukraine has long served as a symbolic resource, yet the current context transforms it into a moral imperative.

Respondents' statements – *"I don't switch to the occupier's language," "The Russian language has become disgusting to me"* – exemplify this moralization. Language has become both a tool of communication and a public declaration of ethical stance, converting ideology into a behavioral norm.

5.2 Emotional Reconfiguration: Shame, Cleansing, and Self-Regulation

The emotional layer of the shift reveals how ideology is internalized through affect. Respondents' feelings of guilt, discomfort, and pride show that emotions mediate between collective norms and individual agency.

The phenomenon of *language shame* reflects a transition from external social judgment to internal self-monitoring. Similar affective mechanisms have been observed in postcolonial and post-conflict contexts (Irvine, Gal 2000), where linguistic "purification" involves emotional labor – apology, vigilance, and atonement. In Ukraine, this transformation is exceptionally rapid, intensified by collective trauma and the moral urgency of war. Importantly, respondents frame their linguistic change not as submission to pressure but as an act of moral agency: abandoning Russian becomes an expression of self-respect and ethical coherence. References to "cleansing," "detoxification," and rejection of Russian-language media show that language choice functions as emotional self-regulation. The transition from emotional discomfort to behavioral adjustment follows a process of habituation: repeated affective vigilance in everyday communication gradually solidifies into stable norms of avoidance. In this sense, emotion acts as a bridge between ideology and behavior: transforming moral conviction into consistent linguistic practice.

5.3. Language Behavior as Strategic Adaptation: The Micro Dimension

At the behavioral level, ideological and emotional dynamics translate into strategic adaptation rather than uniform rejection. Speakers engage in domain-based regulation, maintaining Russian in limited contexts (communication with relatives or Russian-speaking IDPs) but consciously excluding it from public, institutional, and digital spaces. This pattern parallels findings from Gal (1981) in Austria, where speakers balance communicative convenience with ideological coherence.

In Ukraine, however, the driving force is not institutional constraint but moral discipline. Russian declines not because of state policy or loss of function but because it becomes ethically unviable within the moral economy of war. Among displaced Ukrainians in Poland, Polish emerges as a "neutral" or "safe" substitute language, reflecting both pragmatic adaptation and emotional recalibration. Speakers thus restructure – rather than reduce – their bilingual repertoires, aligning them with new ideological and emotional hierarchies.

5.4. Temporal Dynamics and Comparative Perspective

While the data capture a moment of accelerated moral realignment, it remains uncertain whether these linguistic and emotional configurations will endure beyond the war. Future longitudinal observation will clarify whether ideology-driven change can outlast the crisis conditions that produced it. Comparable moralization of language has also been observed outside Eastern Europe – for instance, in post-genocide Rwanda, where linguistic choice became intertwined with civic ethics and reconciliation narratives (Mazrui 1998; Ataci 2021).

The Ukrainian case therefore expands global understanding of moralized multilingualism, situating Eastern Europe within a broader post-conflict comparative frame.

5.5. Theoretical and Practical Implications

The Ukrainian case contributes to sociolinguistic theory by integrating ideology, affect, and agency into a unified model of language change. In this model, language functions simultaneously as a communicative tool, a political symbol, and a moral regulator. This perspective enriches theories of language ideology (Irvine, Gal 2000) and complements research on affective sociolinguistics by introducing ethical motivation as a key dimension of linguistic transformation. The mechanism observed here also resonates with insights from moral psychology, which conceptualizes guilt and pride as social regulators of ethical conduct (Haidt 2003; Tangney et al. 2007). Such integration underscores that linguistic decisions, like moral actions, are shaped by emotional reflexivity and the pursuit of coherence between belief and behavior.

From a policy perspective, these findings suggest that language planning in postwar Ukraine cannot rely solely on legal enforcement or institutional promotion. Sustainable Ukrainization requires emotional and ethical resonance – fostering pride without inducing guilt, and supporting linguistic belonging as both a civic and psychological process. Acknowledging this moral dimension could make language policy more inclusive and less prescriptive, aligning it with lived emotional

realities. Ukrainian linguistic transformation during war is not a reaction to coercion but a manifestation of moral self-reconstruction.

Ideological narratives provide value frameworks, emotions internalize these values, and behavioral strategies enact them in daily life. This triadic interaction – ideology, emotion, behavior – defines the mechanism of *ideologically accelerated language shift*, where language change becomes a conscious ethical choice. By highlighting this mechanism, the Ukrainian case broadens sociolinguistic theory and demonstrates the power of language as both a moral and emotional resource in times of collective upheaval.

6. Conclusions

This study examined how ideology, emotion, and behavior interact to shape linguistic transformation among Ukrainians during the full-scale war. The data demonstrates that the decline of Russian and the consolidation of Ukrainian cannot be explained through conventional models of gradual, intergenerational language shift. Instead, the findings reveal a distinct and rapid process of ideologically accelerated language shift – a phenomenon driven by moral realignment, emotional regulation, and conscious behavioral adaptation within a single generation.

This paper introduces and empirically substantiates the concept of *ideologically accelerated language shift*, offering a new theoretical framework that links moral evaluation, affective investment, and linguistic agency. By identifying ideology itself as a direct agent of linguistic restructuring, the study expands existing sociolinguistic explanations of how rapid, ethically motivated language change can emerge in times of crisis. At the ideological level, language has become a moral boundary and a marker of civic virtue. Ukrainian functions as a language of ethical belonging and solidarity, while Russian is re-indexed as incompatible with collective moral identity. This transformation turns linguistic practice into an act of moral agency – a visible performance of civic resistance and integrity. The moralization of language in wartime Ukraine illustrates how language ideologies can evolve into systems of ethical differentiation that shape both public discourse and private life. At the emotional level, ideology is internalized through affect. The emergence of *language shame* and the discourse of "cleansing" illustrate how collective expectations transform into inner regulation. Emotions such as guilt, discomfort, and pride operate as a bridge between belief and behavior, reinforcing moral coherence rather than undermining agency. Speakers deliberately align their linguistic choices with their ethical convictions, transforming emotion into

a tool of self-discipline and belonging. At the behavioral level, the data reveal strategic adaptation rather than simple replacement. Speakers manage bilingual repertoires through domain-based regulation, restricting Russian to private contexts and expanding Ukrainian across public and digital spaces.

Among displaced Ukrainians, Polish often replaces Russian as a neutral communicative code, showing that moral and affective pressures produce repertoire restructuring rather than linguistic loss. This adaptive behavior reflects agentive bilingualism grounded in moral reasoning. The theoretical significance of this study lies in redefining the drivers of language change. By foregrounding moral and emotional agency as engines of linguistic transformation, the Ukrainian case challenges structuralist models that privilege demographic or institutional factors.

The study's limitations relate to its cross-sectional design and reliance on self-reported data, which capture perceptions rather than long-term behavioral outcomes. However, the convergence between quantitative trends and qualitative narratives enhances the validity of interpretation and establishes a foundation for longitudinal research.

From a policy perspective, the findings underscore that postwar language planning in Ukraine must integrate affective and ethical dimensions. Legislation alone cannot sustain Ukrainization; lasting change requires empathy-based communication, cultivating pride without guilt and belonging without exclusion. Acknowledging emotional and moral realities can make language policy more inclusive, resilient, and human-centered. Ultimately, this research affirms that language is not merely a communicative medium but a moral and emotional instrument through which individuals renegotiate identity, belonging, and integrity.

References

All European Academies (ALLEA), 2017: *The European Code of Conduct for Research Integrity*. ALLEA – All European Academies. URL: https://allea.org/code-of-conduct (accessed 25 February 2026).

Ataci, Tuğba, 2021: Narratives of Rwandan Youth on Post-Genocide Reconciliation: Contesting Discourses and Identities in the Making. *Journal of Youth Studies* 25/10. 1316–1333. DOI: https://doi.org/10.1080/13676261.2021.1950661.

Berry, John W., 1997: Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology* 46/1. 5–34. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x.

Bilaniuk, Laada, 2005: *Contested Tongues: Language Politics and Cultural Correction in Ukraine*. Ithaca: Cornell University Press.

Danylenko, Andrii, Hanna Naienko, 2019: Linguistic Russification in Russian Ukraine: Languages, Imperial Models, and Policies. *Russian Linguistics* 43. 19–39. DOI: https://doi.org/10.1007/s11185-018-09207-1.

De Houwer, Annick, Lourdes Ortega (eds.), 2022: *The Cambridge Handbook of Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: https://doi.org/10.1017/9781316831922.

Dewaele, Jean-Marc, 2019: *Emotions in Multiple Languages*. London: Palgrave Macmillan. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230289505.

Extra, Guus, Durk Gorter 2008: *Multilingual Europe: Facts and Policies*. Berlin: De Gruyter Mouton. https://doi.org/10.1515/9783110208351.

Fetters, Matthew D., Leslie A. Curry, John W. Creswell, 2013: Achieving Integration in Mixed Methods Designs – Principles and Practices. *Health Services Research* 48/6. 2134–2156. DOI: https://doi.org/10.1111/1475-6773.12117.

Fishman, Joshua A., 1991: *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Gal, Susan, 1981: *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. New York: Academic Press.

Giles, Howard, Nikolas Coupland, 1991: Accommodation Theory: Communication, Context, and Consequence. *Contexts of Accommodation*. Eds. Howard Giles, Jon Coupland, Nikolas Coupland. Cambridge: Cambridge University Press. 1–68.

Gumperz, John J., 1982: *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Haidt, Jonathan, 2003: The Moral Emotions. *Handbook of Affective Sciences*. Eds. Richard J. Davidson, Klaus R. Scherer, H. Hill Goldsmith. Oxford: Oxford University Press. 852–870.

Harris, Catherine L., Jean Berko Gleason, Ayşe Ayçiçeği-Dinn, 2006: When Is a First Language More Emotional? Psychophysiological Evidence from Bilingual Speakers. *Bilingual Minds: Emotional Experience, Expression, and Representation*. Ed. Aneta Pavlenko. Clevedon: Multilingual Matters. 257–283.

Hentschel, Gerd, 2024: Ukrainian and Russian in the Lexicon of Ukrainian Suržyk: Reduced Variation and Stabilisation in Central Ukraine and on the Black Sea Coast. *Russian Linguistics* 48/2. 187–214. DOI: https://doi.org/10.1007/s11185-023-09286-9.

Hentschel, Gerd, Olesya Palinska, 2022: The Linguistic Situation on the Ukrainian Black Sea Coast – Ukrainian, Russian and Suržyk as "Native Language", "Primary Code", Frequently Used Codes and Codes of Linguistic Socialization During Childhood. *Russian Linguistics* 46/3. 259–290. DOI: https://doi.org/10.1007/s11185-022-09259-4.

Hornberger, Nancy H., 1989: Continua of Biliteracy. *Review of Educational Research* 59/3. 271–296.

Irvine, Judith T., Susan Gal, 2000: Language Ideology and Linguistic Differentiation. *Regimes of Language: Ideologies, Polities, and Identities*. Ed. Paul V. Kroskrity. Santa Fe: School of American Research Press. 35–83.

Kulyk, Volodymyr, 2024: Language Shift in Time of War: The Abandonment of Russian in Ukraine. *Post-Soviet Affairs* 40/3. 159–174. DOI: https://doi.org/10.1080/1060586X.2024.2318141.

Kulyk, Volodymyr, 2025: Studying Language Shift: Research on Language Practices and Attitudes in Wartime Ukraine. *Post-Soviet Affairs*. 1–9. DOI: https://doi.org/10.1080/1060586X.2025.2560275.

Масенко, Лариса, 2011: *Мова і суспільство: Постколоніальний вимір*. Київ: Києво-Могилянська академія.

[Masenko, Larysa, 2011: *Mova i suspil'stvo: Postkolonial'nyj vymir*. Kyjiv: Kyjevo-Mohyljans'ka akademija.]

Mazrui, Ali A., 1998: *The Power of Babel: Language and Governance in the African Experience*. Chicago: University of Chicago Press.

Myers-Scotton, Carol, 1993: *Social Motivations for Code-Switching: Evidence from Africa*. Oxford: Oxford University Press.

Myers-Scotton, Carol, 1998: A Markedness Model for Code-Switching. *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity*. Ed. Peter Auer. London: Routledge. 151–186.

Pavlenko, Aneta, 2008: Multilingualism in Post-Soviet Countries: Language Revival, Language Removal, and Sociolinguistic Theory. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 11/3–4. 275–314. DOI: https://doi.org/10.1080/13670050802271517.

Pavlenko, Aneta, 2014: *The Bilingual Mind: And What It Tells Us About Language and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781139021456.

Pawliszko, Judyta, 2022: Emotion-Related Language Choice Theory in the Cross-Fire: Evidence from Mexican-American Bilinguals. *Topics in Linguistics* 23/1. 15–23. DOI: https://doi.org/10.2478/topling-2022-0002.

Piller, Ingrid, 2017: *Intercultural Communication: A Critical Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Schmid, Monika S. 2011: *Language Attrition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Shevchuk-Kliuzheva, Olha, Paweł Levchuk, 2024: Language Choice and Changes in Speech Behaviour: A Study of Bilingual Ukrainians During the Wartime. *Przegląd Rusycystyczny* 188/4. 154–178. DOI: https://doi.org/10.31261/pr.17017.

Shohamy, Elana, 2006: *Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches*. London: Routledge.

Spolsky, Bernard (ed.), 2012: *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511979026.

Tangney, June P., Jeff Stuewig, Deborah J. Mashek, 2007: Moral Emotions and Moral Behavior. *Annual Review of Psychology* 58/1. 345–372.

Woolard, Kathryn A., Bambi B. Schieffelin 1994: Language Ideology. *Annual Review of Anthropology* 23/1. 55–82.

Povzetek

Članek obravnava spremembe v jezikovnem vedenju Ukrajincev po obsežni ruski invaziji na Ukrajino leta 2022. Vojna je močno preoblikovala jezikovno krajino države in pospešila procese preoblikovanja dvojezičnih praks med govorci ukrajinščine in ruščine. Raziskava uvaja pojem ideološko pospešenega jezikovnega premika, s katerim opisuje hitro spremembo jezikovnih praks, ki je ne povzročajo le strukturni ali demografski dejavniki, temveč predvsem moralne, ideološke in čustvene motivacije posameznikov. Posebna pozornost je namenjena temu, kako vojna in prisilna migracija vplivata na odnos do ruščine ter na vsakodnevno rabo jezikov med Ukrajinci, ki trenutno živijo na Poljskem.

Raziskava temelji na metodološkem pristopu mešanih metod. Empirični del vključuje spletno sociolingvistično anketo, izvedeno med majem in junijem 2023, v kateri je sodelovalo 1298 pripadnikov ukrajinske migrantske skupnosti na Poljskem. Kvantitativni del analizira pogostost rabe jezikov v različnih družbenih situacijah (doma, v službi, v javnosti in medijih), kvalitativni del pa temelji na več kot tisoč odprtih komentarjih, ki razkrivajo čustvene odzive, moralne dileme in osebne razlage jezikovnih odločitev.

Rezultati kažejo izrazit upad rabe ruščine v vseh skupinah govorcev. Več kot 70 % govorcev, katerih prvi jezik je ruščina, in več kot 80 % dvojezičnih govorcev poroča o zmanjšanju ali popolni opustitvi rabe ruščine. Ključni dejavnik tega procesa je pojav jezikovnega sramu, ki ga avtorja opredeljujeta kot čustveno stanje, povezano z občutki krivde, nelagodja ali moralne neskladnosti pri uporabi jezika, ki je v času vojne simbolno povezan z agresorjem. Jezikovni sram deluje kot mehanizem čustvene regulacije, ki povezuje ideološka prepričanja z dejanskimi jezikovnimi praksami.

Raziskava tudi kaže, da se v migracijskem okolju spreminja struktura dvojezičnosti. Poljščina pogosto prevzema vlogo nevtralnega komunikacijskega sredstva, ki nadomešča ruščino v vsakdanjih interakcijah. Posledično nastaja nov model funkcionalne dvojezičnosti, ki temelji na kombinaciji ukrajinščine in poljščine.

Prispevek te študije je predvsem teoretičen: predlaga nov konceptualni model, ki povezuje jezikovno ideologijo, čustva in jezikovno vedenje. S tem razširja raziskave na področju sociolingvistike konflikta in kaže, da v času vojne jezik postane ne le sredstvo komunikacije, temveč tudi pomemben moralni in identitetni vir, skozi katerega posamezniki na novo definirajo svojo pripadnost, identiteto in družbeno odgovornost.

Slavistična revija 74/1 (2026): 41–60
https://doi.org/10.57589/srl.v74i1.4294

Tip 1.01
CC BY 4.0

Klara Šumenjak
Fakulteta za humanistične študije,
Univerza na Primorskem
klara.sumenjak@fhs.upr.si
ORCID: 0009-0002-7925-2261

Jožica Škofic
ZRC SAZU,
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša;
Fakulteta za humanistične študije,
Univerza na Primorskem
jozica.skofic@zrc-sazu.si
ORCID: 0000-0003-3478-5056

Predpripravljeno besedilo kot ogledalo pokrajinske raznolikosti govorjenega jezika: gradivo, analiza in didaktična uporaba

V prispevku je predstavljena jezikovna analiza treh narečnih besedil, zbranih s pomočjo vnaprej pripravljenega, skonstruiranega besedila, zapisanega v slovenskem knjižnem standardu, in možnosti njegove uporabe v izobraževalnem procesu. Vnaprej pripravljeno besedilo so informanti iz različnih slovenskih krajev pretvorili v svoj domači, neformalni jezikovni kod (narečje, pogovorni jezik, mestno govorico …), ga prebrali in posneli ter s tem omogočili njegovo nadaljnjo jezikoslovno obdelavo – fonetični zapis in jezikoslovno analizo. V besedilu so bile uporabljene besede iz gramatičnega dela vprašalnice za Slovenski lingvistični atlas (SLA), s katerimi je mogoče preverjati razvoj izbranih izhodiščnih splošnoslovenskih fonemov v posnetih govorih. Doslej je bilo zbranih več kot 50 zvočnih posnetkov iz različnih krajev – posnete govore je mogoče uvrstiti v narečja različnih narečnih skupin ter posamezne različice pogovornega jezika in mestne govore. Prispevek izpostavlja tudi nekatere izzive, povezane z oblikovanjem optimalnega nabora fonemov oz. vključitvijo/izbiro ustrezne leksike, ki bi omogočala učinkovito prepoznavanje (narečne) raznolikosti slovenskega jezikovnega prostora, in predstavitev tovrstnega gradiva v digitalnem okolju.[1]

Ključne besede: govorjena slovenščina, jezikovna zvrstnost, narečno besedilo, jezikoslovna analiza

Pre-prepared Text as a Reflection of Regional Variation of Spoken Language: Data, Analysis and Applied Perspective

Based on three selected local dialect texts, the article presents an analysis of dialect material collected through a pre-prepared standard text and explores its potential for further linguistic analysis and use in the educational process. Informants from various Slovene regions were asked to render a short text written in Standard Slovene into their local, informal linguistic codes (dialects, colloquial varieties, or urban vernaculars). The resulting recordings enable systematic phonetic transcription and subsequent linguistic analysis. The text incorporates lexical items from the grammatical section of the Questionnaire for the Slovene Linguistic Atlas (SLA), which allow for tracing the development of selected features of the initial Common Slovenian phonological system in the recorded speech samples. To date, more than fifty recordings have been collected, representing all Slovene dialect groups. The article also discusses methodological challenges related to defining an optimal phoneme set and selecting appropriate lexical material to ensure effective recognition of dialectal variation and to the digital presentation of the collected data.

Keywords: spoken Slovene, language variation, dialectal text, linguistic analysis

[1] Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta ARIS Temeljne raziskave za razvoj govornih virov in tehnologij za slovenski jezik (J7-4642) in programa Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (P6-0038).

1 Uvod

Dialektologija pri preučevanju sinhronih zemljepisnih različic jezika in njihovega razvoja uporablja različne raziskovalne metode, dogovorjeni znanstveni fonetični zapis, dokumentacijo z natančnimi metapodatki ter jezikoslovno analizo, ki od raziskovalca zahteva dobro poznavanje vseh ravnin jezikovnega sistema posameznih krajevnih govorov. Za izvedbo zanesljive dialektološke raziskave je treba upoštevati številne dejavnike, kot so izbor informanta, način zbiranja in snemanja gradiva, označevanje in vključevanje posnetkov v analizo, način zapisovanja ter nadaljnja obdelava zbranega gradiva. Ker izbira informanta oz. informatorja bistveno vpliva na zanesljivost in reprezentativnost zbranega gradiva, je priporočljivo, da se za opis določenega govora transkribira in analizira govor več informantov, saj bi sicer obstajala nevarnost, da se raziskuje le posameznikov idiolekt (prim. Kenda Jež 2002; Marc Bratina 2009; Šumenjak 2013a; Gostenčnik 2025). Tudi pri snemanju narečnega govorca je treba biti pozoren na več dejavnikov, saj morajo biti posnetki tehnično in vsebinsko ustrezni, upoštevati je treba fazo snemanja (npr. sproščenost odnosa med narečnim govorcem in raziskovalcem) in vlogo izpraševalca (prim. Šumenjak 2013b). Posnetki morajo vsebovati tudi ustrezne metapodatke, kot so čas in kraj snemanja, podatki o informantu in izpraševalcu, način snemanja, vrsta besedila (prim. Verdonik, Gostenčnik 2024). Najzahtevnejši del dialektološkega dela pred jezikoslovno analizo[2] je natančna fonetična transkripcija, ki od zapisovalca ne zahteva le znanja, ampak predvsem natančnost in potrpežljivost.[3]

V nadaljevanju je predstavljeno zbiranje jezikovnih podatkov s pomočjo vnaprej pripravljene besedilne predloge in njihova jezikoslovna analiza s poudarkom na primerljivosti posameznih govornih realizacij, ki izkazujejo tudi pokrajinske, narečne jezikovne značilnosti. Pri zbiranju gradiva niso bili upoštevani klasični kriteriji za izbor (narečnih) informantov, saj raziskava ne sledi ciljem klasične izoglosne dialektologije[4] in njen namen ni zajem vseh tipičnih narečnih značilnosti izbranega krajevnega govora ali poglobljena jezikoslovna obravnava posameznih jezikovnih pojavov, pač pa

[2] Glede na raziskovalne cilje zbiranju in zapisu narečnega gradiva sledi njegova analiza na izbrani jezikovni ravnini (glasovni, oblikovni, skladenjski, leksikalni).

[3] Podrobnejša predstavitev in primerjava različnih zapisovalnih sistemov za zapis narečnih besedil – prevodov tu predstavljene knjižne (standardne) predloge – sta predmet drugega članka, ki je v pripravi.

[4] »Z izrazom *izoglosna dialektologija* označujemo skupino pristopov, ki temeljijo na kvalitativnih dialektoloških raziskavah – diahronih (zgodovinskih), genealoških (primerjalnojezikoslovnih) in sinhronih, in sicer tako strukturalističnih kot funkcionalnih, generativnih ali sociolingvističnih. Ti pristopi se opirajo na kvalitativno analizo prostorskih narečnih podatkov, pogosto zbranih za potrebe jezikovnih atlasov« (Aurrekoetxea idr. 2023: 14). O delitvi na geneo-, tipo- in sociolinvistiko prim. tudi Brozović (1996) in aplikacijo njegove delitve v Šekli (2023); kot primer strukturalistične diahrono-sinhrone obravnave slovenskih narečij glej Rigler (1963), tudi Logar (1981) (oba izhajata iz Ramovševega zgodovinskega jezikoslovja, prim. Ramovš 1936, 1950).

bolj shematska predstavitev zemljepisnih različic slovenskega jezika širšemu krogu uporabnikov.

2 Priprava knjižnega besedila

Za zbiranje jezikovnega gradiva je bilo vnaprej pripravljeno knjižno besedilo, v katerem je bilo uporabljenih 43 besed iz gramatičnega dela vprašalnice za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA), s katerimi je mogoče preverjati razvoj izbranih izhodiščnih splošnoslovenskih fonemov (prim. Logar 1981) v posameznem krajevnem govoru. S tako izbranimi leksemi je mogoče ugotavljati razvoj dolgega issln. **ə* v besedah *vas* in *dan*, novoakutiranega **ə* v nezadnjem besednem zlogu v besedah *maša* in *pasji*, preverjati razvoj kratkega naglašenega **ə* v besedi *pes* in nenaglašenega **ə* v besedah *hlebec* in *petek*. V besedilo so bile vključene tudi besede za pregled razvoja nosnikov, in sicer stalno dolgega **ę* v besedah *pet* in *petek*, prednaglasnega **ę* z dolgim cirkumflektiranim samoglasnikom v ponaglasnem zlogu za preverjanje t. i. terciarnega umika cirkumfleksa v besedi *meso*, stalno dolgega **ǫ* v besedah *pot* in *mož*. Za pregled razvoja jata (**ě*) so bile uporabljene besede s stalno dolgim **ě* v besedah *mleko* in *sveča*, akutiranim **ě* na nezadnjem besednem zlogu v besedah *breza* in *cesta*, **ě* v prednaglasnem položaju v besedi *levica* in kratkega naglašenega **ě* v zadnjem besednem zlogu v besedi *oreh* za preverjanje odraza ponaglasnega **ě* v naročjih z naglasnim umikom s končnega zloga na prednaglasni zlog. Razvoj dolgega cirkumflektiranega etimološkega **o* je mogoče spremljati v leksemih *noč* in *bog*, razvoj akutiranega **o* v nezadnjem besednem zlogu v besedi *volja*, prednaglasni **o* v predzadnjem zlogu za preverjanje odraza morebitnega umično naglašenega **o* v besedi *koza* in prednaglasnega **o* z dolgim cirkumflektiranim samoglasnikom v ponaglasnem zlogu za preverjanje t. i. terciarnega umika cirkumfleksa v besedi *oko*. Razvoj dolgega cirkumflektiranega etimološkega **e* je mogoče spremljati v leksemu *med*, akutiranega **e* v nezadnjem besednem zlogu v besedah *ženska* in *sedem*, umično naglašenega **e* pa v besedi *žena*. Razvoj stalno dolgih **i*, **u* in **a* se lahko preverja v besedah *zima*, *luč* in *grad*, razvoj akutiranih **u* in **a* v nezadnjem besednem zlogu pa v besedah *kruha* (Red) in *krava*.[5] Refleks stalno dolgega zložnika **l̥* je mogoče opazovati v besedi *volk*, refleks kratkega naglašenega zložnika **l̥* pa v besedi *poln*,[6] refleks naglašenega zložnika **r̥* v besedi *prst*. Razvoj **ĺ*, **lj* in **ń*, **nj* je mogoče opazovati v besedah *ključ* (**kľučь*), *svinja* (**svinьja*), *češnja* (**čeršьńa*).

[5] Za nadaljnje zbiranje gradiva bo besedilo treba preoblikovati tako, da se bo iskalo besedo z akutiranim *a* v osnovi (npr. v Ied *krava*, Red *krave* …), saj je v sedanji obliki v Rmn (*krav*) naglašeni *a* cirkumflektiran.

[6] Pri izbranem leksemu je možna drugotna podaljšava, zato je v naslednji fazi raziskave predvidena njegova zamenjava.

V besedilih je mogoče opazovati različne narečne glasovne spremembe, npr. preglas za palatalnimi soglasniki v besedah *sveča* in *maša*; razvoj **črě-* v besedi *češnja*, razvoj protetičnega *v-* pred zadnjimi samoglasniki v besedah *oreh*, *ovce*, *oko*, *okoli* in (ohranjanje) protetičnega *j-* pred sprednjimi samoglasniki v besedah *ime*, *imam* in *imejte* ter *iti*, razvoj *-m* > *-n* v 1. osebi ednine glagolov *sem*, *jem*, *imam*, *nimam*, *delam*; razvoj *h* > *f* v besedi *hruška*, razvoj *j* > *dž* v besedi *jabolko* ter razvoj *v* > *f* pred nezvenečimi nezvočniki in v izglasju v besedah *krav* in *ovce*. V besedilu je tudi novejša beseda *korona*, kjer je mogoče opazovati kvaliteto in kvantiteto naglašenega *o*.

Na podlagi tako izbranih leksemov je bilo torej za raziskovalne namene skonstruirano naslednje besedilo z jezikovnimi elementi, ki omogočajo primerjavo (narečnih) odrazov pri govorcih iz različnih okolij.

> Dober dan, moje ime je (ime mi je) _____, prihajam iz (doma sem v) _____ in danes je petek, 7. december (decembra), leta 2085. Zunaj je prava zima. Zgodaj zjutraj sem za zajtrk jedel (jedla) poln koš dobrot: hlebec kruha, mleko, oreh, rozine, soseda pa je za vse kuhala kavo. Ker je bila zunaj še noč in luč ni delala, mi je družbo delala sveča.
>
> Za malico ponavadi jem češnje, jabolko, hruško, grozdje, za kosilo pa meso, kruh in solato, pijem pa vino ali vodo.
>
> Naša vas je zelo majhna, doma imam veliko živali: 5 kokoši, prašiče, mačka, ki lovi miši, ovce, je pa tudi 1 koza in 1 zajec. Nimam pa krav in na srečo niti dosti muh ni. Mojo hišo čuva velik pes, pravi pasji čuvaj, ker je zadnjič ovce napadel volk.
>
> Ker vsak dan dosti delam, me zvečer bolijo roke, predvsem levica, in noge, predvsem en prst. Kakšen krat me boli tudi oko, zato moja volja zvečer ni najboljša.
>
> Vsako nedeljo je v vasi maša, kjer gospod na koncu vedno konča z besedami »Bog nam pomagaj, da bo konec s to korono«. Dober mož, ni kaj. Je pa rekel, da je bila zadnjič pri njem ena ženska in njen mož (mož in žena), ki sta hotela kupiti dober med in pogledati sosednji grad. Pot do grada (gradu) ni dolga, cesta je lepa, okoli so breze. Ključa za v grad pa nimamo. Zdaj pa moram iti, ker je že pozno. Lepo se imejte!

3 Zbiranje gradiva in označevanje

Metodo zbiranja narečnega gradiva z vnaprej skonstruiranimi stavki z izbranimi jezikovnimi elementi sta uporabljala tudi začetnika lingvistične geografije za slovenščino Georg Wenker[7] in Lucien Tesnière,[8] ki sta zbiranje narečnih podatkov zasnovala (tudi) na naboru vzorčnih povedi, v katere so bili vključeni izbrani narečni pojavi. Podobno (z določitvijo teme besedila) je narečno gradivo s svojimi študenti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani zbirala tudi Vera Smole in ga objavila na spletni strani https://narecja.si – gre za primerjalne frazeme in opise stare kmečke hiše, kjer so besedila predstavljena z zvočnim posnetkom ter zapisom v fonetični in poknjiženi transkripciji ter jezikoslovno analizirana.

Zbiranje tu predstavljenega gradiva s pomočjo vnaprej pripravljenega knjižnega besedila se je začelo leta 2021 in še vedno poteka. K sodelovanju so bili povabljeni študenti, sodelavci in prijatelji, ki so zapisano besedilo prebrali in ga nato povedali v svojem domačem govoru. Doslej je bilo zbranih več kot 50 posnetkov iz vseh sedmih slovenskih narečnih skupin, ki pa za zdaj še niso enakomerno zastopane.

Vsi informanti so ob istem izhodiščnem besedilu dobili enak napotek, naj ga prenesejo v svoj vsakdanji govor in se posnamejo – bodisi v lokalnem narečnem krajevnem govoru, bodisi v nadnarečni mestni govorici ali pogovornem jeziku, kot ga dejansko govorijo. Podatki o informantu in kraju snemanja so zajeti v besedilo, informacija o času snemanja pa je zabeležena s pridobitvijo zvočne datoteke. Drugi podatki o govorcu niso bili zbrani. Zavedamo se, da rezultat takega zbiranja jezikovnega gradiva ne more predstavljati povsem avtentičnega, spontanega govora, kot ga je mogoče zajeti v

[7] Georg Wenker (1852–1911) je začetnik lingvistične geografije. Med letoma 1879 in 1888 je delal kot knjižničar na Univerzi v Marburgu in vsem šolskim ravnateljem v Nemškem cesarstvu poslal pisne vprašalnike, v katerih je uporabil 40 stavkov, ki so bili kasneje poimenovani po njem (t. i. Wenkersätze). Sčasoma je zbral skoraj 50.000 vprašalnikov s prevodi stavkov v posamezne krajevne govore in nato del podatkov objavil v atlasu *Sprachatlas des Deutschen Reichs*. Projekt se v digitalizirani obliki nadaljuje v Raziskovalnem centru za nemški jezikovni atlas (Forschungszentrum Deutscher Sprachatlas) Univerze v Marburgu in je dostopen na spletni strani **Regionalsprache.de** (REDE) (prim. Lameli 2010: 575–576; Fleischer 2017). V arhivu Wenkerjevega atlasa v Marburgu je shranjeno tudi gradivo, zbrano v 16 krajevnih govorih slovenskega koroškega ziljskega, rožanskega in podjunskega narečja (prim. Škofic 2020).

[8] Lucien Tesnière (1893–1954) je bil Meilletov študent, ki je leta 1925 na Univerzi v Strasbourgu doktoriral s temo *Les formes du duel en slovène* in pripravil Atlas dvojine v slovenskih narečjih – *L'Atlas pour servir à l'étude du duel en slovène*, za katerega je gradivo zbral v času 1920–1924, ko je kot lektor francoščine deloval na ljubljanski univerzi. Poleg izpisovanja gradiva iz različnih dialektoloških virov je narečne podatkov pridobil tudi s terenskim delom, za katerega si je po vzoru Julesa Gillerona in Edmonda Edmonta v *Lingvističnem atlasu Francije* (1902–1910) pripravil tudi vprašalnico s 424 vprašanji (besedami, besednimi zvezami, stavki), na katera so odgovarjali (oz. stavke in besedne zveze prevajali v narečje) informanti v 87 od 284 točk atlasa. Tesnière je v atlasu objavil in komentiral gradivo za 84 vprašanj (prim. Sušnik 2025; Schlambergar Brezar 2025; Tesniere 2023).

klasičnih terenskih raziskavah, vendar se je gradivo kljub temu izkazalo kot primerno za prikaz živih govorjenih različic slovenščine različnih družbenih skupin različnih slovenskih pokrajin. Za natančnejšo (socio)lingvistično analizo bi bilo smiselno pridobiti tudi druge metapodatke o govorcih, saj so iz posnetkov večinoma razvidni le osnovni podatki (npr. spol), ne pa tudi starost, stopnja izobrazbe, poklicna in interesna ozadja, morebitne selitve ali vplivi drugih jezikovnih različic. Večina informantov je besedilo posnela s prenosnimi telefoni; kakovost posnetkov je zato različna in odvisna od naprave ter akustike prostora. Posnetki so bili najpogosteje shranjeni v formatu .m4a in .mp3.

Tak pristop zbiranja gradiva kljub nekaterim omejitvam omogoča jezikoslovno primerjavo posameznih govorov, saj vsi informanti izhajajo iz istega izhodiščnega besedila, kar olajša prepoznavanje sistemskih fonetičnih, morfoloških in leksikalnih razlik med njihovimi zemljepisnimi različicami jezika. Pilotna raziskava je pokazala, da zbrani podatki dobro izkazujejo zemljepisno raznolikost slovenskega jezika, zlasti v glasovju.

4 Predstavitev obravnavanega gradiva

V nadaljevanju so predstavljeni trije primeri narečnih govornih realizacij predloženega knjižnega besedila. Za fonetično transkripcijo in analizo so bili izbrani krajevni (mestni) govor Kamnika, ki spada v gorenjsko narečje gorenjske narečne skupine, krajevni govor Dokležovja, ki spada v prekmursko narečje panonske narečne skupine, in krajevni govor Medane, ki spada v briško narečje primorske narečne skupine. Za vsak govor je pripravljen fonetični zapis[9] in analiza na glasovni, oblikovni, besedni in skladenjski ravnini.

4.1 Jugovzhodna slovenščina – gorenjska narečna ploskev – gorenjsko narečje – narečni krajevni govor Kamnika

Govor Kamnika spada v gorenjsko narečje gorenjske narečne skupine, kot se govori nekako v trikotniku Ljubljana–Kamnik–Kranj. Narečje ima monoftongični sistem samoglasnikov, dolgi naglašeni samoglasniki so mogoči v vseh besednih zlogih, kratki naglašeni pa samo v zadnjih ali edinih besednih zlogih; gorenjsko narečje ima tonemski naglas na dolgih in dinamični naglas na kratkih zlogih. Močna je narečna slabitev visokih kratkih (naglašenih in nenaglašenih) samoglasnikov *i*, *u* in jata ter *a* v polglasnik (posebno ob zvočnikih in v izglasju). Za gorenjščino (z izjemo kroparskega in nekaterih bohinjskih govorov ter selškega narečja in vzhodnogorenjskega podnarečja) je značilno švapanje, otrditev *lj* oz. *nj* v *l* oz. *n*, mehčanje mehkonebnikov *k*, *g*, *h* pred sprednjimi samoglasniki ter različne asimilacije in disimilacije soglasniških sklopov,

[9] Besedila so anonimizirana, namesto osebnega imena je v ležečem tisku zapisano: *ime govorke*.

ki ji dajejo izrazit slušni vtis. Na oblikovni ravnini je zanjo značilna maskulinizacija samostalnikov srednjega spola v ednini in njihova feminizacija v množini ter nekatere posebnosti v pregibanju samostalnikov, pridevnikov in glagolov. Končnica Oed in Dmn samostalnikov moškega spola je *-am*. Nedoločnik je v večini gorenjskih govorov dolg (prim. Logar 1996: 402–403; Škofic 2012: 208–209).

Gradivo za Kamnik je bilo posneto aprila 2021, posnela ga je takrat 22-letna govorka tega krajevnega govora oz. mestne govorice.

4.1.1 Slovenska dialektološka fonetična transkripcija kamniškega govora

Dọbər dà:n, mó:je imẹ̀: je *ime govorke* in səm dumà: is Kà:məŋka. Dó:ns je pẹ́:tək, sé:dəmga decé:mbra, lẹ́:ta dvà: tì:sọč pẹ̀:tinọ́:sənsət. Ụzú:n je ta prà:va zí:ma. Zgọ̀:di zú:tri səm za zà:i̯tərk jẹ́:dla pọ̀:ụxən ˈkoš dubrọ̀:t: xlẹ̀:pc krú:xa, mlẹ́:k, urẹ́:xe, ruzì:ne, susẹ́:da i̯ pa za ụˈse skú:xala kuˈfe. Zatọ̀: k je bla ụzú:n še nọ̀:č in k mi lú:č ní: dẹ́:lala, mi je drù:žbo dẹ́:lala svẹ́:ča.

Za mà:lco punavà:t jẹ́:m čẹ̀:šne, já:buk, xrù:ško, grọ́:i̯zdje, za kusí:ụ pa məsọ̀:, kˈrəx in sulá:to, pí:jəm pa ví:n al ˈpa vó:do.

Ná:ša và:s je zlọ̀: mè:i̯xna, dumà: mam pa velí:k žvalí:: mà:m pẹ̀:t kù:r, preší:če, má:čka, kə luví: mí:ši, ucẹ̀:, ˈje pa ˈtut é:na kó:za pa en zà:i̯c. Ní:mam pa krà:ụ, zatọ̀: pa ˈtut k srẹ́:č ní:mamo dó:st mù:x. Mó:jo bà:i̯to mẹ́:rka vé:ləkˈpəs, k mu prà:ụmo, da je ta prà:ụ pá:sji čuvà:i̯, tọ̀: pa zətọ̀:, kə je ụzà:dne ucẹ̀: napà:du vọ̀:ụk, pa jix je ˈnəšˈpəs brá:nu.

Zətọ̀:, kə ụsà:g dà:n dó:st dẹ̀:lam, me zvəčẹ̀:r bulí:jo rọkẹ̀:. ˈNei̯bəl me bulí: ləví:ca, bulí:jo me pa ˈtut nugẹ̀:, ˈnei̯bəl en pà:rst. Kẹ́:rkat me bulí: ˈtut ù:č, zatọ̀: mó:ja vọ́:la zvəčẹ̀:r ní: ˈnei̯bọ̀:lša. Ụsà:ko nədẹ́:lo je u vá:s má:ša, kjẹ̀r gospọ̀:d žù:pəŋk na kó:nc zmẹ̀:r končà: z bəsẹ̀:dam »Bọ̀:k nam pumá:gei̯, də bu kó:nc s tọ̀: kurọ̀:no«. Dọ́:bər čló:ụk, ní: ˈkei̯. ˈJe pa rẹ́:ku, də jə bla zà:nč pər né:mu ena žẹ́:nska in njẹ́:n mọ̀:š, kə sta xó:tla kú:pət dọ́:bər mẹ̀:t pa puglẹ́:dat susẹ̀:dən grà:t. Pọ́:t du grà:da ní: dó:ụga, cẹ́:sta je lẹ́:pa, ukọ̀:l pa rá:sejo brẹ́:ze. Klú:ča za grà:t ní:mamo. Zˈdei̯ pa mọ̀:rəm í:t, kə i̯ že pó:zən. Ləpọ̀: se mè:i̯te!

4.2 Jugovzhodna slovenščina – panonska narečna ploskev – prekmursko narečje – narečni krajevni govor Dokležovja

Govor Dokležovja spada v prekmursko narečje panonske narečne skupine, ki je najbolj vzhodno slovensko narečje in se ga govori v Prekmurju, Porabju na Madžarskem in Radgonskem kotu v Avstriji. Za krajevni govor Dokležovja je

> »značilen monoftongično-diftongičen samoglasniški sistem, sestavljen iz dolgih, kratkih in nenaglašenih samoglasnikov, ki so možni v vseh besednih zlogih. Naglas je dinamičen oz.

> jakostni. Pri oblikoslovju so ohranjeni vsi trije spoli in vsa tri števila, v sklanjatvi samostalnika je ohranjenih vseh šest sklonov. Večina samostalnikov in pridevnikov se sklanja po nepremičnem naglasnem tipu. Končnica v moškem in srednjem spolu v dajalniku in mestniku ednine je *-i*, ženski spol pa ima v orodniku ednine končnico *-of*. Govor ne pozna preglasa za *c*, *j*, *č*, *ž*, *š*. Nenaglašeni deležnik na *-l* m. sp. se lahko končuje na *-o* ali *-u*. V prislovnih oblikah najdemo veliko arhaičnih osnov. Besedje dokležovskega govora je predvsem slovansko. Med prevzetimi besedami prevladujejo germanizmi, nekaj manj je romanizmov in madžarskih ter hrvaških izposojenk«. (Pucko 2015: VII)

Gradivo za Dokležovje je bilo posneto aprila 2021. Posnela ga je takrat 37-letna govorka tega krajevnega govora.

4.2.1 Slovenska dialektološka fonetična transkripcija krajevnega govora Dokležovja

ˈDọber ˈdẹn. ˈMeːnᵢ̯ je iˈmẹː *ime govorke*. Duˈmȁː san z Dukˈlẹžọvja, gˈnäs je pa ˈpẹːtek, ˈsẹːdmᵢ̯ deˈcember dˈvȁː ˈjezerọ ˈọsendesetˈpẹːt. ˈVönᵢ̯ je pˈrȁːva ˈziːi̯ma. ˈRanọ ˈzai̯tra san za ˈzȁːi̯tᵵk puˈjeːi̯la ˈpunọ kuˈšarọ duˈbrọːu̯t. Kuˈlȁːč kˈrüja, mˈleːi̯kọ, uˈrei̯je, ruˈzine, ˈsọːu̯sida pa je za fˈse sˈküjala ˈkȁːvọ. Ker je ˈvönᵢ̯ ˈbiːi̯la še ˈnọːu̯č pa pusˈveːi̯t je ˈneːi̯ ˈdẹlọ, san si vužˈgȁːla sˈveːi̯čọ.

Za ˈmȁːlicọ ọbiˈčȁːi̯nọ ˈjẹn čˈrẹšnje, ˈjåbukọ, gˈrüːi̯škọ, gˈrọzdje, za ˈọbit pa meˈsọːu̯, kˈrüi̯, pa šaˈlȁːtọ, piˈjẹn pa ˈviːi̯nọ ali vuˈdọːu̯.

ˈNaša ˈvẹːs je ˈfei̯st ˈmȁːla. Duˈmȁː ˈmȁːn ˈdọsta ži'vȁːlᵢ̯. ˈPẹːt kuˈkoːu̯šᵢ̯, ˈpui̯ceke, ˈmȁːčkọ, ka loˈviːi̯ ˈmiːšᵢ̯, ˈọfce, pa ˈtüi̯ ˈeno ˈkọzọ pa ˈeŋga ˈzȁːfca. ˈNeman pa kˈrȁːf, pa na sˈrečọ ˈnẹga ˈnitᵢ̯ ˈdọsta ˈmüi̯. ˈMọjọ ˈižọ ˈpȁːzᵢ̯ ˈvelkᵢ̯ ˈpes. ˈDọber ˈpes ču'vaːi̯ je. Ka ˈzȁːdnič je ˈọfce naˈpadnu ˈvuːk, pa ga je sˈtiroˌ.

Zaˈtọːu̯, ka ˈsakᵢ̯ ˈdẹn ˈdọsta ˈdẹlan, me veˈčẹːr buˈlijọ rọˈkẹː, še ˈnȁːi̯ˈbọle pa ˈleːi̯va ˈrọːu̯ka, pa nuˈgẹː, ˈen ˈpṛst v gˈlȁːvnọn. Fˈčȁːsᵢ̯ me buˈliːi̯ ˈtüdi ˈọːu̯ka, ˈtak ka san veˈčẹːr ˈneːi̯ gˈliːi̯ ˈnȁːi̯ˈbọːu̯kše vuˈlẹː.

Fˈsakọ neˈdẹlọ je v ˈvẹːsᵢ̯ ˈmeša. In ˈžupnik na ˈkuncᵢ̯ ˈsigdȁːr puˈveːi̯: »ˈBọːu̯k nan puˈmȁːgai̯, ka de ˈeŋkrat že ˈkunec s ˈtọːu̯f koˈrọnọf«. V ˈrẹːdᵢ̯ muˈžȁːkar je, ˈnẹga ˈkai̯. Je pa pˈråvọ, ka je, ka sta ˈzȁːdnič biˈlȁː pˈri‿njen ˈena ˈženska pa nˈjẹːnᵢ̯ ˈmọːu̯š, ka sta šˈčẹla ˈküːi̯pitᵢ̯ ˈdọber ˈmẹːt pa pugˈlednutᵢ̯ gˈrȁːt ˈtan ˈpọːu̯lek. ˈPọːu̯t do gˈrȁːda je ˈneːi̯ ˈduga, ˈcẹsta je ˈleːi̯pa, uˈkọːu̯lᵢ̯ su bˈrẹze. Kˈlüːča za gˈrȁːt pa ˈnemåmọ. Zˈdai̯ pa ˈmọren ˈitᵢ̯, ka je žẹ ˈkesno. ˈFȁːi̯n ˈbọi̯te!

4.3 Severozahodna slovenščina – beneško-kraška narečna ploskev – briško narečje – narečni krajevni govor Medane

Govor Medane[10] spada v briško narečje primorske narečne skupine, ki se govori na območju občine Brda ter v nekaj briških vaseh, ki danes upravno spadajo pod občine Števerjan, Gorica, Krmin in Dolenje v Italiji. Briško narečje se govori tudi na desnem bregu srednje Soče, in sicer v vaseh Ložice, Plave, Anhovo ter na Ligu (Občina Kanal ob Soči). Govor Medane ima monoftongično-diftongični samoglasniški sistem z izključno dolgimi naglašenimi samoglasniki, saj so se vsi prvotno kratki naglašeni samoglasniki podaljšali. Ena izmed značilnosti tega govora je različen glasovni razvoj nekdanjih *e*-jevskih glasov: jat se odraža kot *iə*, etimološki *e* kot ozki *ẹ*, nosnik *e* pa kot *a* – kar kaže, da je do denazalizacije prišlo pozno. Naglas je dinamičen, redko se pojavlja tudi končniško naglaševanje. Izglasni *-m* je prešel v *-n*. V ednini so ohranjeni vsi trije slovnični spoli, medtem ko je v množini opazna feminizacija samostalnikov srednjega spola. Besedje govora vsebuje številne furlanizme, ki so rezultat dolgoletnega stika z bližnjim furlanskim jezikovnim okoljem (prim. Zuljan Kumar 2008).

Gradivo za Medano je bilo posneto aprila 2021. Posnela ga je takrat 53-letna govorka tega krajevnega govora.

4.3.1 Slovenska dialektološka fonetična transkripcija medanskega govora

Dobər ˈdaːn, ˈjaːs se ˈkliːčən *ime govorke*, pərˈxaːjan zə Məˈdaːne ən ˈdənəs je ˈpaːtk, ˈseːdmi deˈceːmbər ˈlị̈eta dˈvaː ˈtaːu̯žənt ˈpeːtinˈoːsəndəsət. ˈZuːna je pˈraːva ˈziːma. Zˈγu̯əda zˈjuːtro sən za fˈru̯əšk ˈjeːdla ˈpuːxən ˈʒeːị̈ dobˈru̯ot. Aˈloːraˈaːdanxˈleːpč kˈruːxa, mˈlị̈əko, ˈoːrix, ceˈbiːvo, ˈmoːja soˈsị̈əda pa je za uˈsiːx sˈkuːxla kaˈfeː. Kə je bla ˈzuːna še ˈnu̯əč ən ˈluːč ni ˈdị̈əlːa, me dˈruːžbo ˈdị̈əlːa ˈaːdna sˈvị̈eča.

Za ˈmaːlcu ponaˈvaːdi ˈjən čəˈrị̈əšnje, ˈjaːpku, xˈruːšku, γˈru̯əzdje, za kuˈsiːlo pa meˈsu̯ə, kˈruːx, səˈlaːtu an ˈpiːjem ˈviːno al pa ˈu̯əːdu.

ˈNaːša ˈvaːs je ˈrị̈əs ˈmaːị̈xna, daˈmaː ˈmaːmo ˈpuːxno žvaˈliː: ˈpeːt kokoˈšiː, svəˈnaːte, ˈmaːčka, ki loˈviː ˈmiːši, ˈoːu̯ce, je pa ˈtuːt ˈaːdna ˈkoːza ən ˈaːdən ˈzaːị̈c. ˈNiːman pa kˈraːf ən na sˈreːču ˈniːti ˈdoːst ˈmuːx ˈniː. ˈMoːju ˈxiːšu ˈvaːrva ˈveːlik ˈpəs, je pˈraːvi ˈpaːsji čuˈvaːị̈, kə je ˈzaːdnjič ˈoːu̯ce naˈpaːdu ˈvuːk.

Ki u̯ˈsaːk ˈdaːn ˈdoːst ˈdị̈eləm, mi zveˈčeːr boˈliːjo ˈroːke, pretˈsəm leˈviːca, ən ˈnoːγe, predˈsəm ˈaːdən ˈpəːrst. ˈKaːị̈šən ˈkraːt mi boˈliː ˈtuːt oˈčiː, zaˈtuə ˈmoːja ˈvoːja zveˈčeːr ˈniː narˈbuːị̈š. U̯ˈsaːku neˈdị̈elu jə u̯ ˈvaːsi ˈmaːša, ˈčaːki γasˈpaːt ˈnuːnc na ˈkoːncu ˈzmeːrən konˈčaː z

[10] Zahvaljujeva se dr. Danili Zuljan Kumar za posredovani opis značilnosti govora Medane.

beˈsi̯ədmi »ˈBu̯əx nam poˈmaːɣi, da bo ˈkoːnc s to koˈroːnu«. ˈDuəbər ˈmoːš, ˈni ˈki. Je pa ˈreːku, da jə bla ˈzaːdnjič pər ˈnjeːmu ˈaːdna ˈžeːnska ən ˈsoːi̯ ˈmoːš, ˈmoːš ən ˈžeːna, ki so ˈti̯əl kuˈpiːt ˈduobər ˈmeːt an poɣˈlaːst ˈaːdən soˈsi̯ədnji ɣˈraːt. ˈPuət do ɣraˈduː ˈniː ˈduːɣa, ˈceːsta jə ˈli̯əpa, oˈkuəle so pa bˈreːze. Kˈjuːca za u̯ ɣˈraːt pa ˈniːmamo. Zˈdaːi̯ pa ˈmuəren ˈjət, ke je že ˈpoːzno, ˈmeːi̯ta se leˈpuə!

5 Analiza

Zbrano gradivo, zapisano v znanstveni fonetični transkripciji, omogoča predvsem analizo starejših in nekaterih mlajših (narečnih) glasovnih razvojev v posameznih krajevnih govorih. Ne glede na način zbiranja narečnih različic/prevodov/priredb knjižne predloge, analiza glasovne ravnine pokaže, da izbrani leksemi s svojimi odrazi issln. fonemov relativno dobro odražajo narečno variantnost sodobnega slovenskega jezika. V tabeli v nadaljevanju so predstavljeni refleksi izbranih izhodiščnih splošnoslovenskih (issln.) fonemov v zajetih leksemih v zapisanih krajevnih govorih.[11]

5.1 Glasovna ravnina

Issln.	Beseda	Kamnik	Dokležovje	Medana
Dolgi zloženiki				
**ā*	vas, dan	**và:**s, **dà:**n	ˈ**vẹ:**s, ˈ**dẹ**n	ˈ**va:**s, ˈ**da:**n
**ē̯*	mleko, sveča	**mlé̯:**k, **své̯:**ča	mˈ**lẹ́:i̯**kọ, sˈ**vẹ́:i̯**čọ (Ted)	mˈ**li̯ə**ko, sˈ**vi̯e**ča
**ē*	med	**mẹ̀:**t	ˈ**mẹ:**t	ˈ**me:**t
**ę̄*	pet, petek	**pẹ̀:**t, **pẹ́:**tək	ˈ**pẹ:**tek, ˈ**pẹ:**t	ˈ**pe:**t, ˈ**pa:**tk
**ô*	noč, bog, meso	**nọ̀:**č, **bọ̀:**k, **məsọ̀:**	ˈ**nọ:u̯**č, ˈ**bọ:u̯**k, meˈ**sọ:u̯**	ˈ**nu̯əč**, ˈ**bu̯əx**, meˈ**su̯ə**
**ǭ*	pot, mož	**mọ̀:**š, **pọ́:**t	ˈ**mọ:u̯**š, ˈ**pọ:u̯**t	ˈ**mo:**š
**ī*	zima, vino	**zí:**ma, **ví:**n	ˈ**zi:i̯**ma, ˈ**vi:i̯**nọ	ˈ**zi:**ma, ˈ**vi:**no
**ū*	luč, ključ	**lú:**č, **klú:**ča (Red)	kˈ**lü:**ča (Red)	ˈ**lu:**č, kˈ**ju:**ča (Red)
**ā*	grad, krav (Rmn)	**krà:**u̯ (Rmn), **grà:**t	kˈ**rá:**f (Rmn), ˈ**má:**čkọ (Ted), gˈ**rá:**t	kˈ**ra:**f, ɣˈ**ra:**t
**l̥̄*	volk	**vò:u̯**k	ˈ**vu:**k	ˈ**vu:**k
**r̥̄*	prst	**pə̀:r**st	ˈ**pṛ**st	ˈ**pə:r**st

Dolgi issln. zloženiki imajo pričakovane narečne odraze: odraz **ə̄* v gorenjskem in briškem narečju je *a:*, v prekmurskem narečju pa *ẹ:* oz. *ẹ*. Vsi *e*-jevski samoglasniki (**ē̯*, **ē*, **ę̄*) imajo v gorenjščini enak odraz *ẹ:*; v briškem narečju je odraz **ē̯* dvoglasnik *i̯ə* oz. *i̯e*, odraz **ē* je *e:*, odraz nosnika **ę̄* pa je široki *e:* oz. *a:*, medtem ko je v prekmurskem narečju odraz **ē̯* dvoglasnik *ẹ:i̯*, odraz **ē* in **ę̄* pa je ozki *ẹ:*. Oba izhodišč-

[11] V nadaljnji raziskavi bi bilo smiselno tako analizirati besedila vseh krajevnih govorov, zbranih s pomočjo predpripravljenega knjižnega besedila.

na *o*-jevska samoglasnika (**ô*, **ǭ*) imata v gorenjščini enak odraz *ọ:*; v prekmurščini dvoglasnik *ọ:u̯*, v briškem narečju je ima **ô* dvoglasniški odraz *u̯ə*, **ǭ* pa se je razvil v široki *o:*. Odrazi izhodiščnih **ā*, **ī* in **ū* so v gorenjskem in briškem narečju enoglasniki *a:*, *i:*, *u:*, v prekmurskem pa *ȧ:*, *i:i̯* in *ü:*. Odraz **l̥̄* je pri posneti govorki gorenjskega narečja *o:u̯* (brez pričakovane monoftongizacije v *ọ:*), v briškem in prekmurskem narečju pa *u:*, medtem ko se je **r̥̄* v gorenjskem in briškem narečju razvil v *ə:r*, v prekmurskem pa v zlogotvorni *r̥*.

Issln.	Beseda	Kamnik	Dokležovje	Medana
Kratki zložniki				
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) **ə̀-*	maša, pasji	p**á:**sji, m**á:**ša	ˈm**e**ša	ˈp**a:**sji, ˈm**a:**ša
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) **ě̀-*	breza, cesta	c**ẹ́:**sta, br**ẹ́:**ze (Imn)	bˈr**ẹ**ze (Imn)	bˈr**e:**ze (Imn)
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) **è-*	ženska, sedem	ž**ẹ́:**nska	ˈž**e**nska	ˈž**e:**nska
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) **ò-*	volja	v**ọ́:**la	/	ˈv**o:**ja
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) **ù-*	kruha (Red)	kr**ú:**xa	kˈr**ü**ja	kˈr**u:**xa
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) **à-*	krava[12]	/	/	/
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) **l̥̀-*	dolga (prid., Ied ž)	d**ó:u̯**ga	ˈd**u**ga	ˈd**u:**ɣa

Tudi odrazi kratkih akutiranih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu so pričakovani – v gorenjskem narečju so enaki stalno dolgim samoglasnikom, ohranjen je akut na dolžini. V prekmurskem narečju še ni prišlo do podaljšave akuta na nezadnjem besednem zlogu, refleks **ə̀-* je zato kratek in širok, odraz **ě̀-* je *ẹ*, odraz **è-* pa *e*. Odraz **ě̀-* je v briškem narečju enak odrazu **è-*, tj. *e:*, podobno je tudi refleks **ò-* širok, tj. *o:*.[13]

Issln.	Beseda[14]	Kamnik	Dokležovje	Medana

[12] Beseda bi morala biti v besedilu povedana ne v rodilniku množine ali orodniku ednine, ker je tam naglašeni *a* v osnovi izvorno cirkumflektiran.

[13] Besede z issln. kratkima akutiranima nosnikoma (**ę̀-* in **ǫ̀-*, npr. *detelja* in *goba*, *toča*) v besedilo niso bile zajete.

[14] Za boljšo predstavo o razvoju kratkih naglašenih samoglasnikov v zadnjem besednem zlogu bi

(kratki naglašeni v zadnjem besednem zlogu) *-*ə̀*	pes	ˈpəs	ˈpes	ˈpəs
(kratki naglašeni v zadnjem besednem zlogu) *-*ò*	koš[15]	ˈ**k**o**š**	/	/
kratki naglašeni v zadnjem besednem zlogu *-*ù*	kruh	kˈrəx	kˈr**üi̯**	kˈr**u**ːx
(kratki naglašeni v zadnjem besednem zlogu *-*ʯ́*)	poln[16]	/	/	/

Odraz kratkega naglašenega *-*ə̀* v zadnjem besednem zlogu v gorenjskem in briškem narečju je kratki polglasnik, v prekmurskem narečju pa *e*. V gorenjskem narečju kratki naglašeni samoglasniki oslabijo v polglasnik, v briškem narečju ni kolikostnega nasprotja v naglašenih zložnikih in zato tudi oslabitev ni izkazana, *-*ù* ima v prekmurskem narečju kratek odraz, tj. *ü*.

Issln.	**Beseda**	**Kamnik**	**Dokležovje**	**Medana**
Nenaglašeni zložniki				
prednaglasni *ə̆V̀	levica	ləvíːca	/	l**e**ˈviːca
ponaglasni *V̀ə̆	oreh	/	/	ˈoːrix
ponaglasni *V̀ə	hlebec, petek, danes, zajec	dóːns, pə́ːt**ə**k, xlə̏ːpc, zə̀ːi̯c	ˈpeːt**e**k	ˈpaːtk, ˈdən**ə**s
prednaglasni *oV̀	doma	d**u**màː, d**u**brǫ̀ːt (Rmn), s**u**sə́ːda, l**u**víː, b**u**líː, k**u**síːu̯	d**u**ˈmàː, d**u**ˈbrǫːu̯t, l**o**ˈviːi̯, b**u**ˈlijǫ	d**a**ˈmaː, d**o**bˈrụ̑ot, l**o**ˈviː, b**o**ˈliːjo
izglasni nenaglašeni V̀-*o*	mleko, vino, veliko (prisl.)	mlə́ːk, víːn, velíːk, kusíːu̯	mˈlẹːi̯k**ǫ**, ˈviːi̯n**ǫ**	mˈli̯ək**o**, ˈviːn**o**
ponaglasni *V̀ʯ́	jabolko	já:b**u**k	ˈjâb**u**kǫ	ˈjaːpku

Nenaglašeni zložniki so povsod, najizraziteje pa v gorenjskem narečju, podvrženi slabljenju in (predvsem v izglasju) tudi onemevanju. V gorenjščini in prekmurščini prihaja do oženja prednaglasnega *o.

Issln.	**Beseda**	**Kamnik**	**Dokležovje**	**Medana**
Po naglasnih premikih naglašeni zložniki				

moralo besedilo zajemati tudi besede z issln. *-*ì* (npr. *miš* v I/Ted namesto v Tmn), *-*ə̏* (npr. *hren*) in *-*à* (npr. *brat*, *gad*).

[15] Beseda z izhodiščnim *-*ò* (*koš*) v besedilu ni bila posrečeno izbrana, ker je ne poznajo v vseh narečjih.

[16] Beseda z izhodiščnim *-*ʯ́* v besedilu ni bila posrečeno izbrana, ker se v narečjih večinoma uporablja druga tvorjenka z istim korenom.

umično naglašeni *õ	koza, oreh, vodo (Ted)	kó:za, vó:do (Ted)	ˈkọzọ (Ted)	ˈko:za
umično naglašeni *ẽ	žena	/		ˈže:na
*o̍ (pod terciarnim naglasom)	oko	(ù:č)	(ˈọ:u̯ka)	(oˈči:)
*ę̍ (pod terciarnim naglasom)	meso	məsọ̀:	meˈsọ:u̯	meˈsu̯ə

Odrazi umično naglašenih issln. samoglasnikov v gorenjskem in briškem narečju so pričakovani široki in dolgi *e:/o:* (v gorenjščini akutirani), v prekmurskem narečju do podaljšave ni prišlo. Nobeden od zapisanih krajevnih govorov ne pozna terciarnega umika naglasa.

Issln.	Beseda	Kamnik	Dokležovje	Medana
Zvočniki				
*ĺ	ključ, volja, nedeljo (Ted)	klú:ča (Red), vọ́:la, nədę́:lo	vuˈlẹ: (Red), neˈdẹlọ, kˈlü:ča (Red)	kˈju:ča (Red), ˈvo:ja, neˈdi̯elu (Ted)
*ń	svinja, češnja, zadnjič, njem (Med)	čẹ̀:šne (Imn), (u̯zà:dne), né:mu (toda njé:n)	čˈrẹšnje (Imn), ˈzà:dnič, pˈri_njen	čəˈri̯əšnje, ˈza:dnji̯č, pər ˈnje:mu
*j > dž	jabolko	já:buk	ˈjåbukọ	ˈja:pku
*črě-	češnja	čẹ̀:šne (Imn)	čˈrẹšnje	čəˈri̯əšnje
protetični *v-*	oreh, ovce, oko, okoli	urẹ́:xe (Tmn), ucẹ̀, ù:č, ukọ̀:l	uˈreije, ˈọ:u̯ka, ọfce, uˈkọ:u̯lį̀	oriəxe, oˈči:, ˈo:u̯ce, okuəle
protetični *j-*	ime, imam, imejte, iti	imẹ̀:, í:t	iˈmẹ:, ˈitį	ˈjət
prehodni *-j-*	grozdje	gróːi̯zdje	gˈrọzdje	gˈrụəzdje
l > v (pred zadnjimi samoglasniki – švapanje)	delam, hotela, skuhala	dẹ̀:lam, xó:tla, skú:xala	ˈdẹlan	ˈdi̯əl:a (del -l, ž ed)
-m > -n	sem, jem, pijem, imam, nimam, delam	səm, jẹ́:m, pí:jəm, mam, mọ̀:rəm, dẹ̀:lam	san, ˈjẹn, piˈjẹn, ˈmà:n, ˈmọren, ˈdẹlan	se ˈkli:čən, ˈmuəren, ˈdi̯eləm
v > f (pred nezvenečimi soglasniki in v izglasju)	krav (Red), ovce (Imn), vse, vsako, včasih	u̯ˈse, krà:u̯, ucẹ̀, u̯sà:ko (Ted)	fˈse, kˈrà:f, ˈọfce, ˈzá:fca, fˈčà:sį̀	kˈra:f, ˈo:u̯ce, u̯ˈsa:ku
Nezvočniki				
-g > -x	bog	bọ̀:k	ˈbọ:u̯k	ˈbu̯əx
x > j	skuhala, kruh, muh (Rmn)	skú:xala, kˈrəx, mù:x	sˈkü̯jala, kˈrü̯i̯, ˈmü̯i̯ (Rmn), uˈrei̯je	sˈku:xla, kˈru:xa, ˈmu:x
g > ɣ	grozdje	gróːi̯zdje	gˈrọzdje	ɣˈrụəzdje
dn > gn	danes	(dó:ns)	gˈnäs	(ˈdənəs)

Pregled odrazov issln. soglasnikov v zapisanih krajevnih govorih večinoma izkazu-

je pričakovane narečne značilnosti, tj. otrditev **ĺ* in **ń* v gorenjskem narečju, **ĺ* je otrdel v *l* tudi v prekmurskem narečju, medtem ko je **ń* palatalni element tu večinoma ohranil (odraz *nj*), v briš. narečju pa se je **ĺ* razvil v *j*, odraz **ń* pa je *nj*. Odraz issln. skupine **črě-* je v gorenjskem narečju *če-*, v prekmurskem in briškem narečju pa je *r* v tej skupini ohranjen. V nobenem krajevnem govoru ni zapisan protetični *v-* (čeprav bi ga vsaj v gorenjskem narečju pričakovali), le za briško narečje je izpričan protetični *j-* (ki bi ga pričakovali tudi v gorenjskem narečju). Prehodni *-j-* pričakovano izkazuje samo gorenjska informantka, razvoj *v* > *f* pred nezvenečimi soglasniki in v izglasju pa le prekmurska govorka. Švapanja (proti pričakovanju) gorenjska govorka ne izkazuje, prav tako ne razvoja *-g* > *-x*.[17] Razvoj *-m* > *-n* pričakovano izkazujeta le govorki prekmurskega in briškega narečja; prekmurska govorka pričakovano izkazuje tudi razvoj *dn* > *gn*, briška pa *g* > *γ*.

5.2 Oblikovna ravnina

Predloženo besedilo oz. njegove narečne različice ne omogočajo (razen izjemoma) analize narečnih oblikovnih značilnosti. Briška govorka je tako uporabila končnico *-u* (kratka *u*-sklanjatev) namesto predložene končnice *-a* (*o*-sklanjatev) v Red samostalnika *grad*: *do grada* – briš. *do gradu*. Izstopa vezava glagola *skuhati za* z rodilniško namesto tožilniško obliko zaimka *vsi* v briškem narečju: *je za vseh skuhala* nam. *je za vse skuhala*. Prav tako je v tem narečju izkazana narečna raba povratnosvojilnega zaimka *svoj* namesto *njen*, npr. *ženska in svoj mož* namesto *ženska in njen mož*. Kljub predlogi z imenovalnikom v datumu, tj. kot odgovor na vprašanje *Kateri dan je danes?* (*7. december*), je gorenjska govorka uporabila bolj živo obliko z rodilnikom, tj. kot odgovor na vprašanje *Kdaj je danes?* – t. i. rodilnik časa (genitivus temporis) (*sedmega decembra*). Podobno je namesto imenovalniške zveze *je pa tudi ena koza in en zajec* prekmurska govorka uporabila vezavo (izpuščenega) glagola *imeti* s tožilnikom, tj. *tudi eno kozo pa enega zavca*. Gorenjska govorka je v svoji priredbi uporabila tudi določno obliko pridevnika s členom *ta*, tj. *prava* – gor. *ta prava*.

5.3 Besedna ravnina

Morfonološko[18] poknjiženo besedilo omogoča predvsem vpogled v poimenovalno (leksikalno) in besedotvorno raznolikost narečij. Informantke so na nekaterih mestih zamenjale predvsem iskane polnopomenske besede z drugimi (prevzetimi ali domačimi)

[17] Odsotnost protetičnih glasov, švapanja in razvoja razvoja *-g* > *-x* je značilnost gorenjščine mlajših govorcev (informantka tudi ne živi v ruralnem, ampak bolj mestnem okolju).

[18] Morfonološka poknjižitev pomeni pretvorbo narečnega izraza v knjižnega ob upoštevanju vseh glasovnih narečnih razvojev od rekonstruiranega izhodiščnega slovenskega fonološkega sistema konec 12. stoletja do sodobnega stanja v posameznem krajevnem govoru.

narečnimi poimenovanji, npr. *koš* – briš. *dzej*;[19] *tisoč* – briš. *tavžent*,[20] prekm. *jezero*; *zajtrk* – briš. *fruštik*;[21] *hlebec* – prekm. *kolač*; *rozine* – briš. *cebiva*; *kava* – gor. *kofe*, briš. *kafe*; *luč* – prekm. *posvet*; *prašiče* – prekm. *pujske*, briš. *svinate*; *čuva* – gor. *merka*, prekm. *pazi*, briš. *varva*; *župnik* – briš. *gospod nunc*, gor. *gospod*, prekm. *župnik*;[22] *vedno* – gor. *zmeraj*, prekm. *sigdar*, briš. *zmerom*; *in* – prekm. *pa*; *ponavadi* – prekm. *običajno*; *kosilo* – prekm. *obed*; *zelo* – prekm. *fejst*, briš. *res*; *kokoši* – gor. *kure*; *mačka* (Ted m) – prekm. *mačko* (Ted ž); *mož* – gor. *človek* itd.

Na več mestih so informantke uporabile različne tvorjenke z (diahrono) istimi koreni, npr. *zunaj* – gor. *vzunaj* in prekm. *veni*; *poln* – gor. in briš. *polhen*; *koš* – prekm. *košara*; *hlebec* – briš. *hlebič*; *hruška* – prekm. *gruška*; *majhna* – prekm. *mala*; *zajec* – prekm. *zavec*; *levica* – prekm. *leva roka*; *zvečer* – prekm. *večer*; številnik *petinosemdeset* – prekm. *osemdesetpet*; *mož* – prekm. *možakar*. Uporabljene so bile tudi različice glagola *biti*, npr. *bo* – prekm. *bode*; *ni* – prekm. *nega*, *nisem* – prekm. *sem ne*.

Na nekaj mestih je bil zaradi približevanja živemu, naravnemu narečnemu govoru uporabljen drug enakopomenski izraz, npr. *prihajam iz* – gor. in prekm. *doma sem iz*; *sosednji grad* – prekm. *grad tam poleg*. Redko je iz istega razloga prišlo do zamenjave glagolskega vida, npr. *jedla* – prekm. *pojedla*.

Ob leksikalni raznolikosti ali enotnosti leksemov, uporabljenih v zbranih besedilih, je seveda smiselno upoštevati še morebitni vpliv knjižne predloge na njeno narečno preubeseditev.

5.4 Skladenjska ravnina

Kljub knjižni predlogi so informanti na nekaterih mestih tudi skladenjsko (morda idiolektalno) prilagodili besedilo svojemu narečju, zato je lahko smiselno tudi opazovanje te jezikovne ravnine.

Na nekaj mestih je prišlo do zamenjave besednega reda, s čimer so govorke poskušale besedilo bolj približati naravnemu, živemu govoru, npr. *pa je* – gor. *je pa*; *bila zunaj* – prekm. *veni bila*; *pijem pa* (protivno priredje) – briš. *in pijem* (vezalno priredje); *ker je zadnjič* – prekm. *ker zadnjič je*; *je bila zadnjič* – prekm. *sta zadnjič bila*; *lepo se imejte* – briš. *imejte se lepo*; *niti dosti muh ni* – prekm. *ni niti dosti muh* itd.

[19] Leksem je v pomenu ‘koš’ (V319.01) in ‘jerbas’ (V320.01) zapisan tudi v zbranem gradivu za SLA (prim. fran.si).

[20] Leksem *tavžent* bi gotovo uporabil tudi starejši gorenjski govorec.

[21] Leksem *fruštik* bi gotovo uporabil tudi starejši gorenjski govorec.

[22] Primerjava z odgovori v teh in sosednjih krajevnih govorih SLA na V179B *župnik* kaže enake odgovore, za gorenjščino je sicer zabeležen tudi leksem *fajmošter*.

Še večkrat so govorke slogovno nekoliko preoblikovale besedilo z dodajanjem besed in besednih zvez, npr. *je* – prekm. *je pa*; *hlebec* – briš. *eden hlebič*; *soseda* – briš. *moja soseda*; *sveča* – briš. *edna sveča*; *ker* + *in* – gor. *zato ker* + *in ker*; *ker* – gor. *to pa zato ker*; *ker* – gor. in prekm. *zato, ker*; *ali* – gor. in briš. *ali pa*; *imam* – gor. *imam pa* + *imam*; *pes* – gor. *pes, ki mu pravimo, da je*; *prst* – prekm. *prst v glavnem*; *da bo konec* – prekm. *da bode enkrat že konec*; *dober mož* – prekm. *v redu možakar je*; *sosednji grad* – briš. *eden sosednji grad*. Večjo živost je bilo mogoče doseči tudi s krčenjem izvornega besedila, npr. *konča z besedami* – prekm. *pove*; *ključa za v grad pa nimamo* – gor. in prekm. *ključa za grad nimamo*.

Besedna zveza *moje ime je* je prekm. govorka prebesedila v bolj živo *ime mi je*, briška govorka pa se je predstavila z romanskim kalkom, tj. *jaz se kličem*. Briška govorka je v svoje besedilo pred naštevanjem dodala prevzeti napovedni členek *alora* ‘torej’. Namesto vezalnega priredja oz. veznika *in* je gorenjska govorka uporabila pojasnjevalno priredje, tj. *zato pa tudi*. Predložna besedna zveza *na srečo* (Ted) je v gorenjskem besedilu zamenjana s predložno zvezo *k sreči* (Ded). Glagol *biti* je bil zamenjan z glagolom *imeti*, npr. *ni muh* – gor. *nimamo muh*. Besedno zvezo *mi je družbo delala sveča* je prekmurska govorka zaradi njene neživosti slogovno preoblikovala v *sem si vžgala svečo*. Zloženo poved, ki se konča s stavkom *je ovce napadel volk*, sta gorenjska in prekmurska govorka razširili z dodatnim stavkom, tj. gor. *pa jih je naš pes branil* oz. prekm. *pa ga je stiral*. Zvezo *roke, predvsem levica, in noge* je gorenjska govorka razširila v *roke, najbolj me boli levica, bolijo me pa tudi noge*, prekmurska govorka pa v *roke, še najbolj pa leva roka, pa noge*. Zvezo *zato moja volja zvečer ni najboljša* je prekmurska govorka preoblikovala v *tako ka sem večer ne glih najboljše volje*, pozdrav *lepo se imejte* pa v *fajn bodite*.

6 Pomanjkljivosti raziskave in možnosti za njen nadaljnji razvoj

Čeprav gradivo ponuja dragocen vpogled v sodobno narečno rabo, ima nekatere omejitve. Analiza zbranih zapisanih (narečnih) besedil je pokazala nekaj pomanjkljivosti pri pripravi knjižne predloge (napačne oblike iskanih besed npr. ne omogočajo vpogleda v razvoj nekaterih issln. fonemov, nekateri leksemi pa se ne uporabljajo v vseh narečjih in so zato v besedilu zamenjani z narečnimi).

Pri zbiranju informantov niso bili upoštevani klasični dialektološki kriteriji za izbor – informanti niso bili izbrani glede na starost, stalnost bivanja v narečnem okolju, socialni položaj ali druge sociolingvistične dejavnike (prim. Bitenc 2024), kar lahko vpliva na avtentičnost govora. Prav tako večinoma manjkajo natančni metapodatki o govorcih, saj so zabeleženi le osnovni podatki, kot sta kraj in spol, ne pa tudi starost, izobrazba ali stik z drugimi jezikovnimi različicami.[23]

[23] V prihodnje bodo podatki zbirani skladno z Gostenčnik, Verdonik (2024).

Tehnična kakovost posnetkov ni vedno enotna, saj so bili ti pogosto zajeti z mobilnimi telefoni v neprofesionalnih razmerah. Pomembna omejitev je tudi sama narava gradiva, saj posnetki ne zajemajo spontanega govora, temveč interpretacijo vnaprej pripravljenega knjižnega besedila, kar pomeni, da govorci pogosto uporabljajo stilno ali leksikalno prilagojene rešitve, ki ne odražajo nujno njihovega običajnega jezika. Zaradi tega posamezni leksemi niso vedno primerljivi med različnimi govorci oz. pokrajinskimi različicami jezika.

Kljub navedenim pomanjkljivostim gradivo ostaja relevanten prikaz raznolikosti slovenskega jezika in kot tako lahko predstavlja vir za različne uporabe. V prihodnje bi bilo smiselno zbirko razširiti z dodatnimi posnetki, zlasti iz trenutno slabše zastopanih okolij, vanjo vključiti tudi kontrolne informante in spontane govorne situacije ter posnetke opremiti z natančnejšimi metapodatki.

7 Možnosti uporabe

Zbrano, zapisano in zvočno podprto gradivo ponuja številne možnosti uporabe tako za strokovno kot tudi širšo javnost. Njegova posebna vrednost je v tem, da omogoča primerjavo govorjenih različic na osnovi istega besedilnega izhodišča, kar je tudi didaktično zelo uporabno. Ena izmed osnovnih možnosti uporabe je prepoznavanje posameznih govorov (narečij) na podlagi slušnega vtisa – poslušalec lahko ob poslušanju posnetkov izhodiščno enakih besedil zaznava in ugotavlja razlike v naboru glasov, naglasu, melodiji govora in posameznih besed, tudi če nima posebnega jezikovnega znanja.

V pedagoškem procesu, zlasti pri pouku slovenščine v osnovni in srednji šoli, je gradivo mogoče uporabiti za iskanje sopomenk ali pokrajinskih različic knjižnih besed, primerjavo narečnih in knjižnih izrazov ter njihovo umeščanje glede na slovarske oznake, kot so narečno ali pogovorno. Učenci in dijaki lahko ob poslušanju posnetkov prepoznavajo narečno pogojene glasovne posebnosti in se seznanjajo z različnimi izgovarjavami. Prav tako gradivo omogoča praktične vaje iz glasoslovja in oblikoslovja, kot so analiza končnic, opazovanje rabe dvojine ali prepoznavanje palatalizacije in drugih glasovnih sprememb. V okviru pouka skladnje je mogoče gradivo uporabiti za analizo stavčnih struktur. Uporabno je tudi pri pouku zgodovine jezika, kjer omogoča ponazoritev in primerjavo razvoja posameznih izhodišnih splošnoslovenskih glasov v različnih krajevnih govorih.

Gradivo se lahko smiselno vključi tudi v pouk geografije ali sociologije, saj lahko popestri obravnavo posameznih slovenskih regij s poslušanjem govorjenih besedil in omogoča pogovor o jezikovni raznolikosti slovenskega prostora in družbenem položaju narečij nekoč in danes, ko so ta vedno bolj prisotna v glasbi, filmu, književnosti in v vsakdanji rabi vseh generacij, tudi mladih.

V visokošolskem prostoru je gradivo uporabno kot uvod v dialektološko analizo za študente slovenistike. Omogoča ciljno analizo posameznih fonetičnih, morfoloških ali besedotvornih pojavov ter služi kot podlaga za mednarečne primerjave. Prav tako lahko dopolnjuje obstoječe korpuse z dodatnimi zvočnimi in transkribiranimi primeri sodobnega narečnega govora.

Zahtevnejšim uporabnikom, npr. jezikoslovcem, študentom slovenistike, gradivo omogoča tudi primerjavo posameznih uporabljenih leksemov ali preučevanje glasovnih in oblikovnih značilnosti posameznih narečij, npr. razvoja praslovanskih oz. izhodiščnih splošnoslovenskih fonemov in različnih narečnih glasovnih sprememb, kot so proteza, palatalizacija, asimilacija, različnih načinov naglaševanja itd., ali analizo narečnih besedotvornih posebnosti in razlik v pregibanju besed ipd.

Zbrano gradivo lahko služi tudi kot pripomoček pri ozaveščanju širše javnosti o jezikovni in kulturni dediščini slovenskega prostora, zlasti lokalnih skupnosti ali etnoloških društev, ki želijo ohranjati govor svojega kraja. Zbrano gradivo je lahko tudi v pomoč ustvarjalcem, ki v glasbi, filmu ali drugih multimedijskih projektih iščejo avtentičen narečni izraz.

V prihodnosti bi bilo zbrano, transkribirano in analizirano gradivo smiselno prenesti na spletni portal, kjer bi bilo opremljeno z zvočnimi posnetki, metapodatki in didaktičnimi priporočili za različne tipe uporabnikov.

8 Sklep

Čeprav zbrano gradivo ne sledi v celoti metodološkim merilom klasične dialektološke raziskave, saj govorci niso bili izbrani po njenih merilih in v raziskavo niso bili vključeni kontrolni informanti, posnetki pa ne zajemajo povsem spontanega govora, ponuja dragocen vpogled v sodobno narečno rabo, saj izkazuje tipične jezikovne značilnosti zbranih govorov. S tem dopolnjuje obstoječe vire ter omogoča vpogled v spreminjanje in ohranjanje zemljepisnih različic slovenskega jezika.

Obenem ima gradivo tudi didaktični potencial, saj omogoča nazoren prikaz raznolikosti slovenskega jezika in prostorske razporeditve izbranih (narečnih) glasovnih pojavov. Zato je uporabno pri pouku slovenščine, dialektologije in tudi družboslovja na različnih izobraževalnih ravneh ter je namenjeno predvsem učiteljem, dijakom in študentom, zanimivo pa je lahko tudi za širšo javnost, ki želi bolje spoznati živo slovensko jezikovno dediščino.

Viri in literatura

Aurrekoetxea, Gotzon, Ariane Ensunza, Jožica Škofic, Hans Van de Velde, 2022: DIACLEU – An introduction to dialect classifications in Europe. *Dialectologia* 10/Special issue. 1–17.

Bitenc, Maja, 2024: Konteksti snemanja govorjenega diskurza v sociolingvistiki. *Stanje in perspektive uporabe govornih virov v raziskavah govora*. Ur. Mira Krajnc Ivič. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. 351–367. DOI: https://doi.org/10.18690/um.ff.4.2024.18.

Brozović, Dalibor, 1996: Sociolingvistika prema genetskoj i tipološkoj lingvistici. *Suvremena lingvistika* 41–42. 87–94.

Fleischer, Jürg, 2017: *Geschichte, Anlage und Durchführung der Fragebogen-Erhebungen von Georg Wenkers 40 Sätzen: Dokumentation, Entdeckungen und Neubewertungen*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms (Deutsche Dialektgeographie, 123).

Forschungszentrum Deutscher Sprachatlas. Regionalsprache.de (REDE). https://www.regionalsprache.de/en/home.aspx (dostop 25. 2. 2026).

Forschungszentrum Deutscher Sprachatlas. Wenkersätze. https://www.uni-marburg.de/de/fb09/dsa/recherche-und-dokumentationszentrum/wenkersaetze/die-40-saetze-nord-und-mitteldeutschlands (dostop 25. 2. 2026).

Gostenčnik, Januška, 2025: Belokranjska narečja – zbiranje narečnega gradiva na terenu. *Slavistično društvo Slovenije: Slovenistika in slavistika 90 let kasneje*. Ur. Jožica Jožef Beg, Duša Divjak Race. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 231–243.

Interaktivna karta slovenskih narečnih besedil. Narecja.si. URL: https://narecja.si/ (dostop 25. 2. 2026).

Kenda-Jež, Karmen, 2002: Model idealnega govorca v slovenskih dialektoloških raziskavah. *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika: ob življenjskem in strokovnem jubileju prof. dr. Martine Orožen*. Ur. Marko Jesenšek idr. Maribor: Slavistično društvo Slovenije. 150–165.

Lameli, Alfred, 2010: Linguistic Atlases. Traditional and Modern. *An International Handbook of Linguistic Variation: Volume 1, Theories and Methods*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton.

Logar, Tine, 1981: Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom. Posebna izdanja LV, Odjeljenje društvenih nauka 9*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. 29–33.

Logar, Tine, 1996: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Marc Bratina, Karin, 2009: Etape zbiranja narečnega frazemskega gradiva. *Annales* 19/2. 399–410.

Pucko, Renata, 2015: *Glasoslovni in oblikoslovni oris dokležovskega govora*. Diplomsko delo. Maribor.

Ramovš, Fran, 1936: *Kratka zgodovina slovenskega jezika* I. Ljubljana: Akademska založba.

Ramovš, Fran, 1950: Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov. *Slavistična revija* 3/1–2. 16–23.

Rigler, Jakob, 1963: Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija* 14/1–4. 25–78.

Snoj, Marko, 2016: *Slovenski etimološki slovar*, 3. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=%2A (dostop 25. 2. 2026).

Sušnik, Miha, 2025: Slovensko narečno gradivo v zapuščini Luciena Tesnièrja. *Jezikoslovni zapiski* 31/2. 213–247. DOI: https://doi.org/10.3986/JZ.31.2.11.

Šekli, Matej, 2018: *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Šekli, Matej, 2023: On the Genealogical Linguistic Classification of Slavic Languages and Their Dialect Macro-Areas. *Dialectologia* 11/Special issue. 5–49. https://raco.cat/index.php/Dialectologia/article/view/427731 (25. 2. 2026).

Škofic, Jožica, 2012: Gorenjsko narečje kot kulturna dediščina. *Gorenjska: etnologija in pokrajine na Slovenskem na primeru Gorenjske ali kaj lahko etnologi in kulturni antropologi doprinesemo h kulturni podobi in razumevanju pokrajin na Slovenskem*. Ur. Tita Porenta, Mojca Tercelj Otorepec. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo. 167–182.

Škofic, Jožica, 2020: Slovenian dialects in Wenker's Sprachatlas des deutschen Reichs. *Minderheitensprachen und Sprachminderheiten: Deutsch und seine Kontaktsprachen in der Dokumentation der Wenker-Materialien*. Ur. Jürg Fleischer. Hildesheim, Zürich, New York: G. Olms (Deutsche Dialektgeographie, 126). 601–636.

Škofic, Jožica, Klara Šumenjak, 2026: Survey Dataset of Spoken Slovene Dialects in Kamnik, Medana, and Dokležovje [Data set]. *Zenodo*. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19442761.

Šumenjak Klara, 2013b: Priprava gradiva in standardizacija nivojev zapisa za potrebe dialektološkega korpusa GOKO. *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*. Ur. Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Obdobja, 32). 443–449.

Šumenjak, Klara, 2013a: *Opis govora Koprive na Krasu na osnovi dialektološkega korpusa*. Doktorska disertacija. Koper.

Verdonik, Darinka, Januška Gostenčnik, 2024: *Smernice za zbiranje podatkov za govorne vire*. Maribor: Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko Univerze v Mariboru.

Zuljan Kumar, Danila, 2008: Brda – pokrajina dveh kultur. *Slovenščina med kulturami*. Ur. Miran Košuta. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 234–248.

Summary

This article presents a comparative linguistic analysis of dialectal material collected through a pre-prepared standard Slovene text that was adapted into various local dialects of Slovene. Informants from different Slovene regions read and recorded the same text in their native speech, providing a controlled basis for phonetic and structural comparison. To date, over fifty recordings from all seven Slovene dialect groups have been collected. For detailed examination, three representative dialects were selected: the Kamnik speech (Gorenjsko/Upper Carniolan group), the Medana speech (Briško/Brda dialect of the Primorska/Littoral group), and the Dokležovje speech (Prekmursko/Prekmurje dialect of the Panonska/Pannonian group). The material was phonetically transcribed and analysed on the phonological, morphological, lexical, and syntactic levels. The analysis confirms that the selected lexemes, derived from the *Slovene Linguistic Atlas* questionnaire, enable the tracing of phonological developments from the initial Common Slovenian phonological system and reveal systematic variation among contemporary spoken varieties of Slovene. The results demonstrate the coexistence of traditional dialectal features and innovative tendencies influenced by modern language contact and social change. Despite certain methodological and technical limitations, the material a constitutes an empirical resource for dialectological and phonetic research from both diachronic and synchronic perspectives. It also offers clear didactic potential for illustrating dialectal diversity in Slovene language teaching and linguistic training. The article concludes by outlining the planned development of the dataset into a digital collection integrating audio recordings, phonetic transcriptions, metadata, and pedagogical applications.

Slavistična revija 74/1 (2026): 61–76
https://doi.org/10.57589/srl.v74i1.4292

Tip 1.01
CC BY 4.0

Tadej Kralj
OŠ narodnega heroja Rajka Hrastnik
tadej88.kralj@gmail.com

Slovensko-angleški jezikovni stik v slovenski skupnosti v Torontu: predstavitev zbirke prevzetih angleških sposojenk iz *Hendi angleško-slovenskega slovarčka za priseljence in viziterje iz olt katri*

Predstavniki prve generacije slovenske skupnosti v Torontu so kljub močni integraciji v širšo kanadsko kulturo čutili močno pripadnost slovenstvu. Jezikovni stik med slovenščino kot njihovim maternim jezikom in angleščino kot njihovim jezikom okolja je vplival na rabo slovenščine, ki je imela v novem okolju kot jezik skupnosti funkcijo povezovanja v obujanju šeg izvornih krajev. V govorjenem kodu so se pojavile angleške sposojenke, ki so jih slovnično prilikovali slovenskemu jeziku. Te so se v Župniji Brezmadežne s čudodelno svetinjo med uporabniki tako uveljavile, da je v 70. letih 20. stoletja nastala zbirka angleško-slovenskih besed. Namen prispevka je opisati okoliščine nastanka sposojenk in predstaviti nabor besed, ki so se pojavljale v skupnosti.

Ključne besede: kanadski Slovenci, slovenščina, angleške sposojenke, jezik skupnosti

Slovene-English Language Contact in the Toronto Slovenian Community: the Presentation of a Collection of Adapted English Loanwords from *Hendi angleško-slovenskega slovarčka za priseljence in viziterje iz olt katri* (Handy English-Slovenian Dictionary for Immigrants and Visitors from Old Country)

Members of the first generation of the Slovenian community in Toronto, despite their deep integration into broader Canadian culture, maintained a strong sense of Slovenian identity. The contact between Slovenian, their mother tongue, and English, the language of their new environment, influenced their use of Slovenian, which in this context served as a community language that fostered cultural continuity and the revival of traditions from their homeland. English loanwords emerged, often morphologically adapted to Slovenian grammar, emerged in their spoken discourse. Some of these words became so common among members of the Church of the Immaculate Conception with the Miraculous Medal that, in the 1970s, a collection of English-Slovenian words was compiled. The aim of this article is to describe the circumstances surrounding the emergence of loanwords and to present a set of words that were used within the community.

Keywords: Canadian Slovenes, Slovenian language, English loanwords, community language

1 Uvod

Slovenska skupnost v Torontu je nastala z množičnim priseljevanjem v Kanado šele po drugi svetovni vojni. Večina povojnih priseljencev se je v prvih povojnih letih usmerila v mesta na jugu Ontaria. V slovenski pesmi in kulturi, v slovenskih navadah in tradicijah, v poskočnih slovenskih melodijah so našli uteho za svoje težko življenje, razočaranja v novi domovini in zdravilo za svoje domotožje (Kocjančič 1998: 151). Ti so ob priselitvi v novo okolje čutili močno pripadnost slovenstvu. Kulturna dejavnost jih je pritegnila do te mere, da se jih je veliko odločilo za selitev v Toronto. Slovence v Torontu je začel povezovati župnik dr. Jakob Kolarič – tako so se začeli družiti in se kulturno udejstvovati. Na pobudo pevovodje Ignaca Križmana so v Torontu v petdesetih letih priredili koncert, peti pa so se učili po slovenski pesmarici z notami, ki jo je Križman pozneje poslal tudi Slovencem v Ottawi (Muhic 2017).

Povojni priseljenci so bili zaslužni za združevanje Slovencev in ustanovitev slovenske skupnosti. Prvi člani, ki so v petdesetih letih 20. stoletja s samoprispevki[1] ustanovili organizirano slovensko skupnost, so izvirali pretežno iz ruralnega slovenskega okolja. Vera je predstavljala močno združevalno moč in trdno osnovo za ustanovitev trajne slovenske skupnosti v Torontu, kjer je bila leta 1954 na Ulici Manning zgrajena prva slovenska cerkev v Kanadi Marije Pomagaj.[2] Zaradi selitve Slovencev iz centra v predmestja Toronta se je pojavila potreba po gradnji nove slovenske cerkve in tako je bila leta 1961 ustanovljena cerkev Brezmadežne s čudodelno svetinjo[3] v Etobicoku. Zaradi novoustanovljene cerkve so se mnogi Slovenci preselili v predel predmestja Toronta. Medtem ko je kulturno in družbeno življenje pri Župniji Marije

[1] Uradno listino o ustanovitvi Župnije Marije Pomagaj (Our Lady Help of Christians) je torontski nadškof, kardinal McGuigan, izdal 10. februarja 1953. Po besedah Zrneca so cerkev Marije Pomagaj gradila slovenska srca, slovenski žulji in darovi. Prispevali so izključno le Slovenci, ne le iz Toronta, ampak iz različnih krajev Kanade in ZDA, zlasti iz Clevelanda. Zato je prva slovenska cerkev v Kanadi resnično cerkev Slovencev, pričevanje njihove vere in ljubezni do Boga in Matere Božje. Postala je simbol narodnega ponosa in vidno znamenje slovenske pričujočnosti v Kanadi. Kardinal McGuigan je dal slovenskima dušnima pastirjema in vsem rojakom priznanje z najvišjo pohvalo.

[2] V centru Toronta na nekoliko širšem območju Župnije Marije Pomagaj, ki je danes v zatonu, sta Slovenski dom in Slovenska trgovina Slovenija Meat Delicatessen. Župnija Marije Pomagaj (Smodish - Nesich 2017) je imela 1300 faranov in je štela skupaj 700 družin.

[3] Župnijo Brezmadežne s čudodelno svetinjo (Our Lady of the Miraculous Medal Church) je 1. septembra 1960 ustanovil torontski nadškof, kardinal McGuigan. Gradnja nove cerkve se je začela v začetku novembra 1960, z uradnim blagoslovom 28. maja 1961 pa je bila izročena bogoslužnim srečanjem. Pred tem so vsi Slovenci s tega področja pripadali Župniji Marije Pomagaj, a so zelo zavzeto pomagali pri oblikovanju novega slovenskega pastoralnega središča. Ob cerkvi so bili postavljeni še župnišče in prostori za skupnost lazaristov, kjer je od tedaj uradni sedež vodstva slovenskih lazaristov v Kanadi.

Pomagaj začelo postopno upadati, je Župnija Brezmadežne[4] s svojo veliko društveno dvorano in večjimi prostori za slovensko šolo postala vse bolj aktiven slovenski center, okoli katerega je začela rasti tudi slovenska ekonomska struktura, kot so razne slovenske pisarne, trgovine, agencije, tovarne in obrtne delavnice (Kocjančič 1998: 152–155).

Proces integracije prvih naseljencev v širšo družbeno skupnost je bil zahteven, saj so se morali naučiti angleščine, da so si lahko z uspešnim vključevanjem v širšo družbeno skupnost države gostiteljice zagotovili službe v angleško govorečem Ontariu. Pri teh predstavnikih je bilo med rabo slovenščine opaziti jezikovno stikanje z angleščino oz. mešanje jezikovnih kodov s sposojanjem. Povsem zavestno so angleško besedo oblikoslovno prilagodili slovenščini in jo uporabljali v vsakdanjih neuradnih govornih položajih v skupnosti. Raba določenih besed se je sčasoma tako uveljavila, da je v Župniji Brezmadežne s čudodelno svetinjo nastal slovarček besed z naslovom *Hendi angleško-slovenski slovarček za priseljence in viziterje iz olt katri* (*Priročni angleško-slovenski slovarček za priseljence in obiskovalce iz stare države*). Prvič sem bil o slovarčku besed seznanjen med terenskim raziskovanjem leta 2018, ko ga je kaplan Leopold Valant omenil v raziskovalnem intervjuju in mi ga poslal leta 2023 po elektronski pošti.

V nadaljevanju razprave omenjeni priročnik pojmujem kot zbirko besed, saj ne gre za pravi slovar. Stanonik (2015: 711) v razpravi o ljubiteljskih slovarjih sklene misel, da avtorji seznam besed z razlagami brez zadrege imenujejo slovarji, ki nastajajo pod vplivom čustvenih vzgibov, povezanimi z narodnostno pripadnostjo.

2 Jezikovno stikanje v multikulturnem okolju

Cilj multikulturalizma je bil doseči enotnost naroda; to so implementirali v posamezne etnične skupnosti različnega etničnega in rasnega izvora (Wilson 1993: 653). Kanada je leta 1968 na državni ravni sprejela uradno dvojezičnost, temu pa je leta 1971 sledila multikulturna zakonodaja. Multikulturna politika je nastala kot posledica delovanja Kraljeve komisije za bilingvizem in bikulturizem (ang. Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism). Ta je leta 1969 uradno določila enakopravnost dveh ustanovnih narodov, tj. Angležev in Francozov. Različne etnične skupnosti, zlasti ukrajinska

[4] Slovenska društva in ustanove so še danes zgoščeni predvsem na območju Župnije Brezmadežne s čudodelno svetinjo, kjer živi še nekaj družin kanadskih Slovencev, in sicer so to: Vseslovenski kulturni odbor, Kanadsko-slovenski kongres, Radio Glas kanadskih Slovencev, Glasilo kanadskih Slovencev, Slovenska šola Brezmadežne s čudodelno svetinjo, slovenska banka Moya Financial, slovenska trgovina Family Meat's itd. Župnija Brezmadežne s čudodelno svetinjo (Smodish - Nesich 2017) je imela okoli 1600 družin in je ena največjih in najbolj živih župnij v Severni Ameriki.

in nemška, so bile zaradi uvedbe bikulturalizma takrat prikrajšane (Jedwab 2014: 251). Jezik je temeljni element posameznikove identitete. Priseljenci so se v multikulturno okolje želeli integrirati tako, da so sprejeli kulturo in jezik države gostiteljice, hkrati pa so se zavzemali za ohranitev elementov izvorne identitete, del katere je tudi jezik, ki je opravljal pomembno vlogo pri identificiranju z elementi etnične identitete (Šabec, Koletnik 2017: 220).

Šabec (2021: 41) v razpravi o jezikovni situaciji slovenščine v severnoameriškem prostoru ugotavlja specifičnost razvoja slovenščine v jezikovnem stiku s pragmatično dominantno angleščino.[5] Posledica jezikovnega stika z angleščino se kaže v dveh pojavnih oblikah dvojezičnega diskurza, tj. sposojanje (ang. borrowing) in kodno preklapljanje (ang. code switching).

V prispevku bom natančneje opredelil sposojanje, ki je ključen za pojav, zaradi katerega je nastala zbirka besed v Župniji Brezmadežne. Šabec (1999: 35) je sposojanje običajno zasledila pri pripadnikih prve slovenske (zlasti predvojne) generacije priseljencev,[6] redkeje pa tudi pri drugih predstavnikih povojne generacije. Razlika med predvojno in povojno generacijo je bila v tem, da se pri predvojni sposojanje pojavlja med sporazumevanjem, pri katerem gre za priložnostno vnašanje sposojenk v sicer enojezični diskurz, medtem ko pri povojnih predstavnikih opažamo tudi t. i. kodno preklapljanje.[7] Pri predvojnih predstavnikih je bila raven znanja angleščine na nizki jezikovni stopnji ali pa angleško niso govorili. Sposojanje jim je sčasoma omogočalo zapolnitev leksikalnih vrzeli, ki so bile posledica spremembe življenjskega sloga in novega okolja. Hkrati so bile sposojenke tudi besede, ki so jih v skupnosti pogosteje uporabljali v vsakdanjem predstavnem svetu države gostiteljice. Sposojanje torej pomeni prevzemanje besedne osnove iz tujejezičnega prevladujočega (v tem primeru angleškega) sistema v slovenski jezikovni kod z dodajanjem slovenskih obrazil oz. končnic.

Appel in Muysken (2005: 174) pri jezikovni zakonitosti paradigmatskih in sintagmatskih odnosov[8] ugotavljata, da se sposojanje pojavlja pri tistih jezikovnih elementih, ki so manj ključni za tvorjenje in prekinjanje slovnične strukture jezika v povedi.

[5] Čeprav je v Kanadi poleg angleščine uradni jezik tudi francoščina, ima angleščina v provinci Ontario status večinskega uradnega jezika.

[6] Prvi priseljenci si niso nikoli zares integrirali v večinsko ameriško družbo, ampak so namesto tega živeli v etničnih skupnostih, v katerih so se lahko poistovetili z izvorno identiteto in uporabljali svoje domače narečje domačih krajev (Šabec 2006: 705).

[7] Kodno preklapljanje je raba govorčeve individualne različice jezika v obeh jezikih v istem govornem dejanju (Šabec 2021: 46).

[8] Pri paradigmatski koherenci gre za upoštevanje kategorialnih lastnosti besednih vrst, pri sintagmatski koherenci pa za organiziranost povedi na skladenjski ravni (Appel, Muysken 2005: 174).

Angleščina in slovenščina sta tipološko dva različna jezika; slovenščina je izrazito pregibni jezik z zapleteno oblikoslovno in skladenjsko strukturo, medtem ko angleščina pregibnosti skoraj ne pozna. Izposojanje v angleško-slovenskem jezikovnem stiku je zaslediti na leksikalni ravni pri polnopomenskih besednih vrstah, kot so samostalniki, glagoli in pridevniki. Pri samostalnikih je mogoče prepoznati slovnična obrazila, v katerih je opaziti kategorialne lastnosti spola, števila in sklona. Pri rabi glagola je opaziti oblikoslovne prvine osebnih in neosebnih glagolskih oblikah. Slovnična oblika pridevnika se najpogosteje pojavlja v vlogi deležnika. Sposojenke so torej oblikoslovno in glasoslovno[9] prilagojene slovenščini. Med njihovo rabo so vključene v modificirano različico slovenščine kot jezika skupnosti (Šabec 2021: 44).

2.1 Jezikovna situacija v slovenski skupnosti v Torontu

Šabec (1999: 34) ugotavlja, da je slovenska skupnost v Torontu po generacijski pripadnosti manj raznolika kot skupnost v Clevelandu, pri kateri govorimo o generaciji, ki se je priseljevala že pred drugo svetovno vojno. V Toronto se je velika večina prvih Slovencev naseljevala po drugi svetovni vojni. Ti so v novem okolju uporabljali tako knjižno slovenščino kot narečje in se z integriranjem v kanadsko družbo naučili angleščine. Pri njihovih otrocih je opaziti izgubljanje jezikovne zmožnosti v slovenščini, čeprav je bila zanje slovenščina materni jezik.

Kralj (2021: 8) obravnava slovenščino v slovenski skupnosti v Torontu kot dediščinski jezik, ki opravlja dvojno funkcijo: služi za sporazumevanje med predstavniki skupnosti, hkrati pa njeni člani z rabo jezika izražajo pripadnost skupnosti, npr. na kulturnih prireditvah. Predstavniki povojne generacije uporabljajo slovenščino kot dediščinski jezik tako v vsakdanjih govornih položajih v družinskem okolju kot tudi na kulturnih prireditvah v okviru skupnosti. So hkrati govorci različnih narečij in knjižnega jezika, znanje katerih so prinesli s seboj iz svojega primarnega okolja. K ohranitvi narečij v novem okolju je prispevalo institucionalizirano delovanje skupnosti. Predstavniki z istih slovenskih območij so ustanavljali društva, ki so jih povezovala z domačim narečjem in šegami izvornega kraja. Ob ustanavljanju slovenske skupnosti v drugi polovici 20. stoletja so vsi njeni predstavniki govorili slovensko, saj je bil osrednji namen slovenske skupnosti združevanje slovenskih priseljencev ter ohranjanje slovenske kulture. Skupnost je nudila svojim predstavnikom tudi razvedrilno dejavnost. V 70. in 80. letih so se v ustanovah slovenske skupnosti, in sicer v cerkvi, na piknikih, na veselicah in na plesih, vsi sporazumevali v slovenščini. Institucionalno delovanje v ustanovah slovenske skupnosti še vedno večinoma poteka po principu prostovolj-

[9] Šabec (2021: 42) ugotavlja, da so pri sposojenkah opazne fonološke varietete, ki izhajajo iz različne pravorečne zmožnosti v angleščini med pripadniki skupnosti. To se odraža v izgovorjavi krajevnega imena *Cleveland* (Klevland, Klevelant, Klivelant, Klivlant, Klivlent).

nega dela. Izbira jezika je odvisna od jezikovnih znanj in spretnosti posameznikov, ki opravljajo funkcije znotraj skupnosti. Tako za formalno kot za neformalno raven rabe slovenščine velja, da se ta ohranja bolj v govorjeni kot v pisni obliki. Predstavniki prve generacije rabijo tako narečno kot knjižno zvrst jezika, a slovenščine v slovenski skupnosti v formalnih govornih položajih pogosto ne uporabljajo zaradi mlajših predstavnikov skupnosti, ki je ne govorijo. Predstavniki društev, v katerih se združujejo predstavniki, ki prihajajo iz določene slovenske pokrajine/regije, npr. iz Prekmurja, Primorske, Bele krajine, ohranjajo narečje, ki so ga govorili ob priselitvi v Kanado. Četudi so nekateri predstavniki zavestno prevzemali besede iz angleščine in jih prilagajali slovenskemu govornemu kodu, so nosilci slovenske skupnosti, ki aktivno prispevajo h kulturni in jezikovni vitalnosti skupnosti, izrazito proti vsakršnemu prevzemanju.

Kralj (2024: 257) pri nekaterih predstavnikih skupnosti opaža jezikovno izoliranost. Jezik v skupnosti (tako narečje v družinskem okolju kot tudi jezik širše v skupnosti) je ostal nespremenjen od časa njihove priselitve. Sorodniki in prijatelji informantov njihov jezik dojemajo kot zastarel, kar velja tako za knjižni jezik kot za narečje. Informanti se trudijo ohraniti različico jezika, ki so se je naučili na Slovenskem ob izseljevanju v drugi polovici 20. stoletja. Menijo namreč, da z nego jezika brez pretiranega prevzemanja izkazujejo večjo narodnostno pripadnost. V slovenski skupnosti so nekateri predstavniki povojne generacije kmalu po prihodu v Kanado tvorili nove besede, ki so bile v osnovi angleške, a so jih slovnično prilagajali slovenskemu jeziku. Predstavnikom, ki so se priseljevali in vključevali v slovensko skupnost kasneje, takšni rabi slovenščine niso bili naklonjeni, saj so se zavzemali za »čist« jezik, v katerem naj ne bi bilo sledi prevzemanja zlasti iz angleščine.

3 Metodologija

V razpravi opisujem okoliščine nastanka sposojenk v slovenski skupnosti v Torontu z analizo podatkov, ki sem jih pridobil v intervjujih desetih anonimnih predstavnikov skupnosti julija 2025. Sedem predstavnikov se je priselilo v Toronto v 50. letih 20. stoletja. Ti so se sprva zaposlili v tovarnah, nato pa so ustanovili svoja podjetja. Trije predstavniki so se rodili v Kanadi. Vsem predstavnikom je skupno, da so aktivno delovali v slovenski skupnosti in se zavzemali za ohranjaje slovenščine v skupnosti. V raziskovalnem intervjuju so odgovarjali na vprašanji, zakaj so nekateri predstavniki med pogovorom v slovenščini vključevali angleške besede ter kdo so bili predstavniki, ki so uporabljali sposojenke iz angleščine.

Pri obravnavi zbirke besed v *Hendi angleško-slovenskem slovarčku za priseljence in viziterje iz olt katri* gre za ljubiteljsko in humorno gradivo, katerega razlage ne sledijo leksikografski metodologiji. Citirane besede z razlagami so zato interpretirane kot sociolingvistični pokazatelj odnosa skupnosti do jezika in ne kot formalni slovarski zapis. V besedoslovni analizi sposojenke razvrščam po besednih vrstah, pri čemer ugotavljam njihovo oblikoslovno prilagajanje slovenskemu jeziku.

4 O prevzemanju besed

Med terenskim raziskovanjem sem opravil intervjuje s predstavniki, ki so večino svojega življenja aktivno vpeti v dogajanje v skupnosti. Pripovedovali so, da se je pojav izposojanja besed iz angleščine začel s predstavniki delavskega razreda, ki so se ob priseljevanju v novo okolje po drugi svetovni vojni postopoma naučili angleščine in ko so jezik že znali za vsakdanje sporazumevalne namene, so tudi med sporazumevanjem v slovenščini začeli uporabljati posamezne angleške besede, ki so jih oblikoslovno prilagajali slovenskemu jeziku.

Predstavnica iz Missisauge je prišla živet v Kanado v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. V skupnosti je srečala manj izobražene Slovence, ki so bili rojeni v Kanadi. Ti so zelo redko obiskovali Slovenijo in o njej so vedeli le toliko, kolikor so jim pripovedovali njihovi starši. Veliko je bilo takih, ki so imeli s Slovenijo zelo slabe izkušnje in te so prenesli na svoje otroke. Od teh ljudi je poslušala določene očitke, ki so jo motili. Ko jih je slišala govoriti po slovensko, ji je bilo neprijetno, saj so prevzemali besede iz angleščine ter jih namerno preoblikovali tako, da so bile slišati slovensko. Predstavnica našteje nekaj primerov: *šopati* – nakupovati, *nursa* – medicinska sestra, *bega* – vrečka za nakupovanje, *kara* – avto, *keš* – denar itd. Pravi, da je bilo takih besed ogromno in da so se njeni sorodniki iz Slovenije norčevali iz izposojenih besed, ki so jih uporabljali v skupnosti.

Predstavnik z vikendom v Slovenskem letovišču je imel 84-letnega soseda, ki je bil star devetnajst let, ko se je priselil v Kanado. Med sporazumevanjem je rabil izposojene angleške besede, ki so prilagojene slovenščini: dimniku pravi *čimnik*, reče, da bodo šli v petek mogoče na *katič*, to je vikend. Danes je *trstek* ali četrtek. Pravi, da je šel s *karo* nekam in da je imel *fladtajer*, torej je šel z avtom in se mu je izpraznila guma. Dlje kot si tukaj, nevedoma[10] pridejo v podzavest takšne besede.

[10] Kralj (2024: 254) jezikovno izoliranost slovenščine utemeljuje z rabo posameznih besed, ki so v današnji vsakdanji rabi slovenščine redkejše ali pa so v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ 2014) označene s kvalifikatorjem zastarelo. Tudi rabljeni prislov nevedoma je označen starinsko: nevédoma prisl. (ẹ́) star. *nevede*: nevedoma napraviti napako.

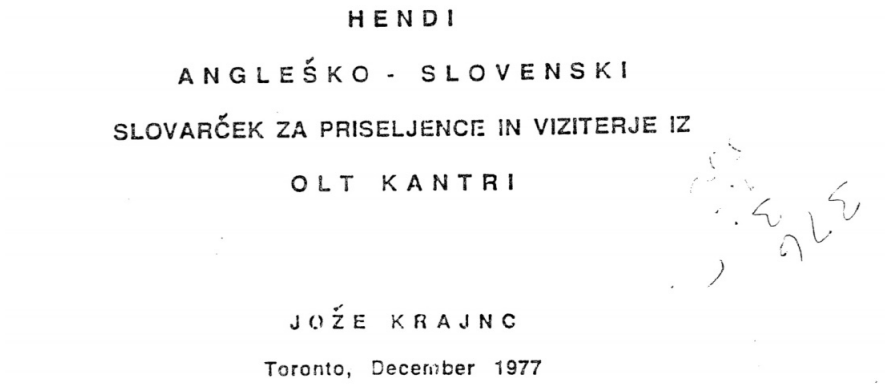
Predstavniki menijo, da pojav rabe sposojenk med sporazumevanjem v slovenščini lahko razumemo na več načinov. Prvi je ta, da so ob priseljevanju ljudje zavestno uporabili določene angleške besede, saj so želeli s tem pokazati, da so se v novo angleško govoreče okolje že uspešno integrirali. Drugi je, da so že po nekaj letih življenja v novem okolju določene slovenske besede pozabili in so jih nadomestili z angleškimi ustreznicami (npr. ang. teenager 'najstnik'). Eden od predstavnikov je povedal, da je bilo nekatere besede težje prevesti v slovenščino in vsak v skupnosti je razumel uporabljeno besedo v angleščini. Veliko Slovencev tukaj ne bi vedelo za besedo puran, ker ga na Slovenskem niso tako pogosto pripravljali kot v Kanadi, zato so uporabljali angleško ustreznico *turki* (ang. turkey 'puran'). Drugi predstavniki so opazili, da je bil namen rabe sposojenk humoren. Eden od predstavnikov je povedal, da je bila raba sposojenk do določene mere zabavna zlasti med predstavniki, ki so se priselili v 50. letih 20. stoletja, a na današnjo situacijo takšno sposojanje učinkuje kot norčevanje, ker slovenščina v skupnosti izginja. Ekonomski priseljenci, ki so se priseljevali kasneje, in predstavniki, ki so se vselej trudili za ohranjanje jezika v skupnosti z aktivnim vključevanjem v skupnost, rabe takih besed niso sprejemali. Predstavnik je povedal, da se je njegovim staršem zdela raba takih besed nesmiselna in da je jezik z rabo sposojenk vulgaren.

5 Zbirka besed iz *Hendi angleško–slovenski slovarčka za priseljence in viziterje iz olt katri*

Predstavnik Župnije Brezmadežna s čudodelno svetinjo je pripovedoval o domačinu iz župnije, ki je leta 1977 napisal slovar iz besed t. i. *slingliš*. Gre za angleške besede, ki jih oblikujejo po slovensko. Zbirka besed je sestavljena na humoren način in vsebuje s takimi besedami tudi krajše dramsko besedilo iz vsakdanjega življenja predstavnikov skupnosti. Med intervjuvanjem sogovornica s predstavnikom našteva glagole v nedoločniku, kot so: *vakati* (hoditi), *tokati* (govoriti); omeni tudi besedo, ki poimenuje vrt za hišo: gremo na *bekjardo*. Kaplan Leopold Valant mi je zbirko besed poslal po elektronski pošti januarja 2023 z dodanim sporočilom, da je obstajal še en »resnejši« slovar s podobnim obsegom, a ga ni našel.

Naslovnica obstoječega slovarčka (gl. sliko) vsebuje naslov, avtorja ter kraj in čas izida. Jože Krajnc je avtor ljubiteljskega slovarčka, ki je izšel decembra 1977 v Torontu, in ima naslov *Hendi angleško-slovenski slovarček za priseljence in viziterje olt kantri*. Priročnik je zasnovan na A4-formatu in vsebuje deset tipkanih strani. Besede na levi so razporejene po abecednem redu, na desni pa sledijo posamezne razlage besed s humornim stilom. Slovar zajema približno 180 besed in njihovih razlag. Slovarčku je dodan še krajši dramski dialog z rabljenimi sposojenkami iz angleščine in ima naslov *Vsakdanji pogovor v družini in s sosedi*.

Slika 1: Naslov zbirke besed.

HENDI

ANGLEŠKO - SLOVENSKI

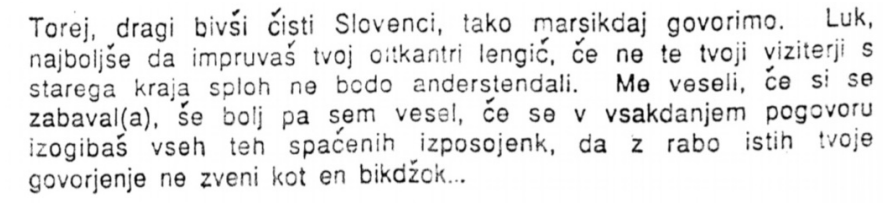
SLOVARČEK ZA PRISELJENCE IN VIZITERJE IZ

OLT KANTRI

JOŽE KRAJNC

Toronto, December 1977

Slika 2: Avtorjev nagovor bralcem zbirke besed.

Torej, dragi bivši čisti Slovenci, tako marsikdaj govorimo. Luk, najboljše da impruvaš tvoj oltkantri lengič, če ne te tvoji viziterji s starega kraja sploh ne bodo anderstendali. Me veseli, če si se zabaval(a), še bolj pa sem vesel, če se v vsakdanjem pogovoru izogibaš vseh teh spačenih izposojenk, da z rabo istih tvoje govorjenje ne zveni kot en bikdžok...

5.1 Besedoslovna analiza *Hendi angleško-slovenskega slovarčka za priseljence in viziterje iz olt katri*

V zbirki sposojenk iz angleščine kot večinskega uradnega jezika v slovenski skupnosti v Torontu so prisotni samostalniki, pridevniki in glagoli, pri katerih je mogoče prepoznati glasoslovno in oblikoslovno prilagajanje angleških besed slovenskemu pogovornemu jeziku v skupnosti. Besede iz slovarčka sem razdelil na posamezne besedne vrste in pri teh opazoval oblikoslovno prilagajanje slovenskemu govornemu kodu.

5.1.1 V slovarčku besed je izpričanih veliko samostalnikov, ki imajo oblikoslovne lastnosti moškega spola: *ajzkrim – na srcu primrznjena hrana otrok* (ang. ice cream, knj. sladoled), *barbr – če si modern, greš vsakega pol leta k njemu* (ang. barber, knj. frizer), *bargn – če dobiš rolsrojs* 'podjetje Rolls-Royce' *za pet dolarjev ceneje* (ang. bargain, knj. kupčija), *bas – navadno ona, v izrednem slučaju pa celo on* (ang. boss, knj. šef), *bas – vozilo samo za šparovne* 'varčevalne' *ljudi* (ang. bus, knj. avtobus), *bizns – prvega so odprle ženske* (ang. business. knj. posel), *čerč – kamor si hodiš grehe klinat* 'čistit', (ang. church, knj. cerkev), *čikn – če si ji ne upaš odgovoriti* (ang. chicken, knj. piščanec, sleng. strahopetnež), *dami – si ti, če nisi razumel pomežikljanja*

(ang. dummy, knj. cucelj), *draks – arcneje* 'zdravila,' *ki jih rabiš, če si marod* 'bolan' (ang. drugs, knj. zdravila), *džap – imaš zato, da vzdržuješ družino, avto, hobije* (ang. job, knj. služba), *džins – moderne in popularne cajgaste* 'delovne' *hlače* (ang. jeans, knj. kavbojke), *džok – ni špas* 'zabavno'*, če se namesto njih ti smejiš* (ang. joke, knj. šala), dauntaun – idealen plejs 'prostor' za denar špendat 'trošiti' (ang. downtown, knj. center), *erpolušn – pri raufanku* 'dimniku', *okoli fižolovih klientov* (ang. air pollution, knj. onesnaženje zraka), *farmer – paur* 'kmet', *ameriški kolhoznik* (ang. farmer, knj. kmet), *fens – otroci smejo skakati čez njega, oče in mati pa ne* (ang. fance, knj. plot), *frend – je prijatelj, ki ne prenaša grehov svojih frendov* 'prijateljev' (ang. friend, knj. prijatelj), *frič – kjer je več mleka kot piva* (ang. fridge, knj. hladilnik), *garbič – najdeš v vsaki hiši, revni ali bogati* (ang. garbage, knj. smeti), gerl – *mlada, neporočena, za prepovedane stvari sposobna ženska* (ang. girl, knj. dekle), *ges – oves za modernega konja* (ang. gas, knj. gorivo), *gift – ni strup, ampak važni vitamini za njo* (ang. gift, knj. darilo), *hadak – otročje kranjske klobase, ne pa vroč pes* (ang. hot dog, knj. hotdog), *hajvej – asfaltni kolovoz* (ang. high way, knj. avtocesta), *haki – legalni pretep na ledu* (ang. hokey, knj. hokej), *hardlak – nesrečen zakon* (ang. hard luck, knj. smola), *junij – člani tega društva po 20 dolarjev na uro ali pa štrajk* 'stavka' (ang. June, knj. junij), *kantri – kamor on odpelje njo, da ga zapelje ona* (ang. country, knj. podeželje), *katič – ta druga hiša, ta drugo delo, ta drugo koštanje* 'trošenje' (ang. cottage, knj. vikend), *kaugumi – telovadno orodje za usta* (ang. chewing gum, knj. žvečilni gumi), *kejk – ki ga dobiš za vsak berzdej* 'rojstni dan' (ang. cake, knj. torta), *keš – kar se v ženskih rokah konstantno stali* (ang. cash, knj. denar, gotovina), *kinsajz – flaška* 'steklenička' *vinčka v obliki galona* (ang. king-size, knj. večji od običajnega), *kids – najbolj glasni prebivalci v tvoji hiši* (ang. kids, knj. otroci), *konekšn – zveza po telefonu, z njo, s stricem na ministrstvu* (ang. connection, knj. poznanstvo), *korner – na vsakem je banka* (ang. corner, knj. kot), *krizmaskart – jih pišeš 99, dobiš pa 109, drugo leto pa obratno* (ang. Christmas card, božična voščilnica), *kukis – jih je nemogoče skriti pred otroci* (ang. cookies, knj. piškoti), *laf – prijetna bolezen v eni besedi* (ang. love, knj. ljubezen), *lanč – sendvič, jabolka, banana, 2 cigareti* (ang. lunch, knj. kosilo), *lat – ped zemlje, ki stane toliko kot hiša, ki na njej stoji* (ang. lot, knj. zemljišče), *launmover – pri uporabljanju njega vumens-liberejšn* 'ženska svoboda' *bolj slabo napreduje* (ang. lawn mover, knj. kosilnica), *lejaf – ga sploh nisi pričakoval* (ang. layoff, knj. odpuščanje), *lejtšov – na katerem se predvsem igralke spat spravijo* (ang. late show, knj. pozni šov), *lojer – ki tvojo krivdo z dolarji opraviči* (ang. lawer, knj. odvetnik), *lošn – moderna ženska žavba* 'mazilo' (ang. lotion, knj. losjon), *Mike – kanadski Miha* (ang. Mike, knj. Miha), *mani – ki ga ji zmeraj premalo daš* (ang. money, knj. denar), *mankibiznis – ti očita, če si paketmani* 'žepnino' *brez njenega permišna* 'dovoljenja' *obdržal* (ang. monkey business, knj. vragolija), *mes – najdeš v garaži, knjigovodstvu, v glavi prvega januarja ob šestih* (ang. mess, knj. nered), *morgič – slaba vest v dolarjih, dokler hiše*

ne izplačaš (ang. morgage, knj. kredit), *nambervan – kvaliteta, kar ti, ne drugi, kupuješ* (ang. number one, knj. številka ena, najboljša kakovost), *nejbr – ki več ve in vidi, kot mu ti dovoliš* (ang. naighbour, knj. sosed), *njus – gud von* 'dobro', *če ti rejs dobiš; bed von* 'slabo', *če on in ne ti* (ang. news, knj. novica), *nerf – na njega ti zleze ona oz. on, če je on oz. ona nervozna* (ang. nerve, knj. živec), *paj – severnoameriški štrudelj* 'zavitek' (ang. pie, knj. pita), *pejprboj – ki je prej vstal kot ti, da lahko ti cajtenge* 'časopis' *bereš* (ang. paper boy, knj. raznašalec časopisov), *pinats – če jih znaš dobro gojiti in prodati, postaneš tudi prezident* 'predsednik' (ang. peanuts, knj. arašidi), *plejs – dober, če je pri peči, oknu ali pa če vaju nihče ne vidi* (ang. place, knj. prostor), *pul – kinsajz* 'velika' *banja* (ang. pool, knj. bazen), *rast – tvoj avto pripravljen za avto-bjutišapo* 'avtoličarja' (ang. rust, knj. rja), *rejs – od šefa ali nje* (ang. race, knj. dirka), *šaur – vroč dež v kopalnici; sprejemanje daril neveste, mamice* (ang. shower, knj. prha), *skank – kipevej* 'drži se stran' *od njega* (ang. skunk, knj. dihur), *šou – bikšou* 'veliki šov' *naredi ona (ne bik), če kaj hoče od tebe* (ang. show, knj. šov), *stor – najbolj priljubljena investicijska hiša otrok* (ang. store, knj. trgovina), *strendžer – ga najdeš v omari, ko se nepričakovano vrneš domov* (ang. strainger, knj. tujec), *strit – mestna cesta, zaplankana s skajskrejperji* 'nebotičniki' (ang. street, knj. ulica), *taunšip – kjer skrbijo za znaten del tvoje plače* (ang. township, knj. trg), *šugr – ona oz. on, dokler ti ne začne po glavi hoditi* (ang. sugar, knj. sladkor), *tinejdžer – pubertetnik, pripravljen tvoj avto voziti* (ang. teenager, knj. najstnik), *trabl – bo, če te je polismen* 'policist' *komaj dohajal* (ang. trouble, knj. težava), *turki – popularen kinsajzčikn* 'veliki piščanec' *ob halidejih* 'počitnicah' (ang. turkey, knj. puran). V naboru besed je največ samostalnikov z oblikoslovnimi lastnostmi moškega spola, čeprav so v slovenščini ženskega spola (npr. *džap* 'služba', *čerč* 'cerkev', *garbič* 'smeti', *kejk* 'torta', *strit* 'ulica', *stor* 'trgovina', *rast* 'rja', *rejs* 'dirka' itd.) in srednjega spola (npr. *gift* 'darilo', *ges* 'gorivo', *lanč* 'kosilo', *permišn* 'dovoljenje' itd.).

Besed z oblikoslovnimi lastnostmi ženskega spola je manj: *badišapa – bjutišapa* 'lepotni salon' *za kare* 'avte', *kjer dobijo mejkup* 'ličilo' (ang. body shop, knj. avtokleparna), *bekjarda – tvoja minifarma* 'majhna kmetija' (ang. backyard, knj. vrt za hišo), *groseri – fasnga* 'nakup' (ang. grocery, knj. trgovina z živili), *kara – najbolj zabezecana* 'zasedena' *zofa na kolesih* (ang. car, knj. avto), *tulbaksa – baksa* 'škatla' *za prenašanje orodja* (ang. toolbox, knj. škatla za orodje), *lančbaksa – posoda za kosilo* (ang. lunchbox, knj. posoda za prenašanje kosila), *stritkara – bas* 'avtobus' *na tračnicah* (ang. streetcar, knj. tramvaj), *tičerca – ki s tičerjem* 'učiteljem' *cveke* 'enice' *otrokom zabijata* (ang. teacher, knj. učiteljica).

5.1.1.1 V besedišču je zaslediti tudi nekaj samostalniških besednih zvez s pridevnikom, kot so: *bikboj – ne ravno junc, ampak mlad, velik fant* (ang. big boy, knj. velik

fant), *bikmani – dobiš, če si prodal velikega bika ali pa zadel loterijo* (ang. big money, knj. velik denar), *bikšou – doma si dal telico tja, tukaj ga gledaš na tiviju* 'televiziji' (ang. big show, knj. velik šov na TV), *biklejdi – ni bikova baba, ampak imenitna gospa* (ang. big lady, knj. velika gospa), *čahletbar – korupcijsko sredstvo za otroke* (ang. chocolate bar. knj. čokoladna tablica), *fersting – zjutraj letiš v kopalnico* (ang. first thing, knj. prva stvar), *ferstlaf – s sosedovo Mojco* (ang. first love, knj. prva ljubezen), *berzdej – moški ga praznujejo do smrti, ženske pa samo do 30. leta* (ang. birthday, knj. rojstni dan), *hotvater – si v njej, ko ob tvojem jutranjem prihodu žena pogleda na uro* (ang. hot water, knj. vroča voda oz. biti v težavah), *kalertivi – barvni TV* (ang. color TV, knj. barvna televizija), *pejdej – poleg nedelje najbolj važen dan v tednu* (ang. pay day, knj. plačilni dan), *rašaur – imigracija oz. emigracija avtov v oz. iz mesta* (ang. rush hour, knj. prometna konica).

5.1.2 Pridevniki, ki so izpričani, so: *bik – je tvoj avto, drugi so vsi manjši* (ang. big, knj. velik), *bjutiful – kar ni grdo* (ang. beautiful, knj. krasen), *fajn – fajn* 'fin' *gospod se obriše s šnajctihlnom* 'z robcem' (ang. fine, knj. fin), *fajrt – drugi dan ti ni treba na delo* (fired, knj. odpuščen), *fani – je vicmaher* 'nekdo, ki se šali', *ki ima smisel za špase* 'šale' (ang. funny, knj. smešen), *fer – če se ti odlomi večja polovica* (ang. fair, knj. pošten), *ful – nekdo, ki je poln traparije* (ang. full, knj. poln), hangri – *lačen kruha ali pa uberštund* 'nadur' (ang. hungy, knj. lačen), *krejzi – si ti, če vse verjameš* (ang. crazy, knj. nor), *kspenzif – neverjetno drago, kar drugi kupijo* (ang. expensive, knj. drag), *krukt – je vsak, če ti ni napol zastonj naredil ali pa prodal* (ang. crooked, knj. nepošten), *laki – si ti, če nimaš smole* (ang. lucky, knj. srečen), *lajt – brez nje ona bolj na lajt vzame* (ang. light, knj. lahek), *lejzi – če bizi* 'zaposlen' *TV vačaš* 'gledaš' (ang. lazy, knj. len), *nojsi – če ti tivi vačaš* 'televizijo gledaš', *ona pa vakumklina* 'sesa' (ang. noisy, knj. hrupen), *rajt – vsak hoče biti rajt* 'pravi' (ang. right, knj. pravi, resničen), *sejm – ni sejm za vole, ampak glih* 'ravno' *tako* (ang. same, knj. nespremenjen), *sek – si, če si marod* (ang. sick, knj. bolan), *sili – tečen, trčen* (ang. sily, knj. siten), *skini – znak standarda moderne ženske* (ang. skinny, knj. suh), *splitlevel – polnadstropna hiša* (ang. split-level, knj. medetažen), *stedi – če ona hodi z istim fantom že cel teden* (ang. steady, knj. stalen), *šur – si šur, da si vse kapišo* 'razumel' *do zdaj*? (ang. sure, knj. prepričan), *tajrt – sem že jaz postal pisati ta »esperanto«* (ang. tired, knj. utrujen), *terbl – če moraš ob koncu leta še takso* 'davek' *doplačati* (ang. terrible, knj. grozen).

5.1.3 Glagoli so: *dontač – njegovo ženo* (ang. don't touch, knj. ne dotakni se), *drajvat – voziti avto ali pa ona tebe do onemoglosti* (ang. to drive, knj. voziti), *fiksat – navadno ona njega* (ang. to fix, knj. popraviti), *fulat: te ona, če pravi, da ni cel dan enkrat telefonirala* (ang. to fool, knj. pretentati), *fonat – lažje dve uri fonat kot dve uri pisat* (ang. to phone, knj. telefonirati), *hakivačat – nepremično dveurno gledanje pretepa na*

tiviju 'televiziji' *pri pivu* (ang. to watch hokey, gledati hokej), *lajkat – nerodna stvar, če ona oz. on njega oz. njo bolj kot on oz. ona njo oz. njega* (ang. to like, knj. imeti rad), *pentat – stedižap pri hiši* (ang. to paint, knj. barvati, pleskati), *retajrat – ko se ti ne ljubi več za druge delati* (ang. to retire, knj. upokojiti se), *safrati – ko moraš dva bloka peš hoditi* (ang. to suffer, knj. trpeti), *šapat – ženskam najbolj priljubljen partajm džap* 'delo s skrajšanim delovnim časom' (ang. to shop, knj. nakupovati), *smelat – kadar se dolgo ne umiješ; kadar se naparfumiraš* 'nadišaviš' (ang. to smell, knj. smrdeti/dišati), spelat – *besedo razmontirano 'razstavljeno' izgovarjati* (ang. to spell, knj. črkovati), *tačat – ne smeš železa pozimi z jezikom, sosede* (ang. to touch, knj. dotakniti se).

5.1.4 Besedne zveze s prislovi so: *decgut – če ti ni treba doplačati* (ang. that's good, knj. to je dobro), *deckjut – njegovo dekle* (ang. that's cute, knj. to je srčkano), *decnaf – če si toliko popil, da ti že gor v glavo teče* (ang. that's enough, knj. to je dovolj), *decnajs – če si več dobil, kot si pričakoval* (ang. that's nice, knj. to je prijetno) in še drugi prislovi: *fifti-fifti – ti in država s tvojo plačo* (ang. fifty-fifty, knj. pol-pol), (na) selu – *garbič* 'smeti' *po normalni ceni* (ang. on sell, knj. naprodaj), *natink – račun od dobrega prijatelja* (ang. nothing, knj. nič), *olrajt – rečeš, če je po tvoje* (ang. all right, knj. (vse) prav). Členek *okej – posebno priljubljena beseda zdomcev v starem kraju* (ang. okay (OK), knj. prav).

5.2 Prilikovanje sposojenk slovenščini

V naboru sposojenk, ki jih je bilo mogoče zaslediti v govoru kanadskih Slovencev, je razvidno, da so angleške besede prilagojene slovenskemu jeziku na glasoslovni in oblikoslovni ravni. Izpisani samostalniki v angleščini so glasoslovno prilagojeni slovenskemu izgovoru in prevzeti v obliki, ki omogoča sklanjanje po slovenskih sklanjatvenih vzorcih. Najpogosteje so se pojavile oblike po moškem spolu in tudi po ženskem, medtem ko samostalnikov z oblikoslovnimi lastnostmi srednjega spola ni bilo zaslediti. Sposojenkam iz angleščine so torej dodane ustrezne končnice samostalnikov moškega spola: *frend-* (ang. friend 'prijatelj') in končnica *-ov* v rodilniku množine (*frendov*), *halidej-* (ang. holiday 'počitnice') in končnicah *-ih* v mestniku množine (*halidejih*), *tičer-* (ang. teacher 'učitelj') in podaljšava osnove z *-j* ter končnica *-em* v orodniku ednine (*tičerjem*), *permišn-* (ang. permission 'dovoljenje') s končnico *-a* v rodilniku ednine (*permišna*) itd. Pri samostalnikih z ženskimi oblikovnimi lastnostmi je dodana imenovalniška končnica *-a*: *bekjard-a*, (ang. backyard 'vrt za hišo'), *kar-a*[11] (ang. car 'avto'), *lančbaks-a* (ang. lunchbox 'posoda za kosilo'), *stritkar-a* (ang. streetcar 'tramvaj'). Pri samostalniku ženskega spola *tičerca* je dodano reducirano priponsko obrazilo -ic- in končnica -a: *tičer-c-a* (ang. teacher ' učiteljica').

[11] Šabec (2021:45) navaja, da naj bi bil samostalnik *cara* 'avto' ženskega spola po analogiji samostalnikov kočija in karoca.

Angleške glagole v nedoločniški obliki so govorci prilagodili z dodajanjem slovenske reducirane glagolske nedoločniške pripone -at: *drajv-at* (ang. to drive 'voziti'), *fiks-at* (ang. to fix 'popraviti'), *ful-at* (ang. to fool 'norčevati se'), *fon-at* (ang. to phone 'telefonirati'), *retajr-at* (ang. to retire 'upokojiti se'), *šap-at* (ang. to shop 'nakupovati'), *tač-at* (ang. to touch 'dotakniti se') itd. Zasledil sem en primer namenilnika: *klin-at* 'čistit' (*kamor si hodiš grehe klinat*). Osebne glagolske oblike v sedanjiški obliki so: *vač-a-š* ('gledaš') in *vejst-a-š* ('zapravljaš') v drugi osebi ednine (*Saj ti tudi vejstaš mani.*) ter *vakumklin-a* ('sesa') in *plej-a* ('igra') s končnico tretje osebe ednine (*Vsak večer pleja kak šport*).

Pridevniki v angleščini so glasoslovno prilagojeni slovenščini in se pojavljajo v besedni zvezi s samostalnikom ali v deležniški obliki ob glagolu biti: *krejzi* (ang. crazy 'nor'), *bjutiful* (ang. beautiful 'lep'), *lejzi* (ang. lazy 'len'), *tajrt* (ang. tired 'utrujen'), *fajrt* (ang. fired 'odpuščen'), *sek* (ang. sick 'bolan') itd. Sposojenke se pojavljajo tudi v obliki samostalniških besednih zvez s pridevnikom: *bikboj* (ang. big boy 'velik fant'), *ferstlaf* (ang. first love 'prva ljubezen'), *hotvater* (ang. hot water 'vroča voda' oz. 'biti v težavah) ali prislovnih besednih zvez, nastalih iz angleških večbesednih zvez: *olrajt* (ang. all right '(vse) prav'), *natink* (ang. nothing 'nič'), *oldetajm* (ang. all the time 'nenehno') itd. V razlagalnem delu je veliko nemških sposojenk, ki so del zapisovalčevega narečja: *špas* 'zabavno', *paur* 'kmet', *štrajk* 'stavka', *koštanje* 'trošenje', *štrudelj* 'zavitek', *cajtenge* 'časopis', *fasnga* 'nakup', *zabezecana* 'zasedena', s *šnajctihlnom* 'z robcem', *uberštund* 'nadura', *vicmaher* 'nekdo, ki se šali', *špas* 'šala' itd.

6 Sklep

V slovenski skupnosti v Torontu so nekateri predstavniki kmalu po priselitvi v Kanado tvorili nove besede, ki so bile v osnovi angleške, a so jih slovnično (glasoslovno, oblikoslovno in besedotvorno) prilagodili slovenščini (*šopati* 'nakupovati', *nursa* 'medicinska sestra', *bega* 'torba, vrečka', *kara* 'avto', *keš* 'denar', *čimnik* 'dimnik', *garbič* 'smeti', *katič* 'koča', *trstek* 'četrtek'). Pojav sposojenk oz. spačenk, kot tem besedam pravijo predstavniki, se je začel kmalu po prihodu prve generacije predstavnikov, ki so se morali naučiti angleščine kot enega od uradnih jezikov Kanade, da so se lahko uspešno integrirali v širšo družbeno skupnost. Med sporazumevanjem v slovenščini so zavestno rabili določene angleške besede, da bi se čim prej identificirali s skupnostjo v novem okolju v Kanadi. Poleg tega so bile te besede uporabljene tudi kasneje, ko se predstavniki niso več spomnili slovenskih ustreznic in so uporabljali angleške (npr. *turkey* – puran, *teenager* – najstnik itd.). Prevzemanje teh besed je bil za nekatere humoren. Število in raba tovrstnih besed pri posameznih predstavnikih sta se v skupnosti sčasoma tako povečala, da sta pri cerkvi Brezmadežne s čudodelno svetinjo nastala

dva priročnika tovrstnih besed, pri čemer je bila obravnavana zbirka besed zasnovana humorno.

Viri in literatura

Appel, René, Pieter Muysken, 2005: *Language Contact and Bilingualism*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Jedwab, Jack, 2014: Canada's 'Other' languages: The Role of Non-Official Languages in Ethnic Persistence. *Rethinking Heritage Language Education*. Ur. Peter Pericles Trifonas, Themistoklis Aravossitas. Cambridge: Cambridge University Press. 237–253.

Kocjančič, Cvetka, 1998: Združevanje kanadskih Slovencev. *Dve domovini* 9. 149–160.

Krajnc, Jože, 1977: *Hendi angleško–slovenski slovarček za priseljence iz olt kantri*. Toronto.

Kralj, Tadej, 2021: Uresničevanje jezikovnega načrtovanja v slovenski skupnosti v Torontu. *Slavistična revija* 69/2. 167–181.

Kralj, Tadej, 2024: Jezikovna izoliranost slovenščine v izseljenskih skupnostih – primer slovenske skupnosti v Torontu. *Slavia Centralis* 17/2. 244–260.

Stanonik, Marija, 2015: Ljubiteljski narečni slovarji. *Simpozij Obdobja* 34. 703–711.

Šabec, Nada, 1999: Language Change in a Contact Situation: The Case of Slovene in North America. *Slovene Linguistic Studies* 2/2. 33–46.

Šabec, Nada, 2021: *Slovene Immigrants and their Descendants in North America: Faces of Identity*. Maribor: Univerzitetna založba Maribor (Zora, 144).

Šabec, Nada, Mihaela Koletnik, 2017: Heritage Language and Dialect Maintenance among Slovene Immigrants and their Descendants in North America. *Acta Linguistica Lithuanica* 77. 219–236.

Wilson, Vincent Seymour, 1993: The Tapestry Vision of Canadian Multiculturalism. *Canadian Journal of Political Science* 26/4. 645–669.

Ustni viri

Muhic, Maria, 2017: Predstavnica slovenske skupnosti v Torontu. Ustno izporočilo. Zvočni zapis hrani avtor članka.

Smodish - Nesich, Rose, 2017: Predstavnica slovenske skupnosti v Torontu. Ustno izporočilo. Zvočni zapis hrani avtor članka.

Valant, Leopold, 2018: Predstavnik slovenske skupnosti v Torontu. Ustno izporočilo. Zvočni zapis hrani avtor članka.

Summary

Toronto and its surroundings are part of southern Ontario, where languages and cultures from all over the world come into contact and impact the life and work of people in the area. After the protection of two official languages (English and French) was established—so-called language dualism—legal support for indigenous and immigrant languages was introduced in the late 1960s. When Canada adopted the Canadian Multiculturalism Act in the second half of the 20th century, Canadians started using the term heritage language for unofficial languages. Speakers of Slovene as a heritage language use it in everyday communications in family and at cultural events within the community.

The process of integrating the first Slovenian settlers into the wider social community was demanding, as they had to learn English in order to secure jobs in English-speaking Ontario and achieve integration into the wider social community of the host country. These people were able to observe linguistic contact with English, or the mixing of language codes with loanwords, when using Slovenian. They quite consciously adapted English words morphologically to Slovenian

and used them in everyday, informal speech situations in the community. The use of certain words eventually became so established that in the Our Lady of the Miraculous Medal parish a word manual was created entitled *Hendi angleško-slovenski slovarček za priseljence in viziterje iz olt katri* (A Handy English-Slovenian Dictionary for Immigrants and Visitors from the Old Country).

Slavistična revija 74/1 (2026): 77–96
https://doi.org/10.57589/srl.v74i1.4295

Tip 1.01
CC BY 4.0

Darinka Verdonik
Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo
in informatiko Univerze v Mariboru
darinka.verdonik@um.si
ORCID: 0000-0003-3972-739X

Jasna Vidinić
Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo
in informatiko Univerze v Mariboru
jasna.vidinic1@um.si
ORCID: 0009-0005-7711-3809

Dialoška dejanja v zasebni govorni interakciji

V prispevku je predstavljena sistematična analiza dialoških dejanj v slovenščini, narejena na gradivu korpusa ROG-dialog, ki zajema 12 posnetkov vsakdanje govorne interakcije v domačem okolju. Oznake so dodane skladno s standardom ISO 24617-2. Kvantitativni rezultati pokažejo izrazito prevlado dejanj informiranja, pa tudi visok delež metadiskurznih dejanj za usklajevanje poteka pogovora. Kvalitativna analiza razkrije heterogenost nekaterih kategorij, posebej kategorije informiranje, ter nakazuje potrebo po natančnejšem podrazvrščanju. Raziskava prispeva k pragmatičnemu opisu slovenščine, označeno gradivo pa omogoča razvoj modelov za avtomatsko označevanje dialoških dejanj.[1]

Ključne besede: govorno dejanje, ilokucijska sila, pogovor, korpusno označevanje

Dialogue Acts in Private Spoken Interaction

This article presents a systematic analysis of dialogue acts in Slovenian, based on the ROG-dialog corpus, which comprises 12 recordings of everyday spoken interaction in a domestic setting. The data were annotated in accordance with the ISO 24617-2 standard. Quantitative results show a predominance of inform acts, alongside a high proportion of metadiscursive acts used to coordinate the flow of conversation. The qualitative analysis reveals heterogeneity within several categories, especially the inform category, and suggests a need for more fine-grained sub-classification. The study contributes to a pragmatic description of Slovenian, while the annotated material provides a basis for developing models for automatic dialogue-act annotation.

Keywords: speech act, illocutionary force, conversation, corpus annotation

1 Uvod

Ko govorimo, ne le opisujemo svet, temveč z izjavami tudi delujemo: sprašujemo, informiramo, usmerjamo sogovornika, se opravičujemo, potrjujemo razumevanje, urejamo potek komunikacije in podobno. Kot je izpostavil John Austin (1991), izjave niso le trditve, ampak tudi dejanja, in kot je v slovenski prostor to prenesla Olga Kunst Gnamuš (1984), je to dejanje (med drugim ali pa morda celo predvsem) družbeno.

[1] Delo je nastalo s podporo Agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS v okviru raziskovalnega projekta Veliki jezikovni modeli za digitalno humanistiko (GC-0002) in raziskovalnega programa Napredne metode interakcij v telekomunikacijah (P02-0069).

Kljub razviti teoretski tradiciji so empirične, korpusno utemeljene raziskave delovanja z govorom oziroma komunikacijo redke in pogosto omejene na posamezne tipe dejanj (Nidorfer Šiškovič 2004; Krajnc Ivič 2010; Vičar 2015; Sulkan 2021). Posledično imamo še vedno zelo nejasno sliko o tem, katera dejanja prevladujejo v različnih komunikacijskih situacijah oziroma na splošno, kako se porazdeljujejo med različne funkcijske ravni in v kakšni obliki se dejansko, v vsakdanji jezikovni rabi, izražajo.

Prispevek predstavlja korpusno analizo dialoških dejanj v slovenščini na gradivu korpusa ROG-dialog. Korpus vključuje vsakdanjo govorno interakcijo med dvema osebama v domačem okolju. Cilj raziskave je (1) opisati porazdelitev in jezikovno uresničitev dialoških dejanj v zasebni govorni interakciji po dimenzijah in komunikacijskih funkcijah, kot jih opredeljuje standard ISO 24617-2 (2012), (2) kvalitativno preveriti homogenost posameznih kategorij dejanj in prepoznati potencialne podskupine ali nadskupine dejanj. S tem želimo prispevati k sistematičnejšemu opisu pragmatike jezika v slovenščini in hkrati omogočiti primerjave z drugimi jeziki.

V nadaljevanju najprej predstavimo pregled predhodnih raziskav o uresničevanju govornih dejanj v slovenščini in označevalno shemo po standardu ISO 24617-2. Sledi opis gradiva in metodologije, osrednji del članka pa prinaša kvalitativne in kvantitativne rezultate analize ter razpravo o pogostosti, izraznosti in funkcijski raznolikosti dialoških dejanj v zasebni govorni interakciji.

2 Dialoška dejanja

2.1 Predhodne raziskave dialoških dejanj v slovenščini

Empirične analize, kako govorci v slovenščini uresničujemo različna dialoška dejanja, so redke. Kot eno prvih lahko štejemo raziskavo Mojce Nidorfer Šiškovič (2004). Ta se osredotoča na dejanja zahtev, »s katerimi želijo sporočevalci pri naslovniku doseči bodisi dejanje, priti do informacije, predmeta ali dobiti dovoljenje« (Nidorfer Šiškovič 2004: 182). Raziskava je del širše mednarodne raziskave, izvedene na pet jezikih leta 1995. Informacije so bile pridobljene s pomočjo vprašalnika. Avtorica v analizi ugotavlja, da je obvezna sestavina zahteve jedro (lahko več kot eno), na primer *Prosim, podaj mi sladkor*. Jedrni del je z dodatnimi modifikatorji (npr. *lahko*, *morda*) pogosto ublažen, lahko pa tudi okrepljen. Pred jedrom ali za njim lahko sledijo še dopolnila, ki na primer pripravijo naslovnika na zahtevo, recimo *Te lahko nekaj vprašam?* Dodani so lahko tudi pozivniki, kot je *Draga moja cimra*. Splošni zaključek raziskave za vse vključene jezike je, da je z vidika vljudnosti najpogosteje uporabljena konvencionalno posredna strategija za izražanje zahteve, v kateri sporočevalec vpraša naslovnika po njegovi zmožnosti, voljnosti oziroma pripravljenosti, da bi izvršil zahtevo.

Mira Krajnc Ivič (2010) predstavi podrobno in obširno empirično analizo dejanj opravičevanja. Ugotavlja, da opravičilo ni zgolj breme govorca, ampak tudi naslovnika, saj je poleg pripravljenosti udeležencev, da se opravičijo, pomembna tudi pripravljenost, da sprejmejo opravičilo. Za izvedbo opravičila izrabljajo govorci številne možnosti, ki jih ponujajo komunikacijske okoliščine in jezik – od povsem kanoničnih do zelo nejasnih, posrednih strategij. Na obsežnem naboru avtentičnih zgledov, ki obsegajo zasebne in institucionalne pogovore, javna besedila in medijske primere, opozori na razlike v opravičevalnih vzorcih med različnimi skupinami ter med javnimi in zasebnimi situacijami. Razlikuje med primarnimi/neposrednimi vzorci opravičevanja, ki vključujejo izvajalniški glagol (*opravičiti*, *opravičevati*, *upravičiti*, *upravičevati*, *oprostiti*, *odpustiti*), ter posrednimi vzorci, kjer je opravičilo zgolj nakazano (npr. utemeljevanje, pojasnjevanje, *žal mi je*) in je interpretativno breme preneseno na naslovnika. Avtorica ugotavlja, da izbira med neposrednostjo in posrednostjo ter med različnimi jezikovnimi sredstvi sistematično variira glede na sporočanjske okoliščine (stopnja konflikta, institucionalna moč, socialna razmerja, tveganje sankcij). V zadnjem delu opozori na pomen naslovnikove reakcije, ki ni samo v izraženih besedah, ampak morda še bolj v nejezikovnem odzivu.

O govornih dejanjih so obširno pisali avtorji, kot so Olga Kunst Gnamuš (1984), ki teorijo predstavi v slovenskem prostoru, ter Matejka Grgič in Igor Ž. Žagar (2004), ki utemeljujeta, da je slovenski jezikoslovec Stanislav Škrabec še pred Johnom Austinom (1991) preko slovnice prišel do ugotovitve, da z nekaterimi izjavami dejanja tudi izvršujemo, ne samo opisujemo, in kot tak izpostavljen primer navajata glagol *obljubim*. Obljuba se namreč zgodi, ko izrečemo »*obljubim*«. Z dejanjem obljubljanja se isti soavtor ukvarja tudi v delu (Žagar 2018) in zaključi, da »dovršenost dejanja obljube ni niti stvar izjavljalčeve intence niti stvar avtoreferencialnosti zadevnega glagola, temveč preprosto in samo stvar banalnega dejstva, da se (v slovenščini) obljublja in obljubi pač tako, da se reče obljubljam – da je torej glagol obljubiti, z njim pa vsi (?) performativi, deriviran iz lokucij vsakdanjega govora« (Žagar 2018: 156).

Branka Vičar (2015) v sklopu analize besedila pridig izpostavi avtorski komentar in citat z vidika njune sporočevalno-vplivanjske vloge in s tem širi naše razumevanje od tradicionalno opredeljenih govornih dejanj, kot so zgoraj predstavljene zahteva, opravičilo in obljuba, na slabše prepoznane oblike delovanja skozi jezik. Ugotavlja, da avtorski komentar učinkuje kot izraz avtorjevega modalnega, vrednotenjskega in ekspresivnega razmerja do vsebine, citat pa deluje predvsem kot argument znanega avtorja ali avtoritete.

Podobno širi naše razumevanje delovanja skozi jezik Nejc Sulkan (2021), ki umesti trolanje po spletu oziroma bolj specifično ironijo ne le kot retorično figuro, ampak

»tudi kot govorno dejanje, ki rekonfigurira razmerje med elementi komunikacijske situacije« (Sulkan 2021: 391). Trolanje opredeli kot situacijo, »v kateri govorec/ka taktično pretirava v izražanju svojih stališč do te mere, da pri sogovorcu/ki vzpodbudi odziv, ki v svoji afektivni investiciji presega afektivno investicijo prvotne/ga govorke/ca« (Sulkan 2021: 392). V svojem delu raziskuje predvsem zmožnosti vmesnikov nekaterih spletnih družbenih omrežij kot tistih dejavnikov, ki vzpostavljajo razmere za spodbujanje trolovske komunikacije.

Darinka Verdonik (2020, 2022, 2023a, 2023b) predstavi nekaj podlag, ki so bile osnova za korpusni pristop k raziskavam dejanj, ki jih izvajamo v komunikaciji, kot je predstavljeno v nadaljevanju tega članka.

2.2 Dialoška dejanja po standardu ISO 24617-2

Standard ISO 24617-2 (2012) (v nadaljevanju standard ISO) vključuje empirično in teoretično dodelane koncepte za označevanje in segmentiranje dialoga v semantične enote. Dialog obravnava kot zaporedje funkcionalnih segmentov, ki vsebujejo komunkacijske funkcije. Izjave govorcev imajo pogosto več funkcij, zato ima tudi standard več dimenzij, ki delujejo kot nekakšna kategorizacija izrečene vsebine. Shema zajema devet dimenzij, in sicer: naloga (ang. task), odzivanje (auto-feedback), spodbujanje odziva (allo-feedback), upravljanje vlog (turn management), upravljanje časa (time management), strukturiranje diskurza (discourse structuring), upravljanje medosebnih odnosov (social obligations management), upravljanje lastne komunikacije (own communication management) in upravljanje sogovornikove komunikacije (partner communication management).

Komunikacijske funkcije so razdeljene v: (1) funkcije splošnega namena, to so funkcije poivzedovanja po informacijah (information-seeking), podajanja informacij (information-providing), zavezovalne funkcije (comissives) in usmerjevalne funkcije (directives), in (2) v funkcije, specifične za posamezne dimenzije: vsaka od dimenzij, razen dinemzije naloga, ima svoje lastne, specifične funkcije, ki sodijo samo k tej dimenziji, na primer pozitiven odziv (auto-positive) kot funkcija odzivanja ali zadržanje vloge (turn-keep) kot funkcija upravljanja vlog. V tabeli 1 je celoten pregled oznak za dimenzije in komunikacijske funkcije, kot jih določa shema ISO.

Tabela 1: Seznam oznak za dimenzije in komunikacijske funkcije po ISO 24617-2.

Dimenzija	Komunikacijske funkcije
task	question, propositionalQuestion, setQuestion,checkQuestion, choiceQuestion[2], inform, agreement, disagreement, correction, answer, confirm, disconfirm[3], request, suggest, instruct, addressOffer, acceptOffer, declineOffer[4], offer, promise, addressRequest, acceptRequest, declineRequest, addressSuggest, acceptSuggest, declineSuggest[5]
autoFeedback	autoPositive, autoNegative
alloFeedback	alloPositive, alloNegative, feedbackElicitation
turnManagement	turnAccept, turnTake, turnGrab, turnAssign, turnRelease, turnKeep
timeManagement	stalling, pausing
discourseStructuring	interactionStructuring, opening
socialObligationsManagement	initGreeting, returnGreeting, initSelfIntroduction, returnSelfIntroduction, apology, acceptApology, thanking, acceptThanking, initGoodbye, returnGoodbye
ownCommunicationManagement	selfError, retraction, selfCorrection
partnerCommunicationManagement	completion, correctMisspeaking
unspecifiedDimension	unspecifiedFunction[6]

3 Metodologija

3.1 Gradivo

V raziskavi smo uporabili korpus ROG-dialog, ki vsebuje 12 posnetkov zasebnega govora med dvema osebama (v enem se za kratek čas vključi tudi tretja oseba). Skupna dolžina posnetkov je 5 ur in 10 minut, število pojavnic je 50.486. Posnetke so snemali študenti, tako da so svoje sorodnike ali znance povabili, naj se za namene snemanja v svojem domačem okolju pogovarjajo med seboj. Dodatno so bili govorci usmerjeni v nekoliko različne sloge pogovora, od podajanja navodil prek intervjuja in diskusije do pripovedovanja in vsakdanjega pogovora, skladno z navodili za snemanje na spletnem portalu Govorjena slovenščina.[7]

Govorcev na posnetkih je skupaj 25, prihajajo iz različnih slovenskih regij, tako da so pokrite vse statistične regije Slovenije, so različnih starosti, od 21 do 82 let, nekateri

[2] Funkcije poizvedovanja po informacijah.
[3] Funkcije podajanja informacij.
[4] Usmerjevalne funkcije.
[5] Zavezovalne funkcije.
[6] Oznaki unspecifiedDimension in unspecifiedFunction smo dodali sami za primere, ko nobena od ostalih oznak po opisu ni ustrezala.
[7] https://govorjena-slovenscina.um.si/.

živijo v mestu, drugi na podeželju, nekateri govorijo bolj narečno, drugi bolj pogovorno. Teme pogovora so si lahko izbrali svobodno, pogosto so to potovanja, zdravje, otroštvo, delo, pa tudi tehnologije, hrana, serije, glasba in podobno.

3.2 Metodologija

Zbrano gradivo je bilo ročno zapisano in segmentirano v pogovornem in standardiziranem načinu zapisa (Verdonik, Gostenčnik 2025). Po pregledu zapisov so bile najprej pripravljene enote označevanja dialoških dejanj, pri čemer je bila kot osnova izbrana in prilagojena stavčna enota C-unit (Biber idr. 1999: 1069–1070). Oznake dialoških dejanj so bile dodane po navodilih standarda ISO 24617-2 (2012). Glavni razlogi za izbor te sheme, za katero je bilo sicer predhodno ugotovljeno, da ima določene pomanjkljivosti (Verdonik 2023a), so (1) njeno trenutno prevladovanje v mednarodnem prostoru, (2) podrobna dokumentiranost, (3) omogoča primerjavo z drugimi jeziki, (4) lastni poskus opredeljevanja alternativne sheme (Verdonik 2023b) ne podaja kategorizacije za drugo, bolj podrobno raven označevanja, hkrati pa so tudi pri njem zaznane določene dvoumnosti in neopredeljene mejne rabe.

Oznake je v prvem koraku dodala zunanja izvajalka, po stroki jezikoslovka, ki je pred tem dobila natančna navodila, zatem pa pregledala raziskovalka, soavtorica raziskave. Kot orodje za zapisovanje sta bila uporabljena Transcriber 1.5.1 za pogovorni zapis (Barras idr. 2000) in Partitur Editor iz okolja EXMARaLDA (Schmidt, Wörner 2014) za urejanje pogovornega in dodajanje standardiziranega zapisa. Označevanje je v celoti potekalo v Partitur Editorju.

Analize oznak smo izvajali z orodjem EXAKT iz okolja EXMARaLDA. To je konkordančnik, prilagojen za analizo govornih gradiv, ki omogoča med drugim pregled oznak, izdelavo osnovnih statistik, iskanje po dodanih oznakah ter izpis in poslušanje posamezne izjave, ki sodi k najdeni oznaki.

V analitičnem postopku smo pregledali oznake za dimenzije in komunikacijske funkcije eno po eno. Pri vsaki oznaki smo tudi kvalitativno analizirali konkordance in skušali ugotoviti, ali je označena skupina dialoških dejanj homogena ter katere vrste dejanj lahko v njej prepoznamo. Za komunikacijsko funkcijo informiranje (ang. inform) smo dodatno izvedli podrobno analizo vrst dejanj, na katera se ta oznaka nanaša, saj je pripisana skoraj polovici vseh dialoških dejanj.

4 Rezultati

Rezultati so predstavljeni najprej za dimenzije dialoških dejanj. Analize komunikacijskih funkcij dialoških dejanj, ki so veliko obširnejše, pa smo združili v dodatne krovne dimenzije, ki niso del standarda ISO. V razdelku 4.2 tako analiziramo komunikacijske funkcije dialoških dejanj iz ideacijske dimenzije, v 4.3 funkcije dialoških dejanj iz metadiskurzne dimenzije in v 4.4 funkcije dialoških dejanj iz medosebne dimenzije.

4.1 Dimenzije dialoških dejanj

Po standardu ISO predstavlja dimenzija kategorijo dialoških dejanj, ki se nanašajo na določen vidik komunikacije in ustrezajo določeni semantični kategoriji (ISO 24617-2 2012: 2). Semantična kategorija pomeni informacijo, situacijo, dejanje, dogodek ali predmet, na katerega se neki del komunikacije nanaša (ISO 24617-2 2012: 4). Dimenzije v standardu ISO se nanašajo bodisi na to, kar je tema pogovora (naloga, ang. task), kar bi lahko poimenovali tudi ideacijska raven; bodisi z urejanjem medosebnih odnosov (ang. social obligation management), kar bi lahko imenovali medosebna/družbena raven; bodisi s potekom interakcije (ang. feedback, discourse structuring, own- and partner communication management, time- and turn management), kar bi lahko imenovali tudi metadiskurzna raven. Pogostost vseh navedenih ravni povzema tabela 2.

Tabela 2: Pogostost dejanj po posameznih dimenzijah standarda ISO.

Dimenzija	Število	%	Združene dimenzije	Število	%
Naloga 'task'	9471	70 %	Ideacijska	9471	70 %
Strukturiranje diskurza 'discourse structuring'	1365	10 %	Metadiskurzna	3750	28 %
Spodbujanje odziva 'allo feedback'	615	5 %			
Upravljanje časa 'time management'	591	4 %			
Odzivanje 'auto feedback	457	3 %			
Upravljanje vlog 'turn management'	370	3 %			
Upravljanje lastne komunikacije 'own communication management'	320	2 %			
Upravljanje sogovornikove komunikacije 'partner communication management'	32	0 %			
Upravljanje medosebnih odnosov 'social obligations management'	28	0 %	Medosebna	28	0 %
Neopredeljena dimenzija	308	2 %	Neopredeljeno	308	2 %
SKUPAJ	**13.557**	**100 %**	**SKUPAJ**	**13.557**	**100 %**

Po pričakovanju tudi v zasebni interakciji prevladuje komunikacija, ki je vezana na vsebino, na temo pogovora, izmenjavo informacij in mnenj, torej dimenzija naloga. Vendar ni celotna komunikacija takšna. Zelo velik del je je povezan s potekom komunikacije in smo jo združili v krovno metadiskurzno kategorijo: največ te komunikacije se navezuje na usklajevanje poteka interakcije; na zagotavljanje odziva, ki potrjuje razumevanje, pozornost, strinjanje; na signaliziranje in usklajevanje menjavanja vlog govorca in naslovnika; ter na pridobivanje časa za tvorjenje ali samopopravljanje. Delež komunikacije, vezan na upravljanje medosebnih odnosov, je izredno majhen, pri zaokroževanju na odstotke ne doseže niti polnega odstotka, a gre za zelo pomembna dejanja, kot so pozdravljanje, poslavljanje, zahvaljevanje in opravičevanje. Večinoma se izvajajo v začetnih in zaključnih delih interakcije. Ker je v našem gradivu samo 12 interakcij, je posledično tudi skupno število teh dejanj majhno.

Dokaj velik delež dejanj je označen kot neopredeljen, tako po dimenziji kot tudi po funkciji. Pri teh dejanjih po oceni označevalk v standardu ISO nobena od dimenzij in funkcij ni definirana na tak način, da bi vključevala ta dejanja. Pregled teh dejanj kaže, da gre večinoma za nedokončana dejanja, torej da govorec začete izjave ne dokonča bodisi ker ga prekine sogovornik, ker je neuspešno skušal prevzeti besedo ali ker se popravi in začne izjavo na novo. Nekaj teh dejanj je takih, da govor ni bil v celoti razumljiv in iz tega razloga dimenzije ni mogoče določiti. Vmes pa so tudi dejanja, ki izražajo čustven odziv ali držo govorca in za katera po standardu ISO prav tako ni dimenzije, ki bi ustrezala temu opisu. Ta dejanja niso pogosta, gre pa za izjave, kot so naslednje: *Jezus*. / *Pa kaj si ti smešna*. / *Bejži*. / *Pa nena reči*. / *Pa daj mir*. / *Ljuba duša*. / *O fak*. / *Ti si ja nor*. / *Ljuba Gela*. / *Pff*. / *Jej!* / *Somebody check on her*. / *O*. / *Ma mati božja*.

4.2 Funkcije dialoških dejanj iz ideacijske dimenzije

Po standardu ISO komunikacijska funkcija označuje, kako dialoško dejanje spremeni informacijsko stanje osebe, ki interpretira komunikacijsko obnašanje. Informacijsko stanje pri tem pomeni prepričanja, predpostavke, pričakovanja, cilje, preference, želje in druga stališča udeleženca dialoga, ki lahko vplivajo na udeležencevo interpretacijo in tvorjenje komunikacijskega obnašanja.

Nekatere komunikacijske funkcije po standardu ISO so take, da se lahko nanašajo na katerokoli dimenzijo. Te funkcije analiziramo v tem razdelku. V praksi se najpogosteje nanašajo na dimenzijo naloga.

Tabela 3: Komunikacijske funkcije dimenzije naloga.

Komunikacijska funkcija	**Število**	**%**	**Krovna funkcija**	**Število (%)**
Informacija 'inform'	6172	65 %	Podajanje informacij 'information providing'	8036 (85 %)
Potrditev 'confirm'	1024	11 %		
Odgovor 'answer'	550	6 %		
Strinjanje 'agreement'	243	3 %		
Nepotrditev 'disconfirm'	37	0 %		
Nestrinjanje 'disagreement'	8	0 %		
Popravek 'correction'	2	0%		
Propozicijsko vprašanje 'propositional question'	354	4 %	Poizvedovanje po informacijah 'information seeking'	1180 (12 %)
Vsebinsko vprašanje 'set question'	285	3 %		
Vprašanje 'question'	266	3 %		
Preverjalno vprašanje 'check question'	238	3 %		
Izbirno vprašanje 'choice question'	37	0 %		
Navodilo 'instruct'	146	2 %	Usmerjevalne funkcije 'directive function'	231 (2 %)
Predlog 'suggest'	72	1 %		
Prošnja 'request'	11	0 %		
Sprejetje ponudbe 'accept offer'	2	0 %		
Sprejetje predloga 'accept suggest'	9	0 %	Zavezovalne funkcije 'comissive functions'	23 (0 %)
Ponudba 'offer'	7	0 %		
Obljuba 'promise'	4	0 %		
Sprejetje prošnje 'accept request'	2	0 %		
Zavrnitev predloga 'decline suggest'	1	0 %		
SKUPAJ	**9470**	**100 %**	**9470**	**100 %**

Kot vidimo iz tabele 3, v vsakdanji interakciji močno prevladujejo dejanja podajanja informacij, ki se izmenjujejo s poizvedovanjem po informacijah, medtem ko se dejanja usmerjanja, kot so navodila, predlogi ali prošnje, in dejanja zavezovanja, kot so obljuba ali ponudba, izražena samo izjemoma.

4.2.1 Podajanje informacij

Daleč največja skupina dialoških dejanj se navezuje na podajanje informacij. Obsega kar 85 % vseh dejanj v dimenziji naloga. Pri tem močno prevladuje dejanje informiranja, pogosto je še dejanje potrjevanja ali odgovarjanja, tudi strinjanja, medtem ko so vsa ostala dejanja podajanja informacij po standardu ISO le izjemoma ali v celoti neprisotna v našem gradivu.

Zaradi obsežnosti skupine dejanj informiranja smo izvedli podrobno analizo, da bi ugotovili, ali gre za homogeno skupino ali pa bi jo bilo mogoče ločiti v več podskupin. Skozi kvalitativno analizo 100 zaporednih dejanj vsakega govorca smo prepoznali nekaj pogostih tipov dialoških dejanj, med katerimi smo našli določene podobnosti. Ti tipi so opisani v nadaljevanju:

1. Veliko dejanj izraža informacije o objektivni stvarnosti. Gre za dejanja, v katerih govorec informira, kaj se je dejansko dogajalo ali se bo dogajalo, kaj je dejansko dano, znano, dokazano ali dokazljivo, podaja informacije o drugih ljudeh, ki so preverljive in niso mnenje, in podobno. V kontekstu svoje rabe v našem gradivu so bila taka dejanja izražena z izjavami, kot so: *Ravno danes pečem gibanico*. / *Tu tako čisto malo se mi zdi, da imam*. / *Za prvi maj bova šla*. / *Tako da, pol sem imel res po ... po enem dobrem mesecu, da sem šel vsak vsak drugi dan eno stanovanje gledat*. / *Ful smo se vozili z vlaki*. / *Pa Prleški sejem je znani*. / *To je tebe ful motilo*. / *Pa je bilo to čisto zraven odra*. / *Zdaj sem pa kupil jih še pet*. / *K mojo ženo tudi zanimajo te osmrtnice*. / *In to veš, da Nevenko skrbi*. / *Imaš na izbiro oni bungalov na plaži*. / *Air pomeni, da nima ventilatorja*. / *Ampak tudi na primer, ko sem letela do Amerike, je tja bilo manj kot pa nazaj*. / *Pol so nas nagnali, k se ne bi smeli tam z avtom čez peljati*.[8]
2. Če govorci niso prepričani o pravilnosti informacije, izraža dejanje negotovo informacijo: *Mislim, da smo imeli samo tako dve uri pa pol do naslednjega leta*. / *Nekaj z vetrovi*. / *Mislim, ka je bilo tam nekje tisoč osemsto šestdesetega leta*. / *Jaz sem bil takrat star ene, koliko, ene mmm osem let, devet, ti pa dvanajst, trinajst*. / *Ampak ti si po mojem prej, prej si po mojem pa šel na Robbieja Williamsa na Madžarsko*. / *Dva šest, dva sedem smo šli pa v Padovo, po mojem*. / *V Pragi jih je bilo tudi ene petinsedemdeset tavžent*. / *Pol se, pol je bil pa čez, ne vem, koliko, par mesecev ali par tednov*. / *Bi rekel, da Applova*. / *Verjetno nas bo kakšen peljal*.
3. V našem gradivu izjemoma naletimo na primere, ko dejanje opisuje neko fiktivno ali opcijsko dogajanje, ki se ni zares zgodilo in tudi ni nujno, da se bo: *Torej odločiš se za državo, kupiš letalske karte in potem se je treba pripraviti na vse*. / *Lahko pa računaš na demenco in boš pozabila sproti eem izlete in bo zmeraj novo presenečenje, samo da bodo že preverjeni*.
4. Govorci večkrat citirajo ali poročajo o svojem ali tujem preteklem govorjenju ali mišljenju: *Ampak je rekla, da pač če bi ona to ven spipala, bi lahko ponovno*

[8] Vsi primeri v članku so iz korpusa ROG-dialog. Zaradi lažje razumljivosti za bralce so preurejeni tako, da se začnejo v veliko začetnico in zaključijo s končnim ločilom ne glede na postavitev ločil v zapisu. Zapis govora je standardiziran in ne prikazuje dejanske izgovorjave besed in oblik. Primeri so med seboj ločeni s poševnico.

rastlo. / *Pa reče: »No, toti, toti, tole je vaš študent.«* / *Je še on rekel, da jih bo zrihtal*. / *K je rekel: »Glej, to, to, to je noro.«* / *Sem rekel: »Glej, pri nama je že tulele na tribuni.«* / *Je rekel, da če te zanimajo avti, moda, ženske, to moraš iti čim prej potem*. / *In jaz tako: »Ha ha, jaz sem vas vse pogruntala.«* / *Je rekla hčera, da naj ji to prišparam, da ne smem stran dati*. Bolj izjemoma smo našli primer, da je citirana neka splošna resnica ali kaj ljudje govorijo: *Čeprav na Goriškem pa pravijo, ne, da imamo eni izmed najboljših vremen tukaj*.

5. Pogosta so dejanja, v katerih govorci izražajo neke pogoje, nujo ali možnosti, ki so na voljo: *Če se bom pač odločila*. / *Pač se moram ponovno pri njej naročiti*. / *In ona bi bila isto naročena kot jaz*. / *Če daš sladkor, prej kipne*. / *Pa lahko pri ograji posadiš*. / *Če je plačano vse*. / *Moraš itak začeti iskati neko stanovanje*. / *In pol bi mogli naslednji petek zvečer štartati iz Japonske*. / *Če grem malo nazaj gledat, kako zdaj naša deca*. / *Tako da se še Prage malo dalo videti*. / *Če bi bil Windows, bi se povezal*. / *Moraš imeti nov USB-C*. / *Zdaj če ne bomo nič ukrepali …* / *Samo stil moraš imeti*. / *Mogoče pa Nadja tudi ne bi mogla na kak tak datum*. / *In tam lahko najameš avto*.
6. Dejanja lahko izražajo vzrok, razlog, argument, pojasnila ali posledice: *Ker se bojim preveč tistih martinčkov*. / *Ker potem večerje zopet ne moreš jesti*. / *Da imaš vsaj eno uro gor*. / *Zaradi tega ker ne vem geografsko, kako je to*. / *Zaradi tega ker to je stvar, ko jo samo beli ljudje delajo*. / *Ampak zaradi snega v Istanbulu nismo pol*. / *Zaradi tega ker smo šli pol še v akvarij*. / *En teden sem bila*. / *Ker smo imeli tu malo dlje do igrišča*. / *Zato k je bilo, k smo bili dosti blizu*. / *To je zato, k sva šla v Zagreb*. / *K jaz k jaz še nisem pripravljen z*() *za tam*. / *Saj vidimo vsak dan*. / *K so taki primeri, k jih noben ne upa rešiti*. / *V bistvu imajo še oni star vžig na špago*. / *Sem edini močen v družini, ki lahko tisto vklopi*. / *Tako da ga sploh ne moreš apdejtati*. / *In potem imam tudi tam dosti dela*. / *Tako da moram hoditi vsakič tja*. / *Da se lepo malo rekreira veni*. / *Da bom imela za dati si v vazo*. / *Ko ne znam*.
7. Nekatera dejanja poimenujejo, opredeljujejo ali kažejo na osebo, stvar, pojem, dogodek: *Edino one eee eee ta male, ko so, ko se pohajo*. / *To, ku je tudi bilo v Mežici*. / *Ampak ono, ono v, v Zagrebu, v Domu sportova*. / *On kitarist od ...* / *Tučo*. / *Takrat, ko sem padel*. / *In to, prvo mi je ta, dvigovalka, trojka*. / *Ta k za poškodbe*. / *In to je MacBook Pro, dva tisoč dvanajst letnik*. / *Ti, ko si v trgovini*.

Medtem ko vsa zgornja dejanja govorijo predvsem o zunanjem svetu, pa je zelo velik del dejanj informiranja vezan na bolj osebne informacije:

1. Dejanja lahko informirajo o tvorčevem lastnem notranjem doživljanju ali dogajanju: *Kako sem vesela, da si prišla*. / *Jaz sem bila ful zadovoljna*. / *Ne morem verjeti*. / *Ne vem*. / *Jaz nimam pojma*. / *Jaz tudi imam to bolj slabi spomin*.

/ *Jaz eee ne morem biti v šotoru*. / *Saj ne vem, kdaj smo točno prileteli*. / *In jaz nisem taka bela oseba*. / *Ni me zmotila tota eem razlika v cajtu, konec koncev*. / *Mi ni nič dolgo trajalo*. / *Saj, po eni strani ga razumeš*. / *To še nisem videl*. / *In jaz to p*() *sploh nisem znal, kaj to je*. / *Mene to pa ne zanima*. / *Ma jaz se niti na to ne ne študiram, kak si*. / *Nimam takega scenarija*. / *Ma jaz sem ful navajen živeti na vasi*. / *Zdaj se spomnim, k so bile bbb veselice*. / *Komaj čakam, da jo vidim*. / *Pa tiščati me ne sme nič*.

2. Pogosta so dejanja, v katerih tvorec izraža svoje mnenje, komentar, oceno, stališče: *Vse me je super porihtala*. / *Ampak nekaj pa moramo potrpeti*. / *Pač pustimo času čas*. / *S temi upokojenskimi plačami si pa res ne moreš tega privoščiti*. / *Kot da bi imela še neke rane gor*. / *Ali pa se ni držala tega, da bi si delala obkladke pa mazala verjetno*. / *Bom videla, kako bo*. / *To pa ni kar tako*. / *Ja super*. / *Ali pa bilo kaj, eee da nekaj malega poješ*. / *Je pa škoda, da pustiš*. / *Če že daš nekaj inputa noter pač, da imaš vsaj filing, da se ti je splačalo sploh karkoli narediti*. / *Ne bi si mislil*. / *Tako se ne leti*. / *Drugače ti si, obadva sva bolj Poljubljančana*. / *Tako da smo res veliko videli*. / *Najboljši so bili pingvini*. / *In eee je bilo definitivno, je bilo super izkušnja*. / *Ampak izgledalo je pa glih tako, kakor da z*() *žakelj tam dvig*() *udigujejo*. / *Še zmeraj imaš cajt*. / *So pač le progresivci*. / *Tako da sedemdeset, osemdeset tavžent ljudi si vsak želi*. / *Ampak za zdržati je tudi kar težko*. / *Ko ko mladenič*. / *Star pa štorast butelj*. / *So že oni nekaj naredili, da zdaj ne dela*. / *Ne morem si predstavljati, kako bi več k dva rabil*. / *In zahtevajo ceno, kot da je novo*. / *Ljudje, k imajo denar, pokupijo vse*. / *Tudi cajti se spreminjajo*. / *Samo je taki bolj poseben tip*. / *Se pravi najboljše, da bomo začeli vsi hoditi*. V tem sklopu je lahko morda posebno dejanje, ki izraža sarkazem, cinizem ali šalo: *O tem bomo govorili še dolgo*. / *Če je Pro, je Pro za vse*. / *Žena, please*.

Nekatera dejanja, ki so bila opredeljena kot podajanje informacij, pa ne sodijo v dimenzijo naloge, ampak v katero od drugih dimenzij. Opredelili smo tri take skupine:

1. Dejanja, ki urejajo potek govora, interakcije in medosebne odnose: *Dosti o tem*. / *Zdaj si povedala, kako si to sploh zraven prišla*. / *Zdaj nnn ne me sprašev*ati. / *Prej si pa rekel, da smo bili pa eee na Dream Theater*. / *Aja, lažem*. / *Saj nima veze*. / *Ampak, ampak, veš, k zdajle praviš o koncertih*. / *Zdaj sva malo razlagala bolj take koncerte, ne, rokerske*. / *Pa ko pa ko zdaj se m*() *midva pogovarjava*. / *Moram reči, ja*. / *Zdaj bom pa jaz počasi šla*. / *Saj veš, kako je*. / *Pa saj sss čem ti povedati pa te navaditi*. / *To, kar si rekel*. / *To ti moram povedati spet*. / *Drugače pa, ko si me vprašala, kaka je moda*.
2. Dejanja, ki so bliže zavezovalnim funkcijam kot podajanju informacij, saj izražajo neko potrebo, idejo, informacijo, predlog, kaj bi tvorec (lahko) naredil

v prihodnosti: *Bom šla čez vikend pol*. / *To bom zdaj vsadila*. / *Samo moram kakšne vreče najti*. / *Pol moram iti jaz jutri pogledat*. / *To bi še dala*. / *Bom naredila kakšno marmelado pol*. / *To bomo sproti se zmenili*. / *Tudi tvoji še moram ono obleko skrajšati*.

3. Dejanja, ki so bliže usmerjevalnim funkcijam, saj izražajo neki napotek, predlog, obvezo, kaj bi lahko naslovnik naredil v prihodnosti: *Samo tisto bi morala dati pozimi*. / *Ma tudi v k malinam bi lahko dala malo gnoja*. / *In tam greste na izlet z ladjo*. / *Pa polno znamenitosti boste videli pa pogledali*. / *Bo potrebno dobro motivacijsko pismo potem*.

Vseh ostalih dialoških dejanj iz sklopa podajanja informacij je veliko manj kot dejanj informiranja in so tudi veliko bolj homogene skupine. Dejanje potrditve je najobičajneje kratko dejanje, ki vključuje izraze *ja*, *seveda*, *mhm*, *tudi*, *res*, *veš da*, *dejansko*, *ne* (ko gre za potrditev zanikane informacije), *itak*, *tako*, *normalno* ali pa ponovitev dela propozicije.

Dejanje odgovora prav tako pogosto vključuje kratka dejanja *ja* in *ne*, ki pa so običajno del daljše vloge, v kateri govorec v nadaljevanju tudi vsebinsko pojasni odgovor na vprašanje. Ta nadaljevalni del je bil pri označevanju običajno označen kot informiranje, ne več kot odgovor. Vsebina dejanj odgovora je heterogena in precej podobna kot pri dejanjih informiranja.

Dejanja strinjanja so izražena podobno kot dejanja potrditve, z izrazi *ja*, *točno*, *seveda*, *normalno*, *sigurno*, *imaš prav*, *mhm*, *res*, *tudi*, *tako*, *itak*, *veš da*, *gotovo* ipd. Nestrinjanje je redko, izraženo je večinoma z zanikanjem.

4.2.2 Poizvedovanje po informacijah

Poizvedovanje po informacijah predstavlja 12 % vseh dejanj v dimenziji naloga. Vključuje različne vrste vprašanj, dokaj enakomerno razporejene med različne tipe, edino izbirno vprašanje se pojavi bolj izjemoma.

S propozicijskimi vprašanji tvorec išče potrditev ali zanikanje neke informacije, predloga, mnenja in podobno: *Je zadovoljna?* / *A ti rada hodiš na masaže?* / *A hočeš vedeti, kako se naredi onigiri?* Podskupina propozicijskih vprašanj so preverjalna vprašanja. Tudi pri teh išče tvorec potrditev ali zanikanje informacije: *A moje gajbice ni bilo?* / *Pomivalec imaš?* Razlika med obojimi je dokaj subtilna, pri propozicijskih vprašanjih nima tvorec nobene predpostavke o resničnosti propozicije, pri preverjalnih vprašanjih pa tvorec predpostavlja, da je propozicija resnična, in išče samo potrditev tega prepričanja pri naslovniku. Določiti jo je mogoče šele v širšem kontekstu, samo iz zapisa izjave ni razvidna. Iz označenega gradiva je mogoče sklepati, da so v

vsakdanji interakciji propozicijska vprašanja sicer najbolj pogosta, a tudi preverjalna vprašanja niso tako redka, kot bi morda pričakovali.

Druga najpogostejša skupina vprašanj so vsebinska vprašanja, to so vprašanja na vprašalnice, kot so kaj, kako, kdaj, kjer, koliko, kateri, zakaj, kakšen ipd.: *Zakaj pa zmiksaš?* / *Koliko cajta se boste peljali?* / *Kje pa?* Vprašalnica je pri tem lahko tudi izpuščena: *Prva stvar, ko si dol pristala?*

Izbirna vprašanja so rabljena bolj izjemoma, gre za vprašanja izbire med ali – ali: *A to vse na isti stavbi delaš ali se tudi premikaš okoli?* / *Se da pozimi noter ali ne?* Lahko tudi brez izraženega veznika: *Hlače, majica?*

V vseh skupinah najdemo vprašanja, ki ne sprašujejo samo po vsebini, ampak so tako ali drugače del metadiskurza, na primer preusmerijo vsebino k sogovorniku: *Kaj pa ti?,* se navezujejo na potek pogovora in razumevanje: *Ma znaš, kako?* / *A veš, kaj mislim?*

Kadar vprašanja nismo mogli opredeliti v nobeno od navedenih skupin, smo ga uvrstili v krovno kategorijo vprašanje. Po pogostosti je ta kategorija primerljiva z vsebinskimi in preverjalnimi vprašanji. V tej skupini najdemo najpogosteje naslednje tipe:

1. Čeprav je izjava po obliki vprašalna, v resnici izraža mnenje ali držo (npr. začudenje): *Kako je to možno?* / *A res?* / *Komu se da*. / *Kdo bi dal toliko denarja za telefon, k ima šestdeset hercev*. / *Dubaj?* / *Pa kdo ne bi hotel biti Bella?* / *Kaj je hotela hoditi na njive*.
2. Izjava je v vlogi metadiskurza: *Veš, kaj ti moram povedati?* / *Kje sva ostala? Kako je že beseda?* / *Kako si rekel?* / *Aja?* / *A veš?*

Bolj izjemoma smo zasledili še naslednje rabe:

1. Izjava v vprašalnem naklonu izraža potencialno, alternativno možnost, idejo: *Kaj če bi namesto eee parkeljni bili za Miklavža kurenti?*
2. Informacija je namesto v povednem izražena v vprašalnem naklonu, da doseže večji čustveni učinek: *A veš, da sem bila jaz danes tudi na masaži?*
3. Vprašanje je v vlogi pozdravljanja: *Kaj je zdaj, kako si?*
4. Vprašanje je podano v povednem naklonu, čeprav gre po funkciji za (preverjalno) vprašanje: *Čula sem, ka tudi motoristov je bilo nekaj tu v Prlekiji?*

4.2.3 Usmerjevalne in zavezovalne funkcije

Usmerjevalne funkcije pridejo pogosteje do izraza v interakcijah, kjer si govorci podajajo navodila, na primer kako se uporabi aplikacija, zasadi vrt, skuha jed, kako poteka pisanje zaključnega dela. Prevladujeta dejanji navodila in predloga. Pri navodilu je

skoraj pravilo velelni naklon: *Riž skuhaš*. / *In pol izbereš karto*. / *Pa fajn zaliješ*. / *Ono suho, staro vse ven*. / *Ampak ne pa skozi gledat gor*. Pri predlogu so pogoste zveze s prislovom lahko: *Okoli in okoli Sardinije greste lahko*. / *Lahko kupiš sončnico*. Pa tudi velelni naklon: *Ali pa daš najlon še, ne vem, pa čez kopreno ali nekaj*. / *Pol ga morate pa spodbujati*.

Tudi usmerjevalna dejanja niso nujno v vlogi dimenzije naloga, ampak v različnih metadiskurznih vlogah: *Te pa me dobro dobro poslušaj*. / *Saj mi nena rabiš zdaj razlagati*. / *Poslušaj*. / *Jaz predlagam, da midve greva kar zdajle po indukcijo,* ali v vlogi urejanja medosebnih odnosov: *Dajta se kaj oglasiti*.

Zavezovalna dejanja so v našem gradivu izjemoma rabljena. Kolikor so, gre za sprejetje predloga: *Lahko ti pošljem,* ponudbo: *Pa bom jaz prijatelja spekla,* ali obljubo: *Bomo*. / *Pol bomo pa spet kakšen piknik naredili prej*.

4.3 Funkcije dialoških dejanj iz metadiskurznih dimenzij

Kot je vidno v tabeli 2, zavzemajo funkcije iz metadiskurznih dimenzij skupaj 28 % vseh dejanj. V primerjavi z dejanji iz ideacijske dimenzije so ta dejanja večinoma kratki izrazi, pogosto t. i. diskurzni označevalci. V tabeli 4 so predstavljene komunikacijske funkcije iz metadiskurznih dimenzij, ki se pojavijo v našem gradivu najmanj 10-krat, in odstotek posameznih funkcij glede na celotno metadiskurzno kategorijo.

Tabela 4: Metadiskurzne komunikacijske funkcije z več kot 10 pojavitvami.

Komunikacijska funkcija	**Število**	**%**	**Dimenzija**	**Število**	**%**
Strukturiranje interakcije 'nteraction structuring'	1313	35 %	Strukturiranje diskurza	1365	36 %
Odprtje 'opening'	52	1 %			
Izvabljanje odziva 'feedback elicitation'	619	17 %	Spodbujanje odziva	619	17 %
Odlašanje 'stalling'	590	16 %	Upravljanje časa	590	16 %
Pozitiven odziv 'auto positive'	451	12 %	Odzivanje	451	12 %
Preklic 'retraction'	262	7 %	Upravljanje lastne in sogovornikove komunikacije	337	9 %
Samopopravek 'self correction'	31	1 %			
Dopolnitev 'completion'	25	1 %			
Lastna napaka 'self error'	19	1 %			
Prevzem vloge 'turn take'	171	5 %	Upravljanje vlog	369	10 %
Prepustitev vloge 'turn release'	73	2 %			
Ugrabitev vloge 'turn grab'	69	2 %			
Zadržanje vloge 'turn keep'	31	1 %			
Sprejetje vloge 'turn accept'	25	1 %			
Ostalo	19	1 %	Različne dimenzije	19	1 %
SKUPAJ	**3750**	**100 %**		**3750**	**100 %**

Dejanja v nadaljevanju analiziramo po dimenzijah, h katerim sodijo, od najpogostejših proti najmanj pogostim.

4.3.1 Strukturiranje diskurza

Najpogostejša metadiskurzna dimenzija je strukturiranje diskurza in znotraj te prevladuje funkcija strukturiranje interakcije. Gre za drugo najpogostejšo funkcijo v našem gradivu, ki zajema več kot 1000 označenih enot in okrog 10 % vseh dejanj. Če je strukturiranje diskurza izvajano prek katere od splošnih funkcij, kot so informiranje ali vprašanje, so značilne daljše vsebinske izjave. Ko pa gre za komunikacijsko funkcijo strukturiranje interakcije, se ta izvaja večinoma prek kratkih izrazov in kratkih dejanj, izraženih z diskurznimi označevalci *ja, no*, *mislim*, *ne vem*, *aja*, *zdaj*, *tako da*, *dobro*, *ej*, *glej*, *razumeš*, *nič* ali njihovo kombinacijo: *veš*, *kako*; *tako da ja*; *ja glej*; *no evo*; *ampak ja*; *ne vem no*.

4.3.2 Spodbujanje odziva in odzivanje

Dimenziji spodbujanje odziva in odzivanje sta naslednji zelo pogosti metadiskurzni dimenziji s svojimi specifičnimi komunikacijskimi funkcijami. Spodbujanje odziva se uresničuje večinoma prek funkcije izvabljanja odziva, ki se uresničuje skorajda izključno prek izrazov *ne*, *a ne*, *veš* in *a veš*, izjemoma tudi prek *razumeš* in *vidiš*.

Odzivanje poteka večinoma prek funkcije pozitiven odziv, ki se običajno uresničuje skozi kratke izraze, med katerimi prevladujejo *ja*, *mhm*, *aha*, *dobro*, *okej*, *aja* oziroma ponavljanje in kombiniranje le-teh.

4.3.3 Upravljanje časa

Po pogostosti med iskanjem odziva in odzivanjem je funkcija odlašanja, ki se uresničuje večinoma prek zapolnjenih premorov (*eee*), pa tudi prek drugih izrazov, kot so *bi rekel*, *kako je že tisti*, *kaj je že bil en*, *v bistvu*, *mislim*, *ne vem*.

4.3.4 Upravljanje lastne in sogovornikove komunikacije

Najpogostejša funkcija upravljanja lastne komunikacije je preklic. Gre za samopopravljanja, kjer govorec prekine začeto misel in jo ubesedi na novo: *dam eee | razvaljam testo*; *ker to ko boš, | ko boš ti doma*.[9]

Ostale funkcije upravljanja lastne komunikacije so redke. Pri samopopravku govorec popravi, kar je ravnokar povedal: *sem jaz imela leto*() | *oziroma ne letos, lani*; *pa pač dobiš papirje od kadro*(), | *mislim, kadrovski vprašalnik*. Podobno je dejanje lastne napa-

[9] Tukaj in ponekod v nadaljnjih primerih je za potrebe razumevanja navedeno tudi spremljajoče dejanje. Pokončna črta označuje mejo med dejanjema.

ke, kjer govorec opozori, da je naredil napako: *pač so nam prep*(), | *ne prepovedali* …; *Mislim,* | *ne več dežja,* | *več, pač sonca*. Razlika med tema dejanjema je subtilna in jo je mogoče razbrati samo v širšem kontekstu.

Dejanje dopolnitve se ne nanaša na lastno komunikacijo, ampak na sogovornikovo, z njim govorec pomaga sogovorniku najti izraz ali dokončati izjavo: A: *Ampak kar pa mogoče, to, kar si rekel, da … Eem, si že rekel, da …* B: *Pozitivno presenečenje potovanja*.

4.3.5 Upravljanje vlog

V dimenziji upravljanja vlog se v gradivu pojavlja več različnih funkcij, ki so dokaj enakomerno razporejene. Najpogostejša je funkcija prevzema vloge. Uresničuje se skozi različne metadiskurzne izraze in njihove kombinacije, s katerimi govorci začenjajo vloge: *ja*, *aja*, *no*, *ej*, *mislim*, *ampak*, *dobro*, *tako da*, *vidiš*, *nič*, *ma*, *ne vem*, *joj*, *veš* … Zelo podobna je funkcija ugrabitve vloge, pri kateri sogovornik nekoliko bolj invazivno prevzame vlogo. Posledično so tudi ta dejanja bolj aktivna in se večkrat začnejo neposredno s propozicijo: *Pa gužva*. / *Kolikor vem, nisi*. / *In je rekla*. Lahko so vprašanja: *Še kaj drugega?* / *A se da skombinirati?* Ali pa se prav tako začnejo z diskurznimi označevalci kot prevzem vloge: *ja*, *no*, *čakaj* … Tretja izmed funkcij, s katerimi govorec začne vlogo, je sprejetje vloge in je najredkejša med temi tremi. Tudi to sestavljajo večinoma metadiskurzni izrazi: *ja*, *aja*, *mislim*, *ne vem*, *a veš*, *ma*, *tako* …

Nasprotna predhodnim trem funkcijam je prepustitev vloge. Ta se uresničuje prek metadiskurznih izrazov, ki se pogosto pojavljajo ob koncu izjave, prevladujoča sta *ne* in *tako da*. Drug tip so primeri, kjer govorec z metadiskurznim izrazom nakaže, da bi sicer morda še kaj povedal, ampak se pri tem zelo obotavlja: *mislim* / *kaj bi še tako rekel* / *bom rekel* …

Zadnja iz sklopa funkcij upravljanja vlog se nanaša na izraze, s katerimi govorec zadrži vlogo. Tudi to so večinoma kratki metadiskurzni izrazi, s tem da se tukaj pogosto začnejo z veznikom: *in ja*, *in pol je tako*, *in zdaj*, *tako da*, *glej* …

4.4 Funkcije dialoških dejanj iz medosebne dimenzije

Obseg dialoških dejanj iz medosebne dimenzije je minimalen. V našem gradivu smo označili samo 28 dejanj te vrste. Predstavljena so v tabeli 5.

Tabela 5: Komunikacijske funkcije medosebne dimenzije.

Komunikacijska funkcija	Število
Poslavljanje 'initiate goodbye'	5
Poslavljanje 'return goodbye'	7
Pozdravljanje 'initiate greeting'	4
Odzdravljanje 'return greeting'	2
Zahvala 'thanking'	5
Sprejetje zahvale 'accept thanking'	2
Opravičilo 'appology'	1
Ostalo	1
SKUPAJ	28

Shema ISO zelo podrobno ločuje dejanja pozdravljanja in poslavljanja, ki so med medosebnimi funkcijami tudi najpogostejša v našem gradivu. Pozdravljanje v našem gradivu poteka z izrazi *zdravo*, *bog*, *hej*, *serbus* in *živijo*. Za poslavljanje govorci uporabijo izraze *bodi lepo*/*lepo bodi*, *ajde*, *drži se*, *bog*, *adijo*.

Pet dejanj v našem gradivu so zahvale, pri teh je osrednji izraz *hvala*, in sicer v povezavi z zaimkom *ti*: *hvala ti*; *ful ti hvala*. Sprejetje zahvale se izrazi z *ni zakaj* in *okej*.

Dejanje opravičila v našem gradivu je samo eno: *sorry*.

5 Diskusija in zaključek

V članku smo predstavili prisotnost in uresničevanje različnih vrst dialoških dejanj v vsakdanji govorni interakciji, ki smo jo analizirali na podlagi korpusa 12 pogovorov med govorci iz različnih demografskih kategorij v skupnem obsegu 5 ur. Pri označevanju dialoških dejanj smo izhajali iz stavčne enote C-unit (Biber idr. 1999: 1069–1070) kot osnovne enote označevanja in za označevanje uporabili shemo po standardu ISO 24617-2 (2012).

Rezultati kažejo močno prevladovanje ene same izmed več kot 50 komunikacijskih funkcij, to je funkcija informiranja. Ta obsega kar 70 % vseh dejanj. Po eni strani je to pokazatelj, da v našem gradivu močno prevladuje naravnanost k posredovanju informacij, izkušenj, mnenj in pripovedovanju. Čeprav je lahko to do določene mere posledica okoliščin, v katerih so bili pridobljeni posnetki (zahteva je bila po strnjenih daljših interakcijah, kar izloči fragmentarne, visoko kontekstualno vpete izjave, ki lahko spremljajo vsakdanje aktivnosti), hkrati tudi kaže, da so strnjeni daljši pogovori v zasebni interakciji še vedno prevladujoče informativno usmerjeni. Po drugi strani pa je podrobna analiza teh dejanj pokazala, da gre za izredno heterogeno kategorijo, ki bi jo bilo smiselno ločiti na nadaljnje

podkategorije. Kot izhodišča za definiranje teh so lahko tipi dejanj informiranja, predstavljeni v razdelku 4.2.1. Čeprav teh tipov nismo kvantitativno opredeljevali, pa je bil ob analizi občutek, da je visok delež dejanj informiranja vezan na osebne informacije, kot so dejanja informiranja o tvorčevem lastnem notranjem doživljanju ali dogajanju oziroma dejanja, v katerih tvorec izraža svoje mnenje, komentar, oceno, stališče. Ugotovitev, da so daljši zasebni pogovori še vedno prevladujoče informativno usmerjeni, moramo torej dopolniti s pridržkom, da gre pri tem morda za večinoma osebne informacije in mnenja.

Druga stvar, ki v rezultatih izstopa, je visok delež (28 %) dejanj, ki smo jih združili v skupno kategorijo metadiskurznih dimenzij. Tukaj večinoma ne gre za vsebinske izjave, ampak prevladujejo kratki metadiskurzni signali (pogosto kar diskurzni označevalci), ki so namenjeni signaliziranju o poteku interakcije, menjavanju vlog, odzivanju in iskanju odziva ter pridobivanju časa za tvorjenje govora. Visok delež teh dejanj nas opozori, koliko usklajevanja in upravljanja procesa komuniciranja zahteva (in omogoča) govorna interakcija.

Ob tem, kaj je pogosto prisotno v našem gradivu, je povedno tudi, kaj je malo prisotno. Obseg usmerjevalnih in zavezovalnih dejanj, še bolj pa dejanj s področja urejanja medosebnih odnosov, je presenetljivo skop. Tukaj se odpira prostor za dodatne raziskave, koliko je to dejansko specifika našega gradiva (zagotovo je manj ciljno usmerjeno v izvajanje nalog, kot so na primer prodaja, svetovanje, dogovarjanje) ali pa se morda tovrstna, z vidika teorije vljudnosti izredno občutljiva dejanja v večji meri kot ostala uresničujejo prek posredno sporočenega pomena, ne pa neposredno skozi vsebino izjav.

Med označevanjem in skozi analizo smo zasledili tudi pomanjkanje vsaj dveh vrst oznak v izbrani označevalni shemi, saj nedokončanih oziroma prekinjenih izjav in ekspresivnih izjav nismo mogli uvrstiti v nobeno od kategorij sheme ISO.

V članku smo predstavili prvi sistematičen korpusni prerez dialoških dejanj v zasebni interakciji v slovenskem jeziku. Raziskava je omejena na 12 interakcij in zasebni govor, resda spodbujen za namene snemanja, a med poznanimi osebami in v domačem okolju. S pomočjo rezultatov je mogoča dopolnitev sheme ISO. Označeno gradivo omogoča učenje modelov za avtomatsko strojno označevanje dialoških dejanj. Uporabljen mednarodni standard označevanja omogoča primerjave z drugimi jeziki. V prihodnje bi bila smiselna širitev označenega gradiva na druge tipe komunikacije, kar bi omogočilo primerjavo med različnimi konteksti jezikovne rabe.

Viri in literatura

Austin, John L., 1990: *Kako napravimo kaj z besedami*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Barras, Claude, Eduard Geoffrois, Zhibiao Wu, Mark Liberman, 2000: Transcriber: Development and Use of a Tool for Assisting Speech Corpora Production. *Speech Communication* 33/1–2. 5–22.

Biber, Douglas, Stig Johansson, Geofrey Leech, Susan Cinrad, Edward Finegan, 1999: *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Longman.

Grgič, Matejka, Igor Ž. Žagar, 2004: *Čas in dejanje v jeziku: oblikovanje performativne teorije na Slovenskem*. Ljubljana: Založba *cf.

ISO 24617-2, 2012: *Language Resource Management – Semantic Annotation Framework* (SemAF)*: Part 2: Dialogue Acts*. Reference number ISO 24617-2:2012(E). Ženeva.

Krajnc Ivič, Mira, 2010: Jezikovno-vedenjski vzorci opravičevanja v slovenščini. *Slavistična revija* 58/1. 133–147.

Kunst Gnamuš, Olga, 1984: *Govorno dejanje - družbeno dejanje: komunikacijski model jezikovne vzgoje*. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja Ljubljana.

Nidorfer-Šiškovič, Mojca, 2004: Kako izrekamo zahteve. *Moderno v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*. Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 182–186.

Schmidt, Thomas, Kai Wörner, 2014: EXMARaLDA. *Handbook on Corpus Phonology*. Oxford University Press. 402–419. DOI: https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199571932.001.0001.

Sulkan, Nejc, 2021: Politika ironije na spletnih družbenih omrežjih: oris medijsko-trolovskega dispozitiva. *Teorija in praksa* 58/2. 391–408.

Verdonik, Darinka, 2020: Označevanje dialoških dejanj v korpusih. *Slavistična revija* 68/3. 373–390.

Verdonik, Darinka, 2022: Discourse Markers and Dialogue Act Annotation for Computational Dialogue Systems. *Discourse Markers in Interaction: From Production to Comprehension*. Ur. Maria Josep Cuenca, Liesbeth Degand, Qiang Wang. Berlin: De Gruyter (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, 376). 191–213. DOI: https://doi.org/10.1515/9783110790351-008.

Verdonik, Darinka, 2023a: Annotating Dialogue Acts in Speech Data: Problematic Issues and Basic Dialogue Act Categories. *International Journal of Corpus Linguistics* 28/2. 144–171.

Verdonik, Darinka, 2023b: Primarne kategorije dialoških dejanj. *Slavistična revija* 71/1. 43–60. DOI: https://doi.org/10.57589/srl.v71i1.4062.

Verdonik, Darinka, Januška Gostenčnik, 2025: *Smernice za zbiranje podatkov za govorne vire 2*. Maribor: Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko Univerze v Mariboru.

Vičar, Branka, 2005: Avtorski komentar in citat ter njuno sporočevalno-vplivanjska vloga v Šerfovi pridigi. *Jezikoslovni zapiski* 11/2. 153–164.

Žagar, Igor Ž., 2018: *Od performativa do govornih dejanj*. 2. pregledana izdaja. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Summary

This article offers a systematic, corpus-based account of dialogue acts in Slovenian private spoken interaction. The analysis is carried out on the ROG-dialog corpus, consisting of 12 recordings (about five hours) of everyday conversations between two speakers in domestic settings, representing diverse regions, ages, and levels of dialectality. The data were manually transcribed, segmented into functional units, and annotated for dialogue acts according to the ISO 24617-2 scheme. Quantitative results demonstrate a strong dominance of task-related acts, particularly informing, which accounts for the majority of all annotations, while information-seeking acts occur far less frequently and directive or commissive acts only sporadically. At the same time, a substantial share of acts belongs to metadiscursive dimensions (feedback, discourse structuring, turn and time management), highlighting the importance of managing interactional flow through discourse markers, backchannels, turn-taking signals, and stalling devices. Qualitative inspection shows that several ISO categories are internally heterogeneous, most notably the broad informing function, which in spontaneous talk covers objective facts, subjective experience, evaluations, quotations, conditional or prospective statements, etc. The study also identifies areas where ISO lacks adequate labels, such as incomplete segments and purely expressive reactions. Overall, the findings refine our understanding of pragmatic behaviour in Slovenian private dialogue, suggest directions for extending or re-structuring existing annotation categories, and provide annotated material suitable for training and evaluating automatic dialogue-act recognition models.

Slavistična revija 74/1 (2026): 97–114
https://www.doi.org/10.57589/srl.v74i1.4301
Tip 1.01
CC BY 4.0

Novica Vujović
Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Crna Gora
novica.vujovic@fcjk.me
ORCID: 0000-0003-4528-6287

Semantičko-motivacijska interpretacija toponima Lješanske nahije

Autor u ovome radu analizira 181 toponim iz Lješanske nahije, područja smještenog između Podgorice i Cetinja. Toponimastička građa pripadaja ovim naseljima: *Beri*, *Buronji*, *Draževina*, *Gornji Kokoti* (s *Lekićima*), *Gradac* (i *Župa Gradačka*), *Ćepetići*, *Kruse*, *Orasi*, *Progonovići*, *Releza*, *Staniseljići*, *Štitari*. Korpus građe ekscerpiran je iz monografije *Od Podgorice ka Cetinu. Stara Crna Gora s istoka* autora Slobodana Čukića (2021). Govor ovoga područja spada u jugoistočne crnogorske govore, a na markantnije jezičke osobine ukazao je Adnan Čirgić u svojoj *Dijalektologiji crnogorskoga jezika* (2017). Toponimi su raščlanjeni u više semantičko-motivacijskih kategorija. Antroponimijska forma u toponimiji potvrdila je prisustvo u znatnome broju potkategorija. Tvorbeni i semantički inventar raspoloživih toponima i apelativa nosi odraz geomorfoloških specifičnosti, istorijskih i kulturnih prilika te jezičkih kontakata što su na lješanskome terenu ostvarivani kroz vrijeme.

Ključne riječi: toponimi, Lješanska nahija, semantičko-motivacijske kategorije, crnogorska onomastika, crnogorski jezik

Semantic-motivational Interpretation of Toponyms of the Lješanska nahija Area

In this article, the author analyzes 181 toponyms from Lješanska nahija, an area located between Podgorica and Cetinje. The toponymic structure belongs to these settlements: *Beri*, *Buronji*, *Draževina*, *Gornji Kokoti* (with *Lekići*), *Gradac* (and *Župa Gradačka*), *Ćepetići*, *Kruse*, *Orasi*, *Progonovići*, *Releza*, *Staniseljići*, *Štitari*. The material is taken from the monograph *Od Podgorice ka Cetinu. Stara Crna Gora s istoka* (*Od Podgorica do Cetin. Old Montenegro from the East*) by Slobodan Čukić (2021). The speech of this area belongs to the southeastern Montenegrin dialects, and Adnan Čirgić highlighted the most striking linguistic features in his *Dialectology of the Montenegrin Language* (2017). Toponyms are broken down into several semantic-motivational categories. The anthroponymic form in toponymy confirmed its presence in a significant number of subcategories. The formational and semantic inventory of available toponyms and appellations reflects the geomorphological specificities, historical and cultural circumstances, and linguistic contacts that occurred in the Lešani area over time.

Keywords: toponym, Lješan nahija, semantic-motivational categories, Montenegrin onomastics, Montenegrin language

1 Uvod: ispitivano područje, korpus, mjesni govor, metodologija

U ovome članku nudimo jedan vid interpretacije toponomastičke građe s prostora Lješanske nahije.

Istraživanoj oblasti pripadaju ova naselja, odnosno sela: *Beri*, *Buronji*, *Draževina*, *Gornji Kokoti* (s *Lekićima*), *Gradac* (i *Župa Gradačka*), *Ćepetići*, *Kruse*, *Orasi*, *Progonovići*, *Releza*, *Staniseljići*, *Štitari.* Naselja su uglavnom raspoređena oko magistralnog puta što povezuje Podgoricu i Cetinje. Granice unutar kojih se prostire Lješanska nahija ugrubo bi se dale označiti linijom Lješkopolje s istočne strane, južno Zeta i Riječka nahija te Katunska nahija kao ševerna i ševerozapadna granica. Područje odlikuje brdoviti teren oskudan vodom i relativno niska nadmorska visina, izuzev planine Stavora (kao granična zona Lješanske, Katunske i Riječke nahije) s preko 1200 m nadmorske visine i nekoliko nižih brda. Kamenjar tipičan za širi prostor centralne Crne Gore i u lješanskim selima prevladava, uz znatan broj plodnih udolina i pravljenih terasa, pogodnih za vinovu lozu i slične kulture.

Prilično je izvjesno da su vojna, migracijska i ukupna istorija Lješanske nahije našle svoj odraz i u mjesnoj toponimiji. Informacije o Lješanskoj nahiji potvrđuju da su neki njezini granični djelovi nalazišta s ostacima duboke starine i od velike važnosti u arheološkoj nauci. Đurđe Crnojević u jednoj povelji iz 1494. prvi put spominje Lješnjane. Tom prilikom se navodi i nekoliko imena vlastele iz toga kraja. Vrijedi, naime, naglasiti i to da se pomeni nekih sela Lješanske nahije javljaju i znatno ranije od samog naziva nahije, za koji je utvrđeno da »prvi put se spominje u izvještaju kotorskog providura, Nikole Erica iz 1692. godine« (Rastoder et al. 2006: 840). Imena pojedinih sela navode se u više izvora iz XV vijeka. Spomen nekih lješanskih sela i zaselaka, kao i nekih toponima oko čijeg pobližeg označavanja u prostoru postoje nedoumice, nailazi se i u XVI vijeku u turskim defterima.

Najkompletniji zbir literature iz istoriografije, etnologije, etnografije i drugih srodnih disciplina koje su neposredno proučavale Lješansku nahiju, kao i naučnih priloga o zbivanjima, fenomenima i procesima koji su posredno, iz druge ruke, odrazili se na istoriju, naseljavanje i tradicijsku kulturu toga područja, dostupan je u monografiji *Od Podgorice ka Cetinu. Stara Crna Gora s istoka* autora Slobodana Čukića (2021). Demografska istorija Lješanske nahije, nekadašnje muslimanske familije na tom terenu, smjene stanovništva uz novije migracije tzv. lokalnoga tipa (tj. iz drugih crnogorskih plemena i plemenskih oblasti), upoređivanje starijih i novih literaturnih izvora s današnjim stanjem u lješanskim selima, traganje za starim (iščezlim) naseljima, traganje za ritualnim i mjestima obreda iz tradicijske kulture itd. samo su neke od tema kojima se Čukić posvetio.[1] Kako se i praktikuje u višedisciplinarnim pristupima, antropološke i istorijsko-etnografske pojedinosti, kao i razumijevanje kroz vrijeme uspostavljenih

[1] Ovu Čukićevu monografiju čine materijali što ih je autor pribavio od informatora s terena, te im pridružio literaturne podatke, rukopisnu građu i dokumenta. Većinu tih izvora, bez obzira na to jesu li ih ostavili stručnjaci ili amateri, autor je ispratio nizom komentara.

Iako napominje da se neće »slijepo držati 'antropogeografskih' šablona ili mehaničkog nizanja podataka« (Čukić 2021: 87), Čukićeva je monografija donijela bogat zbir podataka iz različitih disciplina kroz koje se mogu sagledavati istorijska, jezička i druga preslojavanja pojedinih mjesta i Lješanske nahije u cjelini.

modela tradicijske kulture (detaljnije u: Vujović 2025: 247–260) u mnogom pogledu važni su i za interpretaciju onomastičke građe zbog toga što se odraz ovih fenomena nerijetko krije u imenima i opštim nazivima.

Uvidom u dostupnu literaturu zapažamo da je sistematsko ispitivanje lješanske toponomastičke građe dosad izostajalo.[2]

Korpus toponima za ovaj rad sačinili smo prema sadržaju spomenute Čukićeve monografije. Toponimi u toj publikaciji nijesu akcentovani, izuzev dva-tri primjera na čijem je akcenatskome liku autor insistirao kao na specifičnosti bitnoj za čitaoce (*Spȁs*, na primjer). Za razumijevanje funkcije imenovanja od važnosti je skup raznih izvanjezičkih podataka: uz pobrojene indikatore socio-ekonomske i etnografsko-istorijske prirode nužno je uzeti u obzir kratke i precizne opise lokaliteta uz koje se vezuje dato ime ili apelativ, a većinu je tih opisa, da to i istaknemo, nakon obilaska terena autor Čukić i fotografijama dokumentovao.

U osnovne napomene o lješanskome govoru prvo treba istaknuti da pripada jugoistočnim crnogorskim govorima. Informacije o lješanskim govorima prezentovane su u monografiji *Starocrnogorski srednjokatunski i lješanski govori* (Pešikan 1965).[3] Sistematizovano znanje o crnogorskim govorima dostupno je u *Dijalektologiji crnogorskoga jezika* (Čirgić 2017), a u njoj razrađena klasifikacija govora (s inovacijom koja se tiče kriterijuma: uz već tradicionalno obrađene akcenatski sistem i zamjenu jata, uključeni su alternanti poluglasnika i sudbina vokalske grupe *-ao*)[4] pregledno informiše o važnijim osobenostima govora Lješanske nahije.

Jednome od tipova klasifikacije prema akcenatskome stanju pripada i lješanski govor. U pitanju je »dvočlani akcenatski sistem s očuvanim predakcenatskim i postakcenat-

[2] Treba za lješansko selo Orasi konstatovati da je zaslugom Momira Pejovića u novosadskome časopisu Prilozi proučavanju jezika objavljen spisak toponimima iz toga mjesta (Pejović 1977/1978). Gojko Vukčević je više onomastičkih likova iz ovoga i okolnih terena uključio u svoje rasprave o etnogenezi Ilira, primarno kroz imena rekonstruišući doseljavanje kavkaskih plemena i tragove cijelih grupa iranskih plemena (Vukčević 1992, 1999).

[3] U pitanju je doktorska disertacija M. Pešikana odbranjena 1960. a kao monografija s djelimično izmijenjenim tekstom objavljena je 1965. u Beogradu. »Govori naznačeni u naslovu obuhvataju katunska plemena Cuce, Bjelice, Zagarač Gornji i Donji i Komane sa Bandićima, zatim uglavnom celu Lješansku Nahiju« (Pešikan 1965: 9).

[4] Raspravi o kriterijumima za podjelu crnogorskih govora, prije svega glavnim nedostacima tradicionalnog svođenja tih kriterijuma na zamjenu jata i akcentuaciju – Čirgić je dodao i ovo: »Ako se može govoriti o raznovrsnosti i razuđenosti crnogorskih govora, onda je to akcenatsko stanje njihovo. Prema akcentu se bolje nego prema ma kojem drugom jezičkome nivou može odrediti pripadnost crnogorskih govornih predstavnika određenome mjesnom govoru. Nijedan drugi jezički sloj, pa čak ni bilo koja osobina, ne može biti pouzdan faktor u tome jer su mnogi mjesni govori po svim ostalim osobinama izuzetno slični ili podudarni« (Čirgić 2017: 68).

skim dužinama, u kojemu se na zatvorenoj ultimi mogu naći oba silazna akcenta, a na otvorenoj samo dugosilazni dok je kratkosilazni pomjeren za jedan slog prema početku bez promjene kvaliteta akcenta.

Za te govore važi ova paradigma:

sȅstra, sestrê

trâva, trāvê

potȍk, potȍka

nāröd, nāröda. (Čirgić 2017: 78)

Akcenatski obrazac govora Lješanske nahije definiše se kao podvrsta ovoga tipa koju karakteriše rečena paradigma. »Međutim, likovi Pērö, Stānä jedini su poznati u ovoj oblasti, a uz njih su sasvim obični primjeri strīkȍ, bābȍ, frātȍ, srēćȍ, jādä, (h)ālä, skōrčä, smōtä« (Čirgić 2017: 80).

U ovome mjesnom govoru umjesto nekadašnjega poluglasnika stoji vokal *a* (Čirgić 2017: 97). Za lješanski govor utvrđen je rezultat kontrakcije *ao* (< *al* i *ьl*) u *a* (Čirgić 2017: 102).

Među važnije napomene koje bi se mogle staviti u vezi s bilježenjem toponima ovoga područja, ide i ona o zapisivanju prema autentičnome mikrodijalekatskome tipu iz kojega građa potiče. Toponomastičku formu *Andrijina glavica*, na primjer, u govoru o kojemu je riječ odlikuje gubljenje *j* i kontrakcija dva vokala *i*, pa bi i pisanje trebalo realizovati poštujući tu okolnost. Toponim *Mujov most* u govoru mještana realizuje se tako što se finalna suglasnička grupa *-st* uprošćava gubljenjem dentala *t*, te i ta pojedinost treba biti predstavljena u zapisu.

Kad su važnije osobine govora u pitanju, između naselja/sela Lješanske nahije nema bitnijih razlika. Tome, međutim, dodajemo nekolike napomene mjerodavne za metodološki postupak koji smo za ovu priliku definisali. Treba imati pred očima činjenicu da granična naselja/sela ove oblasti ostvaruju kontakt s drugačijim akcenatskim tipovima (Katunska i Riječka nahija koje pripadaju cetinjskoj opštini) preko kojih se može očekivati uticaj i na ovo područje. Ne treba smetnuti s uma ni to da toponimi nerijetko čuvaju akcenatsku ili kakvu drugu starinu tipičnu za dati mikrodijalekatski prostor.[5] Također, govornik iako potiče iz istoga mjesnog govora za čuvanje takve starine

[5] Više takvih primjera iz crnogorske dijalektologije kazao nam je Adnan Čirgić. Npr. na Cetinju danas svi bi rekli *Bȍgdānov pȁs*, ali toponim *Bogdānȍv krâj* isključivo.

u obližnjem mjestu uglavnom i ne može znati. Naposljetku, do adekvatnih govornika za svako lješansko selo nijesmo uspjeli doći, te smo odlučili da odustanemo od naknadnoga akcentovanja lješanskih toponomastičkih likova prema izgovoru dostupnih informatora.

Lješanska sela, kao i veći dio crnogorskih sela i manjih mjesta, u posljednjih sedamdesetak godina znatno su izmijenjeni, prvenstveno u pogledu odliva stanovništva u okolne gradove i gotovo kompletne izmjene socijalne slike naselja. Nakon nekad znatnoga broja kuća s višečlanim porodicama, danas se u mjesnoj toponimiji Lješanske nahije kriju djelimični odrazi ili naznake nekadašnjih motivacija za imenovanja datih referenata. Takva realnost danas postaje jedan od bitnijih izazova u rekonstrukciji semantičke slike toponimā zbog toga što se u govoru životom i privređivanjem od ovoga terena odvojenih mlađih ljudi sve teže *ono* što je u imenu da identifikovati s *onim* što je u opisu terenu. Zadesila je takva sudbina razne opšte nazive za geografske lokalitete što su kroz vrijeme u jeziku definisali kao odraz prirodnih faktora (kamenjar, brdoviti i bezvodan teren) i antropocentričnog djelovanja (kako su npr. dobijene brojne *zgrade*, *ublovi*, *lazine* itd.).

Ime stanovnika (etnik) Lješanske nahije je *Ljȅšnjānin*, odnosno *Ljȅšnjânka* (kod starijih *Ljȅšânka*), dok je pridjevski lik: *ljȅšânskī*.

2. Semantičko-motivacijska i tvorbena obilježja građe

Načelno, interpretacija toponima donosi »mnoge crte poljo privrednoga, društvenoga i duhovnoga života ugrađene u ime kakva područja. Potvrđuju kako se živjelo i radilo, šta je ulazilo u najuži krug čovjekova interesovanja i koja su mitološka predanja i vjerovanja bila dio njihove stvarnosti« (Vujović 2020: 78). U semantičko-motivacijskom razvrstavanju toponomastičke građe Lješanske nahije prepoznaje se više kategorija.

2.1. Toponimi motivisani vizuelno-kvalitativnim svojstvima zemljišta

2.1.1. Toponimi koji upućuju na kvalitet, površinska svojstva i sastav tla ili vode

Gnjileš, *Kaluđerske grede*, *Krši*, *Pješivac*, *Pržnik*, *Rudine*, *Sinjački krši*, *Smrdan*; Površinska svojstva izražena su apelativom rudina. Apelativi koji upućuju na vrstu i svojstvo tla su: krš, pješivac, pržnik i gnjileš, dok Smrdan upućuje na svojstvo vode.

2.1.2. Toponimi koji upućuju na uzdignuto zemljište

Begova Glavica, *Dobreška glavica*, *Komansko Brdo*, *Krivi vrh*, *Miletina glavica*, *Rujeva glavica*, *Sladin vrh*, *Stražnik*, *Škam*, *Velja glavica*, *Veli vrh*; Najviše potvrda u ovoj skupini imena imaju oronimijski apelativi glavica i vrh.

2.1.3. Toponimi koji upućuju na spušteno, udubljeno zemljište

Jamica, *Poškajska jama*. Geomorfološka slika terena iskazana je apalativom jama.

2.2. Toponimi prema izgrađenim objektima i utvrđenjima

Gradac, *Stražnik*.

Jednorječni toponim *Gradac* inače u toponomastici ima značenje utvđenja, najčešće ostataka utvrđenja, koje je čovjek gradio. Ovome treba dodati i jasno uočene razlike u pogledu starine utvrđenja na koja se odnose apelativne forme *grad*(*ac*) i *gradina*, pri čemu toponimi s osnovom *gradina* upućuju na veću starinu a forme *grad*(*ac*) uglavnom se vezuju za srednjovjekovna utvrđenja (v. Vidović 2021: 187).

2.3. Toponimi kao odraz duhovnih/vjerskih aktivnosti i tradicijske kulture

Lješanska nahija nudi raskoš lokaliteta uz koje se u etnografskoj i dr. literaturi (no i s vrlo malo ostataka autentičnih priča u pamćenju današnjih žitelja) vezuju predanja o duhovnim aktivnostima i nekim vidovima tradicijske kulture. Informacije o njihovoj starini do naših dana prenijeli su toponimi. Ovu nemalu grupu čine:

Babin grad, *Baukov do, Bogomolja*, *Crkovnača*, *Grkova gomila*, *Grobovlje*, *Kaluđerovo oko*, *Marovića gomila*, *Popov do*, *Radonjina gomila*.

Iako su istraživanja crnogorske tradicijske kulture imala znatne i značajne prinose domaćih i inostranih autora, ta su se istraživanja kroz vrijeme odvijala bez jedinstvenoga modela i sistematizacije znanja u toj oblasti. Takvo će se stanje održavati praktično sve do pojave monografije *Natprirodna bića u tradicijskoj kulturi Crnogoraca* (Čirgić 2018), na što je na više mjesta u opisima lokaliteta u Lješanskoj nahiji ukazivao i sam Čukić. Nadalje, toponim *Đed* ime je u kojemu se može tražiti odraz starih kultova i obreda s obzirom na poziciju koju je imao uz ognjište i uopšte u slovenskoj mitologiji (Šimunović 2009: 337).

Najveći su izgledi da se toponim *Babin grad* da povezati s formom *baba* »visoke i isturene stijene«. Semantička razuđenost leksema *baba* u toponomastičkim formama različitog postanja, međutim, pokazuje da je kvalifikativ *baba* (i *babin*) moguće vezati i uz kultna mjesta i obrede koji se obavljaju na »visini i na svetlosti« (Pavlović 2020: 40).[6]

Oronimska forma *Bovan* (*Bovanj* itd.) na južnoslovenskome arealu dominantno dolazi

[6] Zvezdana Pavlović navodi zapažanje Milana Budimira iz 1960. u vezi s toponimom *Dajbabe* (koji se inače nalazi nedaleko od lješanskoga terena) da je taj toponim »jedini primer u kome je sačuvano ime prastarog slovenskog božanstva plodnosti Baba« (Pavlović 2020: 39).

Po nalazima B. Šekularca toponomastički apelativ *baba* javlja se veoma često u crnogorskoj toponimiji (Šekularac 1987: 246).

u značenju »greda ili masivni kamen«,[7] no ima i sporadičnih potvrda odraza paganskih božanstava, odnosno obreda u vezi s tim božanstvima, kakve donose istraživači nekih makedonskih imena (v. detaljnije Ivanova 1982: 41–45).

Bez namjere da se ovome pitanju detaljnije posvećujemo, moramo kod nekih autora primijetiti tzv. onomastički naturalizam u vezivanju pojedinih crnogorskih lokaliteta za Grke a sve zbog krive interpretacije osnovnog motiva – *staro*, *prastaro* – u narodnim imenovanjima poput *Grčko groblje*, *Grkova gomila* itd.

2.4. Odnosnim toponimima pripadaju

Gornje blato (zovu ga i *Malo blato*), *Gornji Kokoti*,[8] *Gornje Selo*, *Mala sjenica*, *Podno Liješnja*, *Podstrana*, *Velja glavica*, *Velja gora*, *Velja sjenica*, *Velje strane*, *Velji vrh*. Formom gornji u ovoj skupini toponima iskazuju se prostorni odnos. Pridjevi mali i velji u ovim imenima u funkciji su iskazivanja prostornoga odnosa. Prijedložna odrednica pod uz imenice u u toponimima u funkciji je određivanja položaja imenovanog objekta.

2.5. Toponimi motivisani nazivima biljaka i u vezi s biljnim pokrivačem

Brestove doline, *Dubrave*, *Grabovi do*, *Pelinovo*, *Rujeva glava*, *Rujevac*, *Siljevica*, *Zelenika*.

U ovu skupinu smještamo likove *Šumača*, *Šume*, *Plaćenov lug*, primjere imena što su izvedena prema opštim nazivima za rastinje (*šuma*, *lug*). Katkad se i lik *Dubrave* kategorizuje ne po šumi konkretne biljne vrste već kao šuma uopšte.

2.6. Toponimi motivisani nazivima životinja

Ćukova pećina, *Kuničino Selo*, *Orje*, *Sokolski krši*.

Posvjedočeni su apelativi u vezi s nazivima divljih životinja (*kuna*) i ptica (*ćuk*, *orao*, *soko*).

2.7. Lješanski hidronimi

2.7.1. Jednorječna imena voda

Boljesestra, *Brijes*, *Dobroš*, *Gnjileš*, *Golač*, *Grap*, *Jamica*, *Kamenica*, *Lošor*, *Resna*, *Sinjac*, *Sitnica*, *Smrdan*.

[7] Isto značenje potvrđeno je u liku *Bōvãnj bȓdo*, uzvišenju iznad jednog zaseoka u Markovini (Vujović 2020: 143).

[8] U ovoj toponomastičkoj formi pridjevom je definisan odnos prema nižem području, prema Donjim Kokotima. *Kokotlije* su muslimanska familija koja je nekad živjela u tom selu, a Milivoje Đurišić smatra da se motivacija može tražiti u toj antroponimskoj osnovi (Čukić 2021: 105).

2.7.2. Dvorječni toponimi s hidronimijskim nazivom u osnovi

Gornje blato (ili *Mlalo blato*), *Kaluđerovo oko*, *Lokva veljevrška*, *Poškajska jama*, *Sinjačka rijeka*.

Ova je skupine toponima posvjedočila u kategoriji hidronimijskih apelativnih riječi znatan odraz uobičajenog (pra)slovenskog nasljeđa, npr. **bolto*, **dъbrъ*, **glin-*/ **gnil-*, **ręsa* »vodoplavno zemljište«, **smordъ* »izvor u baruštini« (Šimunović 2009: 293–294) i dr.

Apelativ *Lokva* se u crnogorskoj toponomastičkoj građi odnosi na otvorene vode, udubljenja u zemlji s vodom.

Toponim *Kamenica* dolazi prema geografskom nazivu što se na širem crnogorskom terenu odnosi na prirodno ili čovjekovim djelovanjem stvoreno udubljenje u kamenu.

Toponim *Strmina* u Štitarima uz mjesnu legendu koja prati objekat na koji se ime odnosi (po predanju je tu nekad izvirala rijeka) mogao bi nositi slovenski apelativ **strъmъ* »potok« (Šimunović 2009: 300).

2.8. Toponimijske metafore

Kapija, *Kažin razboj*, *Klobučnik*, *Kornet*, *Otsko ždrijelo*, *Rujeva glava*.

Istoj skupini toponima pripada više imena s apelativom *glavica* (*Begova Glavica*, *Dobreška glavica*, *Glavica Milonjića*), pa vrijedi u vezi s tim istaknuti da apelativna forma *glavica* u toponimiji Katunske nahije, s kojom se Lješanska nahija graniči, prema istraživanju Mitra Pešikana »nije deminutivnog značenja« (Pešikan 1976: 99).

2.9. Toponimi antroponimskoga postanja

Lješanski toponimi očituju kao vrlo frekventan tip gradnju prema ličnome imenu i aktivnom ili izumrlom prezimenu, ličnome ili porodičnom nadimku, profesiji ili zvanju date ličnosti. Ovu je kategoriju pratila razuđenost i velika produktivnost od najranijih vremena, pa za istorijsku antroponimiju u montenegristici i slavistici, i inače, važi da »toponomastički odrazi znatno dopunjavaju fond neposredno posvedočenih antroponima, dajući nam posredna svedočanstva o najstarijim slojevima antroponimije« (Loma 2013: 12). Produktivnost njegovu potvrđuju naredne potkategorije.

2.9.1. Jednorječni toponimi antroponimskoga postanja

Lekići, *Markovići*, *Parci*,[9] *Progonovići*, *Staniseljići*.

[9] S obzirom na to da se u osnivačkoj povelji Cetinjskoga manastira Ivana Crnojevića navodi i ime kmeta Pačka Parca, koji je zajedno s kmetom Bojkom Radovanovićem iz obližnje Zagore dodijeljen Manastiru, Slobodan Čukić pretpostavlja da bi se u toponimu *Parci* moglo kriti prezime (patronim?) spomenutoga kmeta Parca.

Množinski oblici antroponima u toponimiji čine ovu skupinu imena.

2.9.2 Višerječni toponimi od antroponima i geografskog naziva
Andrijina glavica, *Ilića glavica*, *Miletina glavica*, *Radovića glavica*, *Vuksanov brijeg*, *Vukov do*, *Gordanina dolina*, *Kuluzova greda*, *Berilažin kam*, *Đurišina rupa*, *Đurova rupa*, *Jankova rupa*, *Kalunova rupa*, *Otsko ždrijelo*.[10]

Među toponimijskim apelativima u ovoj skupini najfrekventija je oronimijska forma *glavica*, dok su po zastupljenosti od naziva u vezi s geomorfologijom terena posvjedočeni likovi *rupa*[11] i *greda* (»istaknuta stijena«).

2.9.3. Višerječni toponimi od antroponima i privrednog objekta
Mujovi mlini, *Mujov most*, *Ublovi Radovića*.

2.9.4. Višerječni toponimi od antroponima i naziva u vezi s biljnim pokrivačem
Lalića šuma.

2.9.5. Višerječni toponimi od antroponima i naziva za javne prostore i puteve
Bundića ulica, *Dragićeva ulica*, *Jankova ulica*.

2.9.6. Višerječni toponimi od antroponima i naziva za odbrambeni objekat
Mujov šanac.

2.9.7. Višerječni toponimi od antroponima i naziva u vezi iskorišćavanjem i prenamjenom imanja
Brajine zgrade,[12] *Živkove zgrade*, *Razboj*[13] *Šogovića*.

Dostupna lješanska toponomastička građa potvrđuje se kao jezgra za raščlanjivanje toponima antroponimijskoga postanja prema bitnim činiocima pri imenovanju. Ovu skupinu čine imena prema stočarskim ili zemljoradničkim aktivnostima. Osim toga, kultivisanje tla i njegovo iskorišćavanje najčešće se vezuju za konkretne ličnosti, pa se imena toga tipa nerijetko tvore prema ličnome imenu ili prezimenu osobe koja je vlasnik geografskog objekta, osobe koja je iskorišćavala ili vršila prenamjenu lokaliteta, uz koju se vezuje izgradnja kakvog objekata, krčenje šuma i površi i sl.

[10] Izvori potvrđuju lično ime *Oto* u vezi s vlasničkim odnosima.
[11] O distribuciji apelativa *rupa* u crnogorskoj toponimiji vidi Vujović (2016: 199−214).
[12] *Zgrade* su terase, manje površine podzidane radi iskorišćavanja zemljišta za razne kulture.
[13] *Razboj* je »novo iskrčeno tlo« (usmeno saopštila Katarina Lozić-Knezović).

2.10. Toponimi ktetičkog nastanka u korpusu su

Komansko Brdo, *Sinjačka rijeka*.

3. Neka zapažanja o tvorbi

Strukturalna funkcija pojedinih sufiksa u lješanskoj toponimiji i njihova produktivnost, kao i tvorbeni obrasci načelno, ne ograničavaju se samo na ovaj dio crnogorskoga onomastikona. Uzimajući u obzir kompleksnost tvorbenih modela, saopštićemo nekoliko zapažanja:

a) jednorječni sufiksalni toponimi:

Bregovi, *Brežine*, *Buronje*, *Draževina*, *Đerinac*, *Gnjileš*, *Golač*, *Gradac*, *Grobovlje*, *Kamenica*, *Kecan*, *Klobučnik*, *Lanište*, *Rudine*, *Rujevac*, *Sinjac*, *Stijekovina*, *Stražnik*, *Šumača*, *Vranjak*.

b) jednorječni toponimi u pridjevskoj formi: *Kosmata*, *Pelinovo*.

c) jednorječni toponim s prijedlogom: *Podstrana*.

d) dvorječni toponimi s pridjevom:

Andrijina glavica, *Berska ravnica*, *Dobreška glavica*, *Dobreški do*, *Đurišina rupa*, *Gornje blato* (*Malo blato*), *Kalunova rupa*, *Kažin razboj*, *Lokva veljevrška*, *Mala sjenica*, *Okrugli do*, *Sinjačka rijeka*, *Sinjački krši*, *Sintojeva pećina*, *Sokolski krši*, *Uskočke doline*, *Velja gora*, *Velje strane*, *Velji vrh*.

e) dvorječni toponimi s genitivnom formom:

Lalića šuma, *Marovića gomila*, *Radovića glavica*, *Razboj Šogovića*, *Ublovi Radovića*. Svi toponimi iz ove skupine su s antroponimnom sastavnicom.

Tvorbeno i etimologijski toponim *Goljemadi*[14] još uvijek ostaje teško proziran. Postanje toga imena, pretpostavljamo, mogućno je tražiti u adstratnim elementima etnojezičke slovensko-albanske simbioze, koja se potvrđuje i onomastičkom srednjovjekovnom građom iz pograničnih crnogorsko-albanskih područja. Defter posvećen Klimentima (1497) obuhvatio je i njihovih pet katuna, za koje Pešikan (1989: 109–113) utvrđuje da su *Lješevići* i *Murići* s dominantno albanskim imenima, *Đonovići* i *Liçeni* »imaju izrazito mešovitu onomastiku« (Pešikan 1989: 111), dok za katun *Goljemadi* navodi da je stanje slično kao u prethodna dva »iako sa nešto manjim udelom slovenskih imena« (Pešikan 1989: 111). Nije bez značaja za toponomastičke paralele i interpretacije

[14] Gojko Vukčević u već spomenutim radovima ponudio je interpretaciju porijekla imena Goljemadi u kontekstu otkrivanja jezičkih i drugih tragova migracija kavkaskih plemena.

činjenica da se ostaci staroga naselja u Goljemadima određuju imenom *Šekular*, koje se izvodi prema »alb. *shekullar* 'svetovnjak'« (Loma 2013: 258), kao i to da oronimska forma *Đerinac* također dolazi od albanskoga »*djerrinë* 'zapušteno zamljište, parlog'« (Pešikan 1982: 95).[15]

4. Zaključna razmatranja

U ovome je radu analiziran 181 toponim iz ovih sela Lješanske nahije: *Beri*, *Buronji*, *Draževina*, *Gornji Kokoti* (s *Lekićima*), *Gradac* (i *Župa Gradačka*), *Ćepetići*, *Kruse*, *Orasi*, *Progonovići*, *Releza*, *Staniseljići*, *Štitari.* Lješanska naselja uglavnom su raspoređena oko magistralnoga puta što povezuje Podgoricu i Cetinje.

Lingvističku i toponomastičku interpretaciju toponima realizovali smo na primjerima ekscerpiranim iz monografije *Od Podgorice ka Cetinu. Stara Crna Gora s istoka* autora Slobodana Čukića. Ispitivano područje ima veliku starinu i bogatu migracijsku istoriju. Lješanski govor pripada jugoistočnim crnogorskim govorima, te je prema markantijim jezičkim obilježjima uvključen u klasifikaciju crnogorskih govora Adnana Čirgića.

Toponimi su raščlanjeni u više semantičko-motivacijskih kategorija, pri čemu je taj posao posvjedočio da su granice između pojedinih skupina i potkategorija nerijetko prozirne i ne treba ih gledati isključivo prema drugoj bitnoj osobini ili svojstvu.

Cjelovit prikaz različitih semantičko-strukturnih tipologija, usljed objektivnih okolnosti, nije bio moguć, no i za ovako sačinjen korpus toponima smatramo da nudi relevantne informacije. Proces prelaza iz apelativne forme u formu imena u lješanskoj toponimiji posvjedočio je kompleksnu motivacijsku podlogu važnu za govornika, koji se pri imenovanju vezuje za jednu osobinu ili svojstvo datog lokaliteta. Sumirajući sve pojedinosti, vidno je da su se toponimi antroponimijskoga postanja potvrdili u znatnome broju potkategorija. Strukturalna funkcija pojedinih sufiksa u lješanskoj toponimiji i njihova produktivnost, kao i tvorbeni obrasci načelno, ne ograničavaju se samo na ovaj dio crnogorskoga onomastikona. Tvorbeni i semantički inventar raspoloživih toponima i apelativa nosi odraz geomorfoloških specifičnosti, istorijskih i kulturnih prilika te jezičkih kontakata što su na lješanskome terenu ostvarivani kroz vrijeme.

[15] Pada u oči još jedno zapažanje dijalektologa Mitra Pešikana. Razmatrajući značaj faktora što su uticali na odnose i pojave u crnogorskim govorima, specifično i na područje s kojega potiču predstavljeni toponimi, taj autor po intenzivnosti izdvaja kontakte s albanskim krajevima, dodajući da »moglo je biti i znatnijeg pomeranja u etničkom sastavu« (Pešikan 1965: 15).

Registar obrađenih toponima

Asanove ploče, lokalitet u Draževini, iznad njih se nalazi tumul
Andri(j)ina glavica, lokalitet u Draževini

Babin grad, uzvišenje
Barutana, selo
Baukov do, lokalitet u Progonovićima; ostaci gomile
Begova Glavica, selo
Berilažin kam, u Bigoru
Berska ravnica
Bigor, selo
Bobija
Bogomolja, uzvišenje (brdo)
Boljesestra, izvor
Bovan, brdo
Brajine zgrade, u Bigoru
Bregovi, uzvišenje
Brestove doline, u Draževini
Brežine, selo
Brijes, voda u Draževini
Bundića ulica, u Bigoru
Buronji,[16] selo
Buster, bistijerna
Busovnik, brdo iznad Draževine

Crkovnača, ostaci gomile u Progonovićima
Cukalj, u Popratnici, zaselak

Ćepetići, selo
Ćukova pećina, u Draževini

Dobreška glavica, u Staniseljićima
Dobreški do, u Staniseljićima
Dobrotići, u Liješnju, ostaci starog groblja
Dobroš, uzvišenje i ubao (postoji predanje o gradnji ubla u doba Stefanice Crnojevića)
Donje Selo, u Draževini
Dragićeva ulica, između Bigora i Brežina

[16] U turskome defteru iz 1523. bilježi se lik *Buronje* (Čukić 2021: 134).

Draževina, selo
Dubrave, u Draževini

Đed, brdo
Đerinac, uzvišenje
Đurišina rupa, u Bigoru
Đurova rupa, u Bigoru

Glavica Milonjića, lokalitet u Draževini
Gnjileš, uzvišenje i ubao
Gojilo, zaselak u Draževini
Goljemadi, selo
Golač, manja rijeka
Gordanina dolina, gomila u Progonovićima
Gornje blato (ili *Malo blato*), jezero
Gornje Selo, dio Draževine
Gornji Kokoti, naselje
Grabovi do, u Štitarima
Gradac
Granica, zaselak u Progonovićima; gomile
Grap, ubao
Grkova gomila, tumul, vrh Siljevice
Grobovlje, ostaci gomile u Progonovićima

Ilića glavica, u selu Kornet

Jamica, jama s vodom (i stepeništem) u Progonovićima
Jamice, lokalitet u Progonovićima
Jankova rupa, u Bigoru
Jankova ulica, u Bigoru
Jelački vrh, iznad Brežina

Kaluđerovo oko, malo jezero
Kaluđerske grede, stijene iznad *Kaluđerovog oka*
Kalunova rupa, u Bigoru
Kamenica/Krnjička Kamenica, selo
Kamenica, kod Baukova dola
Kanja, uzvišenje u Draževini
Kapija, uzvišenje

Kažin razboj, u Bigoru
Kecan, uzvišenje u Draževini
Klobučnik, brdo
Komansko Brdo, zaselak u Progonovićima; ostaci gomile
Kornet, selo
Kosmata, uzvišenje u Draževini
Krivi vrh, uzvišenje kod Staniseljića
Krši, uzvišenje u Draževini
Krvavi do, lokalitet u Goljemadima
Kuluzova greda, uzvišenje
Kuničino Selo, zaselak (Buronji)

Lalića šuma, u Bigoru
Lanište, u Popratnici
Lekići, selo
Lepetić, brdo
Liješnje, selo
Lokva veljevrška, u Goljemadima
Lošor, voda u Draževini

Magara, lokalitet nekadašnjih starih građevina
Mala sjenica, brdo
Markovići, zaselak (Buronji)
Marovića gomila, iznad Paraca
Miletina glavica, lokalitet u Progonovićima
Močila, uzdignuti i zaravnjeni plato na stjenovitom obodu
Mrčinice, lokalitet u Progonovićima
Mujov mos(*t*), na Sitnici
Mujov šanac, prema Sitnici
Mujove strane, prema Sitnici
Mujovi mlini, na Sitnici

Ober, zaselak (Buronji)
Okrugli do, u Popratnici
Orasi, selo
Orje, uzvišenje i lokalitet u Ćepetićima
Otsko ždrijelo, u Goljemadima

Parci, selo
Pardus, uzvišenje
Pelinovo, zaselak Liješnja
Petrov krš, uzvišenje
Pješivac, uzvišenje u Draževini
Plaćenov lug, ispod Štitara i Releze
Plana brda, u Draževini, u jednom dijelu tumul
Plana glavica, uzvišenja, Buronji
Poda, u Draževini, u blizi se nalazi tumul
Podno Liješnja, zaselak
Podstrana, zaselak u Liješnju
Police, u Popratnici
Popov do, tumul u Draževini
Popratnica,[17] zaselak
Poškajska jama, pri kraju Berske ravnice, provri u vrijeme velikih kiša
Površje,[18] zaselak u Liješnju
Prijeslava, uzvišenje
Prisoje, zaselak u Progonovićima
Prisoje, u Popratnici
Progonov krš, u selu Orah
Progonova pećina, na Siljevici
Progonovići, selo
Pržnik, uzvišenje u Draževini

Radonjina gomila, tumul u Draževini
Radovića glavica, uzvišenje
Raskosišta, ostaci gomile (između Progonovića i Buronja)
Ratkovina, lokalitet u Progonovićima; ostaci gomile
Ravni, udolina u Draževini
Razboj Šogovića, u Bigoru
Razdrt, zaselak (Buronji)
Releza, selo
Resna, živa voda
Ribnja, uzvišenje u Draževini
Rudine, zaselak u Liješnju
Rujeva glava, uzvišenje u Progonovićima

[17] U jednom bilježenju skraja XIX vijeka stoji *Papratnica* (Čukić 2021: 97).
[18] Pomen ovoga prostranog polja nalazi se i kod Erdeljanovića u toponomastičkoj formi *Površe od Liješnja*, što se odnosi na nekadašnje Luško polje (Čukić 2021: 104).

Rujevac, uzvišenje u Draževini

Selišta, lokalitet istočno od Goljemada; stara kućišta
Siljevica, planina
Sinjac, lokalitet kod Gornjeg blata; nekadašnje selo i pazar
Sinjac, ubao
Sinjačka rijeka
Sinjački krši, veći kameni masiv tamnog izgleda i oblika
Sintojeva pećina, u Stavoru
Sitnica, rijeka
Sladin vrh, brdo
Smrdan, ubao
Sokolski krši
Spas, brdo
Staniseljići,[19] selo
Stavor, planina
Stijekovina, lokalitet u Progonovićima; ostaci gomile
Stražnik, brdo
Strmina, u Štitarima; po predanju nekad je tu izvirala rijeka
Studena pećina, u Stavoru
Svatovska pećina, na Siljevici

Šareno (*Šarene strane*), uzvišenje u Draževini
Šekular (*Šakular*), lokalitet u Goljemadima, ostaci staroga naselja
Škam, uzvišenje u Draževini
Štitari, selo
Šumača, lokalitet u Progonovićima; iznad se nalaze ostaci gomile
Šume, lokalitet u zapadnom dijelu Goljemada

Ublovi Radovića, u Bigoru
Uskočke doline, terase u Goljemadima

Varin vrh, uzvišenje u Draževini
Velja glavica, uzvišenje u Staniseljićima
Velja gora, brdo
Velja sjenica, brdo
Velja strana, uzvišenje

[19] U poznosrednjovjekovnim izvorima nalaze se forme *Stanisalići*, *Stanisaljići*, dok su u turskome defteru iz XVI vijeka navedeni kao »Lešnjani Stanisalići« (Čukić 2021: 89–90).

Velje strane, brdo
Velji vrh, brdo iznad Goljemada; tumul
Vezac, brdo
Vinogradi, u Popratnici
Vinogradina, u Draževini
Vodna pećina, na Siljevici
Vranjak, brdo
Vukov do, u Draževini
Vuksanov brijeg, u Bigoru
Vuksanova rupa, u Bigoru

Živkove zgrade, u Bigoru

Zelenika, uzvišenje i tumul

Izvori i literatura

Čirgić, Adnan, 2017: *Dijalektologija crnogorskoga jezika*. Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost.

Čukić, Slobodan, 2021: *Od Podgorice ka Cetinu. Stara Crna Gora s istoka*. Podgorica: JU Narodna biblioteka Radosav Ljumović.

Ivanova, Olga, 1982: Kon značenjeto na *balvan* vo makedonskata toponimija. *Onomastica Jugoslavica* 9. 41–44.

Loma, Aleksandar, 2013: Toponimija Banjske hrisovulje. Biblioteka *Onomatoloških priloga*, knjiga 2. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.

Pavlović, Zvezdana, 2020: Onomastički zapisi. *Onomatološki prilozi* 27. 31–47.

Pejović, Momir, 1977/1978: Mikrotoponimija sela Oraha u Lješanskoj Nahiji (građa). *Prilozi proučavanju jezika* 13/14. 179–186.

Pešikan, Mitar, 1976: Značaj praćenja jezičkih elemenata koji se ponavljaju u mikrotoponimiji. *Prva jugoslovenska onomastička konferencija*. 95–103.

Pešikan, Mitar, 1982: Moguće onomastičke paralele imena putnih stanica na rimskom kontinentalnom putu kroz Crnu Goru. *Onomastica Jugoslavica* 9. 91–98.

Pešikan, Mitar, 1989: O granici srpskih i arbanaskih govora u XV veku. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 8. 109–113.

Rastoder, Šerbo et al., 2006: *Istorijski leksikon Crne Gore*, knj. 4. Podgorica: Daily Press – Vijesti.

Šekularac, Božidar, 1987: *Dukljansko-zetske povelje*. Titograd: Istorijski institut SR Crne Gore.

Šimunović, Petar, 2009: *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden markenting i Tehnička knjiga.

Vidović, Domagoj, 2021: Toponimija Trebinjske šume i Površi. *Folia onomastica Croatica* 30. 167–217.

Vujović, Novica, 2016: Apelativi u crnogorskoj toponimiji. *Matica* 65. 199−214.

Vujović, Novica, 2020: *Onomastika Barjamovice, Velestova i Markovine*. Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost.

Vujović, Novica, 2025: Eine kritische Auseinandersetzung mit der Sprachkultur in Montenegro und ihrer gegenwärtigen Bedeutung. *Zeitschrift für Balkanologie* 60/2. 247−260.

Vukčević, Gojko, 1992: *O porijeklu Ilira*. Podgorica: Unireks.

Vukčević, Gojko, 1999: *O porijeklu Ilira*, II. Podgorica: Kulturno prosvjetna zajednica.

Povzetek

V članku avtor analizira 181 toponimov iz Lješanske nahije, območja med Podgorico in Cetinjem. Toponomastičnemu sestavu pripadajo naslednja naselja: *Beri*, *Buronji*, *Draževina*, *Gornji Kokoti* (z *Lekići*), *Gradac* (in *Gradačka župnija*), *Ćepetići*, *Kruse*, *Orasi*, *Progonovići*, *Releza*, *Staniseljići*, *Štitari*. Gradivo je povzeto po monografiji *Od Podgorice ka Cetinu. Stara Crna Gora s istoka* Slobodana Čukića (2021).

Imena posameznih vasi so omenjena v več virih iz 15. stoletja. Omembe nekaterih lješanskih vasi in zaselkov, pa tudi nekaterih toponimov, katerih natančna prostorska oznaka ni gotova, najdemo tudi v turških defterijih iz 16. stoletja.

Govor tega območja spada med jugovzhodne črnogorske govore, vendar ga zaznamuje dvotonski sistem s prednaglasnimi in ponaglasnimi dolžinami, izrazitejše jezikovne značilnosti pa je zabeležil Adnan Čirgić v svoji *Dijalektologiji crnogorskoga jezika* (2017). V tem jeziku samoglasnik *a* stoji namesto prejšnjega polglasnika. Za lešansko narečje je bil ugotovljen rezultat krčenja *ao* (< *al* i *ьl*) v *a*.

V dosedanjih raziskavah je manjkal sistematičen in celovit pregled toponimskega gradiva Lješana. Glede na to dejstvo je eden od ciljev tega članka analiza toponimov v več pomensko-motivacijskih kategorijah. Proces prehoda iz apelativne v nominalno obliko v lešanski toponimiji je pričal o kompleksni motivacijski osnovi, pomembni za govorca, ki se pri poimenovanju veže na značilnost ali lastnost določenega kraja. Če povzamemo, je razvidno, da so toponimi antroponimske kategorije izpričani v precejšnjem številu podkategorij. Strukturna funkcija posameznih pripon v toponimiji prebivalcev Lješanov in njihova produktivnost, pa tudi tvorbeni vzorci, načeloma niso omejeni le na ta del črnogorskega onomastikona. Formacijski in semantični inventar razpoložljivih toponimov in apelativov odraža geomorfološke posebnosti, zgodovinske in kulturne razmere ter jezikovne stike, ki so skozi čas potekali na območju Lješanov.

Slavistična revija 74/1 (2026): 115–130
https://doi.org/10.57589/srl.v74i1.4293
Tip 1.01
CC BY 4.0

Dženisa Mujević
Univerzitet u Sarajevu,
Filozofski fakultet, Bosna i Hercegovina
dzenisa.m.mujevic@gmail.com
ORCID: 0009-0000-8544-4601

Stereotipi o ženskom tijelu u frazemama govora Rožaja: mršavost i gojaznost

V sociokulturnem imaginariju so oblikovani stereotipni vzorci, ki oblikujejo podobo ženskega fizičnega videza, ti pa se v jezikovni podobi sveta manifestirajo kot konceptualni modeli estetskega vrednotenja zunanjega videza. V tem prispevku bo predstavljena analiza spolno zaznamovanih frazemov govora Rožaj, ki vsebujejo stereotipne predstave o telesni zgradbi ženske – o suhosti in debelosti. Analiza temelji na korpusu 52 frazemov, zbranih s terenskim raziskovanjem preko metode elicitacije. Rezultati kažejo, da so telesne proporcije ženske vrednotene skladno s tradicionalnimi stereotipnimi estetskimi ideali: zaželeno je proporcionalno telo in suhost, medtem ko se pretirana suhost in debelost negativno vrednotita. Analiza kaže, da frazeologija odraža spolne stereotipe, ter potrjuje, da je jezik aktivni medij vrednotenja fizičnega videza ženske v kontekstu spolnih stereotipov.

Ključne besede: evalvativna semantika, sociolingvistika, spolno zaznamovani izrazi

Stereotypes of the Female Body in the Idioms of Rožaje Speech: Thinness and Obesity

Stereotypical patterns that shape the image of female physical appearance are constituted in the sociocultural imaginary, and they manifest themselves in the linguistic picture of the world as conceptual models of aesthetic evaluation of external appearance. This article presents an analysis of gender-marked idioms of Rožaje speech, which contain stereotypical representations of women's physical build – of thinness and obesity. The analysis is based on a corpus of fifty-two idioms, which were collected through field research using the elicitation method. The results show that women's physical proportions are evaluated in accordance with traditional stereotypical aesthetic ideals: a proportional build and thinness are desirable, but excessive thinness and obesity are negatively evaluated. The analysis shows that phraseology reflects gender stereotypes, and confirms that language is an active medium for evaluating a woman's physical appearance, in the context of gender stereotypes.

Keywords: evaluative semantics, sociolinguistics, gender-marked expressions

1 Uvod

U ovom radu biće predstavljena detaljna analiza frazema govora Rožaja iz semantičkog polja tjelesne gojaznosti i mršavosti, kako bi se ispitalo postojanje stereotipa vezanih za žensko tijelo, uzimajući u obzir sociokulturni kontekst i stav u literaturi da jezik perpetuira stereotipe o ženama (Jevrić, Babić-Antić 2023). Antropocentrizam je ključno obilježje kulture, društva i jezika, a stoga i frazeologije. Iz ove perspektive re-

ferentni okvir predstavlja čovjek, što je neposredno uticalo na konstruisanje stvarnosti, a stoga i na načine njenog reprezentovanja u jeziku. Anita Hrnjak (2017) naglašava da jezik nije samo antropocentričan, već i androcentričan, jer su muškarci u jeziku favorizovani (Herman 1998: 280), što je proizašlo iz muške superiornosti utemeljene u sociokulturnom kodu. Izgled ženskog tijela bio je od naročite važnosti, što je ostalo nepromijenjeno do danas. Analizom stereotipnih ideala koji se odnose na tjelesnu građu žene, na korpusu frazema govora Rožaja definisaćemo »lingvistički pejzaž ljudskog tijela« (Škara 2004: 185) uzimajući u obzir sociokulturnu pozadinu frazema. Sociokulturni okvir u radu služi isključivo kao interpretativni alat za tumačenje frazeološke građe, a analiza polazi od jezičkog materijala.

Istraživanje je ograničeno na lokalni govor Rožaja, jer je frazeologija ovog govornog područja izuzetno bogata, autentična i nije formirana pod uticajem standardnog jezika. Lokalni govor, za razliku od standardnog jezika, zadržava specifične frazeme koje su često neutralizovane u standardizaciji. Analiza jednog govora omogućiće precizniji uvid u semantičke i evaluativne obrasce stereotipizacije, bez nužnih generalizacija koje bi pratile istraživanje čitavog jezika. Cilj rada stoga nije opis cjelokupnog jezika, već detaljna analiza reprezentativnog lokalnog frazeološkog uzorka. U ovom slučaju to je frazemikon govora Rožaja, koji se odlikuje specifičnostima (Mujević 2024: 104), jer kao periferni i kontaktni govor, između crnogorskog, bosanskog, srpskog i albanskog jezika, te kulturnih kontakata, čuva lokalne frazeme u kojima se jasnije nego u standardnom jeziku reflektuju stereotipi (Mujević 2025b), te da frazeme, kao nosioci vrednosnog sistema (Mujević 2025a: 151), uključuju i stereotipe vezane za žensko tijelo.

2 Opis metodologije istraživanja

Predmet istraživanja u ovom radu su rodno obilježene frazeme, u upotrebi u potpunosti ili barem djelomično ograničene s obzirom na pol referenta (Hrnjak 2015), iz semantičkog polja mršavosti i gojaznosti, kako bismo ispitali postojanje stereotipnih obrazaca u evaluaciji fizičkog izgleda žene. Cilj istraživanja je analizirati stereotipe o tjelesnoj građi žene u frazeologiji govora Rožaja u pogledu mršavosti i gojaznosti i identifikovati kriterijume estetske evaluacije. Kao glavnu hipotezu postavljamo to da frazeologija govora Rožaja reflektuje stereotipe u procjeni tjelesne građe žene, te da je pozitivno vrednovana vitkost i mršavost, a negativno gojaznost i pretjerana mršavost. Služićemo se metodologijom primjerenom frazeološkim istraživanjima, kako bismo mogli izvesti zaključke. Istraživački zadaci su:

1. Identifikovati frazeme govora Rožaja koje se odnose na procjenu tjelesnih proporcija žene (mršavost i gojaznost);

2. Analizirati način vrednovanja tjelesne građe žene u frazemama, klasifikovati ih prema semantici;
3. Utvrditi postojanje stereotipa i kriterijume procjene tjelesnih proporcija žene.

Korpus čine 52 frazeme i prikupljen je tokom 2023, 2024. i 2025. godine metodom elicitacije putem intervjua sa informatorkama i informatorima. Istraživanje je vršeno na teritoriji opštine Rožaje, smještene na granici sa Kosovom i Srbijom, na tromeđi jezičkih uticaja, što je omogućilo formiranje specifičnog frazemikona. Istraživanje je vršeno na ruralnim područjima zbog većih šansi za bilježenje izvornih lokalnih rodno obilježenih frazema, jer je govor urbanog dijela pod direktnim uticajem standardnog jezika. Ova metoda omogućila je kontekstualnu analizu frazema i uvid u pragmatičke aspekte. Informatorke i informatore činila je starija populacija (preko 60 godina), njih 70 (35 žena i 35 muškaraca). Pri odabiru informatorki i informatora nastojalo se da budu osobe koje su rođene i cijeli život provele u Rožajama, zbog migriranja stanovništva, kako bi se evidentirale autentične frazeme lokalnoga govora. Za informatorke i informatore prvenstveno smo uzimali autohtone dijalekatske govornice i govornike, koje/i nijesu prošle/i obrazovni proces. Informatori su bili raznovrsnih zanimanja, uz našu namjeru da obuhvatimo različiti društveni kontekst, ali je bilo najviše onih koji se bave zemljoradnjom i stočarstvom, informatorke su uglavnom bile domaćice. Pomoću polustruktuiranih intervjua (u prosjeku 60 minuta), poštujući elicitacijske zadatke, sa ciljem evidentiranja konotacija koje upućuju na tjelesnu građu, nastojali smo da zaokružimo spektar istraživanja.

3 Frazeologija i kultura: odraz rodnih stereotipa

Frazeologija i kultura su neraskidivo povezane jer je frazeologija kulturno profilisana (Zykova 2014) i prenosi kulturološke informacije (Telia 1996; Maslova 2007). Peter Newmark (1996) pravi razliku između kulturnog, univerzalnog i ličnog jezika, što upućuje na vrijednost informacija koje o kulturi pruža frazeologija, kao kulturna konotacija (Telia 1996). Kultura je ključ u proučavanjima frazeologije (Dobrovol'skij, Piirainen 2005), što pokazuju frazeme kao »precedentni fenomeni« (Aref'eva 2024: 84) u konceptosferi kulture (Barčot 2017), jer »najjasnije i najautentičnije otkrivaju način na koji kultura govori kroz jezik« (Aref'eva 2024: 84). Jezikom se izražavaju nacionalne crte (Maslova 2007), i jezik je nosilac kulture (Bartminski 2011). Kulturni kod postaje jezički u intersemiotičkoj transpoziciji (Zykova 2014). U jeziku je uspostavljena »rodna hijerarhija« (Kirilina prema: Hrnjak 2017: 40), koja nije zadana prirodom, već sociokulturnim kodom, što je dovelo do formiranja rodnih uloga zavisnih od biološke pripadnosti (Jugović, Kamenov 2008). Domaći (Šehović 2011; Hrnjak 2013) i strani proučavaoci (Majnusz-Stadnik 2018) zaključuju da je žena u frazeologiji uglavnom predstavljana u negativnom svjetlu i da su najčešće isticane njene negativne strane.

Stereotipi, asocijativni prototipovi, odnose se na kolektivnu konvencionalnu jezičku sliku stvarnosti (Popović 2006), gdje su rodni identiteti konstruisani rodnim metaforama (Lakoff, Johnson 2015) i početna su tačka rodnih istraživanja (Šehović 2011). Interesantni su stereotipi o slici tijela, često manifestovani kroz favorizovanje pojedinaca koji imaju određene fizičke karakteristike (Asad i dr. 2025), te utiču na formiranje posredne i neposredne slike svijeta (Popove, Sternin 2007). Najrelevantniji segment refleksije stereotipa o fizičkom izgledu je frazeologija.

4 Frazeologija govora Rožaja i stereotipi o fizičkom izgledu povezani s mršavošću i gojaznošću

Frazeologija govora Rožaja do sada nije sistemski proučavana. Proučavanju stereotipa u frazeologiji govora Rožaja posvećeni su radovi Stereotipni ideali fizičke ljepote i mladolikosti žene u frazemama govora Rožaja (2025) i Negativni stereotipi o ženama u rodno obilježenim frazemama govora Rožaja (2025) Dženise Mujević, u kojima je zaključeno da su stereotipi duboko ukorijenjeni u frazemikonu govora Rožaja. Frazeološka građa govora Rožaja djelimično je evidentirana u rječniku Džavida Begovića i Šefke Begović-Ličine (2012), kao i u rječnicima Ibrahima Hadžića (2003, 2013) i Abdulaha Mušovića (2016, 2018).

Vezu kulture i frazeologije u ovom radu ispitivaćemo u frazeologiji govora Rožaja, na planu sociokulturno konstruisanih stereotipa o fizičkom izgledu žene. Razmotrićemo da li se fizički izgled procjenjuje prema sociokulturnim kriterijumima, koji postoje naporedno sa individualnim, i li postoje stereotipi. Fizička ljepota procjenjuje se prema formiranom konceptu, pri čemu Anita Hrnjak (2013) ističe vitkost i skladnost kao ključne elemente estetske privlačnosti. Upravo ćemo to i proučiti u ovom radu, te izvesti zaključke o postojanju evaluativnih stereotipa u frazemama.

5 Tjelesna građa žene u frazemama govora Rožaja

Spoljašnja ljepota procjenjuje se prema srazmjernosti i skladnosti, a sve što odudara, bilo da je u pitanju uvećano ili umanjeno, doživljava se kao ružno (Štasni 2013). Stoga je i razumljivo formiranje stereotipa u procjeni tjelesne građe žene. Stana Ristić (2004) je, proučavajući žargon, izvela zaključke o zasnivanju stereotipa na parametrima estetske ocjene, svrstavajući među ključne i debljinu tijela. Korpus frazema analiziranih u ovom radu predstavljen je u nastavku:

(1) *biti zabun*; (2) *da je puhneš, pala bi*; (3) *da je šineš u jedan obraz, drugi bi joj pukao* (*puko*); (4) *da je uhvatiš* (*ufatiš*) *za nos, duša bi joj ispala*; (5) *debela ka*(*o*) *svinja* (*krma-*

ča, krava); (6) *gomila neprosutih kostiju*; (7) *hal Božji biti*; (8) *ka*(*o*) *svijeća iščajeti*; (9) *jedva nos po zemlji vući*; (10) *ka*(*o*) *bumbar*; (11) *ka*(*o*) *čačkalica*; (12) *ka*(*o*) *da je čiviju* (*ekser*) *pojela*; (13) *ka*(*o*) *da ljeba ne jede*; (14) *ka*(*o*) *grabulja*; (15) *ka*(*o*) *hendek*; (16) *ka*(*o*) *iscijeđena*; (17) *ka*(*o*) *kalica*; (18) *ka*(*o*) *klada*; (19) *ka*(*o*) *<krava> mandovanka*; (20) *ka*(*o*) *<krava> matifonka*; (21) *ka*(*o*) *mečka*; (22) *ka*(*o*) *naviljak kad pokisne*; (23) *ka*(*o*) *ožeg*; (24) *ka*(*o*) *plas*(*t*) *sijena*; (25) *ka*(*o*) *prevegarena*; (26) *ka*(*o*) *pritka za boraniju*; (27) *ka*(*o*) *senka*; (28) *ka*(*o*) *tenk*; (29) *ka*(*o*) *traktor*; (30) *ka*(*o*) *varena*; (31) *kila i gomila*; (32) *kost i koža*; (33) *kosti neprosute*; (34) *kosti u kožu savijene*; (35) *lakše je preskočiti, no je zaobići*; (36) *ni struka, ni kuka*; (37) *ravna ka*(*o*) *daska*; (38) *s dušom u nos*; (39) *samo <joj> nos ostao*; (40) *samo haljine na vešalicu*; (41) *samo lik ostao <od nekog>*; (42) *senka se učineti* (*ni senka nije ostala <od nekog>*); (43) *ka*(*o*) *kamičak skukvežiti se*; (44) *suha ka*(*o*) *grana* (*biljka*); (45) *sure Božje je ostalo <od nekog>*; (46) *svako <joj> se rebro vidi*; (47) *šaka hala*; (48) *šaka jada*; (49) *šira no duža*; (50) *u iglu da je utneš*; (51) *ka*(*o*) *oklagija usukati se*; (52) *zadnjice ka*(*o*) *tarabe*.

5.1 Gojaznost

Najupadljivija karakteristika fizičkog izgleda žene u perceptivnom polju čovjeka jeste gojaznost, odnosno debljina, jer predstavlja deformisan izgled tijela zbog uvećanja tjelesne mase, a »naročito ukoliko je ispoljena u visokom stepenu, ona postaje glavna i prepoznatljiva crta njenog nosioca« (Štrbac 2018: 210). U ovom dijelu rada analiziraćemo kako je gojaznost predstavljena u frazemama, te ispitati da li postoji stereotip da je gojaznost negativno vrednovana i ima li primjera pozitivnih konotacija.

U frazemi *ni kuka, ni struka* zapažamo odsustvo najpoželjnije karakteristike fizičkog izgleda žene – *struka* i *kuka*, nedostatak ključnih segmenata estetske procjene tjelesne građe žene ukazuje na to da je riječ o višku tjelesne mase, pejorativno vrednovane. Takva žena pogrdno i hiperbolično se poredi sa plastom sijena u frazemi *ka*(*o*)[1] *plas*(*t*)[2] *sijena*. Poređenje je motivisano izgledom plasta sijena, širokog i obimnog, sa ciljem prikaza gojaznosti žene.

Ekvivalentne semantike i identične motivacije je i frazema *ka*(*o*) *naviljak*[3] *kad pokisne*. U pozadini je slika malog plasta sijena, koji se, kad se pokvasi, raširi. Frazemom se opisuju osobe širokog struka (veza sa *naviljkom*), negativno je obojena metafora za gojaznost.
Gojaznost se opisuje i poredbenom zoonimskom frazemom *ka*(*o*) *bumbar*. Referentnu tačku u ovoj frazemi predstavlja *bumbar*, kao jedan od najvećih insekata, daleko

[1] U govoru Rožaja zabilježena je progresivna asimilacija – umjesto *kao* zabilježen je oblik *kâ* (Mujević 2022: 38).

[2] »Gubljenje konsonanta *t* zabilježeno je i na finalnoj poziciji u riječi, gdje se suglasnička grupa *st* uprošćava«. (Mujević 2022: 47)

[3] naviljak m. < ~a > plastić sijena, plast od nekoliko vila sijena (Begović, Begović-Ličina 2012: 260).

krupniji od drugih, zdepastog i okruglog tijela, prenoseći karakteristike iz animalnog svijeta na čovjeka. Zdepasto i okruglo tijelo *bumbara* povezuje se sa tijelom žene koja ima višak kilograma.

Zoonimska frazema *debela ka*(*o*) *svinja* (*krmača*) rjeđe se bilježi u govoru Rožaja jer je većinsko stanovništvo islamske vjere, ali se vrlo frekventno upotrebljava varijanta *debela ka*(*o*) *krava*. U frazemama žena je hiperbolično upoređena sa životinjama velike mase čime je označena gojazna i neskladno građena osoba (Hrnjak 2017). Ekvivalentne semantike su i u frazeme *ka*(*o*) <*krava*> *mandovanka*[4] i *ka*(*o*) <*krava*> matifonka; mandovanka je rasna junica, dobro ugojena i utovljena; *matifonka* je rasna, utovljena krava. Navedene frazeme, kako istraživanje pokazuje, upotrebljavaju se u negativnim kontekstima, što dokazuje stereotip o nepoželjnosti viška kilograma kod žene. Zoonimske frazeme najčešće sadrže sastavnicu koja se odnosi na domaću životinju, »što je u skladu s općom tendencijom u zoonimskoj frazeologiji, logičnom i očekivanom s obzirom na suživot čovjeka i pripitomljenih vrsta životinja koje su čovjeku izvor hrane i odjeće, ispomoć u radu i vjerni pratitelji od samih početaka čovječanstva« (Hrnjak 2014: 138).

U zoonimskoj frazemi *ka*(*o*) *mečka* žena se poredi sa ženkom medvjeda, što ponovo upućuje na neskladno građenu i krupnu ženu. Pejorativnog je tona i jasno pokazuje kako se stereotipi utemeljeni u kulturi i društvu, kao što je ovaj da je ženka medvjeda uvijek velike mase, prenose na jezik.

Semantički ekvivalentna je i frazema rečeničnog tipa *šira no duža*. Hiperbolično se opisuje žena nesrazmjernih proporcija tijela – obim tijela veći je od njene visine. Frazema je podsmješljivog i karikaturalnog tona, odnosi se i na osobu niskog rasta, punije građe. Zabilježena je u pejorativnim kontekstima, što ukazuje na negativnu vrednovanost gojaznosti i ograničena je na referenta ženskog pola. Gojaznost se deprecijativno opisuje frazemom *lakše je preskočiti, no je zaobići*, hiperbolično se kazuje da je žena izuzetno gojazna, toliko da je njena širina veća od visine. Komičnom efektu doprinosi preuveličana situacija – lakše je osobu preskočiti, nego je zaobići. Humor služi kao sredstvo normiranja estetskih ideala i ukazuje da gojaznost odstupa od estetskog ideala.

Gojazna žena hiperbolično se opisuje i frazemom *ka*(*o*) *hendek*,[5] gdje se poredi sa opkopom, velikim rovom, jarkom, i negativnog je vrednosnog predznaka. Arabizam *hendek* doprinosi ekspresivnosti, a u semantičkoj frazeologizaciji je metafora koja upućuje

[4] mandovanka, -a, *f*. – rasna junica; *pej*. krupna đevojka (Hadžić 2013: 216).

[5] hendek (endek, jendek) *m* (pers.) *opkop, rov iskopan oko zidina utvrđenog grada*; *duboki i siroki jarak iskopan oko nečeg radi sprječavanja pristupa*. < tur. *hendek* < ar. *handäq* < pers. *kende* (Škaljić 1966: 327).

na ženu velike tjelesne mase – ukazuje na to da je velika tjelesna masa nepoželjna. Frazema je spoj prostorne i tjelesne sfere.

U govoru Rožaja registrovane su i poredbene frazeme *ka*(*o*) *tenk* i *ka*(*o*) *traktor*. U njima su izvršena poređenja tijela žene sa vozilima, mehaničkim sredstvima koja su nosioci semantike masivnosti – počiva na tehnološkoj motivaciji. Hiperbolično poređenje izvršeno je sa ciljem da se ukaže na debljinu i gojaznost žene, a frazeme su humorističnog, osuđujućeg tona.

Hiperbolu bilježimo u frazemi *da je šineš*[6] *u jedan obraz, drugi bi joj pukao* (*puko*[7]), gdje se karikaturalno opisuje punačka, gojazna žena, toliko da bi i najmanji dodir jednog obraza izazvao pucanje drugog. Istovremeno ovo može da označava pohvalni stav izuzetno zdravoj bucmastoj ženi, koja nije upalih obraza, te ovo dokazuje da punoća tijela nije uvijek negativno konotirana. U prvom dijelu frazeme hipotetički se predstavlja situacija radi naglašavanja preuveličanih tjelesnih proporcija. U semantičkoj pozadini je metafora kojom je bujnost tijela izražena pretpostavkom *o pucanju od punoće*. Ovom frazemom gojaznost biva predmet podsmijeha i upućuje se na to da gojazno tijelo nije najpoželjnija karakteristika tjelesne građe žene. Ipak, vidjeli smo da frazema može imati i ton iskrene pohvale zbog zdravlja koje se očitava na punom, zdravom licu žene.

Gojazna žena opisuje se frazemom *kila i gomila – gomila* na denotativnom planu upućuje na to koliko prostora zauzima, a veliki broj kilograma biva prenesen u domen *gomile*. Frazema ističe odstupanje od idealizovanih proporcija ženskog tijela i pejorativnog je prizvuka. U kontekstu rodno specifične upotrebe, frazema *kila i gomila* uglavnom se koristi za opis gojazne žene, ne i muškarca, time potvrđuje i percepciju ženske tjelesnosti – gdje je gojaznost odstupanje od poželjne vitkosti, a frazema biva komentar na nemar žene prema svom tijelu i izgledu, te ona biva izvrgnuta podsmijehu.

U poredbenoj frazemi *ka*(*o*) *klada*[8] žena se poredi sa oblicom na kojoj se cijepaju drva, izuzetno teškom i velikom, a poveznica je velika masa.

Iz analize frazema evidentno je da se gojaznost može manifestovati u različitom stepenu, te, kako ističe i Darinka Gortan-Premk (2004), može biti gradabilna kategorija. Analiza pokazuje i da je gojaznost gotovo uvijek negativno vrednovana, zabilježen je samo jedan primjer pozitivnog konotiranja (*da je šineš u jedan obraz, drugi bi joj*

[6] šinuti svrš. < ~nem > osjetiti iznenadnu bol, žignuti (Begović, Begović-Ličina 2012: 388).

[7] Govor Rožaja kod finalne sekvence *ao* čuva regresivnu asimilaciju (Mujević 2022: 38).

[8] klada ž. < ~e > oblica na kojoj se cijepaju drva; fig. pijanstvo; dubok san (Begović, Begović-Ličina 2012: 192).

pukao (puko), što nas upućuje na zaključak da je frazemikon govora Rožaja perpetuira stereotip o tome da je gojaznosti žene nepoželjna i da se kosi sa idealom fizičkog izgleda. Ovo je u skladu sa mišljenjem Natalije Aref'eve da frazeme »fiksiraju ono što pripada anti-normi« (Aref'eva 2024: 81), kao što je u ovom slučaju gojaznost. Analiza pokazuje da je u frazemikonu govora Rožaja negativno vrednovana gojaznost žene kroz stabilne metaforične, poredbene i hiperboličke obrasce, pri čemu se negativna evaluacija realizuje prvenstveno putem zoonimskih i predmetnih poređenja. Time se potvrđuje da frazeme ne samo da odražavaju stereotipe, već ih i jezički struktuiraju i normiraju, a negativnost se najčešće iznosi pejorativnim prizvukom.

5.2 Mršavost

U prethodnom poglavlju predstavljena je analiza frazema iz semantičkog polja gojaznosti žene, a pokazala je da frazeme sadrže stereotip o nepoželjnosti gojaznosti, te da je gojaznost odstupanje od estetskih ideala, a u ovom dijelu analiziraćemo frazeme kojima se ukazuje na mršavost ženskog tijela i pokušati da zaključimo kako se mršavost žene procjenjuje. U analizi se polazi od frazeološkog materijala i ispituju se dominantni semantički i evaluativni obrasci kroz koje se mršavost verbalizuje, s posebnim naglaskom na emotivno-ekspresivni potencijal frazema.

U frazemi *ka*(*o*) *grabulja* mršava žena poredi se sa grabuljom, tačnije sa njenim dugim, tankim držačem – poljoprivrednim oruđem za sakupljanje sijena, sa zupcima na dnu i dugačkim, tankim držalom. Ovim poređenjem ističe se mršavo tijelo žene.

U poredbenoj frazemi *ka*(*o*) *kalica* žena je upoređena sa *kalicom*, drvenom posudom sa plitkim udubljenjem, u kojoj se nekad držalo mlijeko. Poređenje je realizovano kako bi se istakla pretjerana mršavost, *udubljena* građa ženskog tijela, što se odnosi na predio struka, a nekada i vitki struk i ravan stomak, što je pozitivno vrednovano. U opisivanju pretjerano mršave žene frazema biva pejorativnog tona.

Frazema *ka*(*o*) *da je čiviju*[9] (*ekser*) *pojela* zasniva se na iskustvu iz narodne prakse, gdje se fizičko propadanje povezuje s gutanjem metala, stoga se za mršavu ženu pejorativno govorilo da izgleda *ka*(*o*) *da je ekser pojela*, ili frazeosemantička varijanta sa leksemom *čivija* turskog porijekla – *ka*(*o*) *da je čiviju pojela*, kojom se doprinosi ekspresivnosti frazeme.

[9] čivija <*tur*.> *ž*. 1. klin, klinac, čavao, ekser; 2. klin ili kuka na koju se šta vješa; 3. ključ za zatezanje i otpuštanje žica na muzičkim instrumentima (violini, gitari, tamburi i sl.); 4. *pren*. *razg*. utjecajan, moćan čovjek; moćnik (Halilović, Palić, Šehović 2010: 141).

Registrovana je i frazema *biti zabun*,[10] kojom se opisuje mršava i fizički slaba žena. Leksema *zabun* odnosi se na mršavost i fizičku slabost i pejorativne je konotacije kako bi se ukazalo na nepoželjnost mršavosti tijela.

Ekvivalenta u semantičkom smislu je i frazema *u iglu da je utneš*, koja počiva na hiperbolizaciji – opisuje se osoba toliko mršava da bi se mogla provući kroz uši igle, u čemu je evidentna slikovitost frazeme. Poređenje je realizovano sa ciljem autentičnog ukazivanja na pretjeranu mršavost, što nas upućuje na to da ideal tjelesne građe žene ne predstavlja ni pretjerana tjelesna mršavost, a frazema je svojevrsni vrednosni sud o ženskom tijelu.

Frazemom *ka*(*o*) *da ljeba*[11] *ne jede* opisuje se izuzetno mršava osoba, toliko da izgleda neuhranjeno, što je zasnovano na metafori uskraćenosti – osoba izgleda kao da *ne jede hljeb*, koji u gastronomiji predstavlja osnovnu hranu, koja, po uvjerenjima u narodu, daje fizičku snagu, a nedostatak fizičke snage često podrazumijeva mršavost. Frazema je pejorativnog tona, upotrebljava se kao kritika koja se upućuje izuzetno mršavoj ženi, te je evidentno da predstavlja odstupanje od stereotipa o idealu tjelesnih oblina, te je izuzetna mršavost, prema stereotipnim estetskim kriterijumima, znak neprivlačnosti.

Vrednosno negativna je i frazema *s dušom u nos*[12] i odnosi se, takođe, na fizički slabu, mršavu osobu. Semantički sloj odnosi se na to da je duša nosilac života, a dopiranje duše do nosa implicira iznemoglost osobe, a iznemoglost mršavost. Semantičku pozadinu čini metafora fizičke slabosti, sa čime se poistovjećuje tjelesna mršavost. Negativnog je tona, ima evaluativnu funkciju. Frazema odražava stereotipni obrazac o poželjnom izgledu ženskog tijela, gdje je, očigledno, krajnja mršavost, kao i gojaznost, negativno vrednovana. Semantički podudarna je i frazema *da je uhvatiš za nos duša bi joj ispala*, odnosi se na ženu koja izgleda kao da je na samrti, jer duša u nosu ima simboličko značenje granice između života i smrti, kroz posljednji izdisaj na nos. Duša u nosu označava predstojeće napuštanje tijela – a to upućuje na pretjeranu slabost i mršavost ženskog tijela, gdje bi i najmanji dodir bio uzrok najgoreg ishoda – smrti. Takođe je kritika mršavosti tijela, njome se ukazuje na nepoželjnost, te možemo zaključiti da mršavo tijelo ne predstavlja ideal.

Na pretjeranu mršavost ukazuje se i frazemom *svako <joj> se rebro vidi*. Zasnovana je na slici tijela, toliko mršavog da su preko kože vidljiva sva rebra, što upućuje na

[10] zabun pridj. neprom. mršav, fizički slab (Begović, Begović-Ličina 2012: 453).

[11] U govoru Rožaja zabilježena je leksema *ljeb* u kojoj je došlo do afereze konsonanta *h* (Mujević 2022: 41).

[12] U govoru Rožaja česta je upotreba akuzativa umjesto lokativa.

nedostatak tjelesne mase i oblina. Frazema je slikovita i nosi vrednosnu nijansu, procjenu prema ustaljenim estetskim kriterijumima, ukazujući na nepoželjnost mršavosti i upućuje se kao kritika pretjerano mršavoj osobi, i naznaka oboljenja.

Semantički ekvivalent je i frazema *sure*[13] *Božje je ostalo*, kojom se naglašava da su od figure čovjeka ostali samo obrisi, a da je nestala tjelesna masa. Leksema *sure* arapskog porijekla ima značenje 'predstava, zamisao' (Muftić 1997: 842), i frazemom se denotativno ističe da je ostalo ono što je Bog stvorio – skelet, kosti, koža. Frazema ima izraženu religijsku osnovu, na leksičkom planu javlja se leksema *Bog,* a u semantičkoj pozadini prisutno je upućivanje na Božje stvaranje tijela. Istovjetne semantike je i frazema *samo lik ostao <od nekog>* – njome se označava da je od tijela ostao samo vanjski obris, bez punoće. Frazeme su kritika mršavosti, te nas navode na zaključak o nepoželjnosti mršavog tijela.

U frazemi *hal*[14] *Božji* upotrijebljen je arabizam *hal*, koji znači 'slabunjav čovjek' (Muftić 1997: 418). Frazema upućuje na slabašno, mršavo tijelo, blago je pejorativnog i sažaljivog tona, upotrebljava se kao opis mršave žene, slabe tjelesne građe, krhke i nježne konstitucije. U semantici pridjev *Božji* predstavlja intenzifikator, kojim se pojačava denotativno značenje lekseme *hal*, upućujući na to da je slabost *od Boga data* i nepromjenljiva. U frazemi je vidljiva interferencija religijskog elementa, što služi kao ukazivanje na empatiju i sažaljenje. Mršavost i slabost tijela nijesu poželjne osobine, odstupaju od stereotipa o tjelesnom idealu, pri čemu se povezivanjem sa *Božjim davanjem* izazivaju empatija i osjećaj sažaljenja. U strukturnom smislu riječ je o sintagmemi, a ekspresivnosti doprinose obje tagmeme. Takođe, leksema *hal* može označavati i 'lik; stas' (Muftić 1997: 418), te je iz tog značenja i formirana frazema *šaka hala*, kojom se opisuje sitno, krhko, mršavo, slabašno tijelo. Imenicom *šaka* označava se da je nečega malo – onoliko koliko staje u šaku. Analizirane frazeme pokazuju da pretjerana mršavost odstupa od ideala.

Izuzetno mršava osoba hiperbolično se opisuje i frazemom *kost i koža*. Sinegdoha *kost* i *koža* povezuje se sa vizuelnim, vidljivost kostiju preko kože ukazuje na ekstremnu mršavost. Pejorativna upotreba frazeme upućuje na nepoželjnost pretjerane mršavosti ženskog tijela. Ekvivalentne semantike je i frazema *kosti u kožu savijene* koja ukazuje na to da se na koži jasno ocrtava skelet. Frazema nije u potpunosti rodno ograničena, upotrebljava se i u opisu izgleda referenta muškog pola, ali znatno rjeđe, kako pokazu-

[13] sure *s*. (suret *m*.) ‹*ar*.› *zast*. slika (< osm. tur. *suret*, *surat* < ar. *ṣura* – (ob)lik, forma; figura; vid; slika, crtež; fotografija; kip; lice; kopija; formula; sličnost; naklonost; želja; osobina; način; šamar) (Šehović, Haverić 2017: 228).

[14] hal ‹*ar*.› *m*. *razg*. *ekspr*. 1. stanje, položaj, situacija; 2. a. nevolja, neprilika, nezgoda b. zlo, nesreća (< osm. tur. *hāl* < ar. *ḥal* – stanje; položaj; okolnost; slučaj; sadašnjost; *gram*. sadašnje vrijeme, prezent) (Šehović, Haverić 2017: 168).

je terensko istraživanje. Razlog može predstavljati i to što se izgled žene daleko češće procjenjuje od izgleda muškarca, što pokazuje i činjenica i da je prihvatljivije uputiti kompliment za fizički izgled ženi nego muškarcu (Holmes 1995), a što je potvrda povezanosti jezičkih fenomena sa društvenim (Šehović 2012).

Ista semantika je i u frazemi *gomila neprosutih kostiju* – hiperbolom se opisuje tijelo sačinjeno samo od kostiju, koje se još drže kao skelet, kao *kosti neprosute*, toliko da ih tjelesna masa ne povezuje, te su pred prosipanjem. Frazeme sadrže stereotipne norme tjelesne konstitucije, uz refleks sociokulturno konstruisanog estetskog standarda tjelesne građe, uz upućivanje na nepoželjnost mršavosti.

Semantički i evaluativni ekvivalent je i frazema *samo haljine na vešalicu*,[15] kojom se ukazuje na takvo tijelo na kojem se vide samo kosti, a koje podsjeća na vješalicu (leksema *haljine* označava odjeću), pa odjeća na ženi izgleda kao okačena na vješalicu, to jest, okačena o kosti.

Poredbena frazema *ka*(*o*) *varena* opisuje izuzetno mršavu ženu, poređenjem tijela žene sa kuhanim mesom, koje se skupi kad se skuha. Metafora upućuje na to da se mršavo tijelo doživljava kao umanjeno, slično mesu koje se tokom termičke obrade skupi. Semantička transpozicija izvršena je putem hiperbole, frazema na autentičan i slikovit način prenosi pretjeranu mršavost ženskog tijela, ističući odsustvo oblina, što predstavlja odstupanje od idealnih proporcija tijela žene. Zaključujemo da semantičku pozadinu u slikanju fizičkih karakteristika često čine poznata iskustva.

Zabilježena je poredbena frazema *ka*(*o*) *čačkalica*; *čačkalica*, tanka, dugačka, obično drvena, predstavlja slikoviti element poređenja u opisu vrlo mršave žene. U pozadini zapažamo perceptivno iskustvo čovjeka, u predmetu iz svakodnevnog života je potencijal za stvaranje frazeološke slike, koja se kod ove frazeme odnosi na osobine ljudskog tijela. Rijetko se za muškarca kaže da je *ka*(*o*) *čačkalica*, obično se frazema upućuje ženi. Najčešće nosi negativnu emotivno-ekspresivnu konotaciju jer se njom uglavnom naglašava intenzivirana mršavost, doslovno fizička slabost, rijetki su primjeri upotrebe u neutralnom i šaljivom tonu – onda kad se preuveličavanjem ističe vitak struk. Ovom frazemom se izražava nepoželjnost pretjerane mršavosti. Mršava žena opisuje se i frazemom *ka*(*o*) *prevegarena*;[16] leksema *prevegarena* označava onemoćalu, presamićenu osobu, što asocira na mršavost tijela. Frazema nije rodno ograničena, ali je češće u upotrebi pri opisivanju referenta ženskog pola.

[15] U govoru Rožaja kratko *jat* dalo je refleks *e* iza labiodentalnog sonanta *v* (Mujević 2022: 36). U govoru Rožaja zabilježena je upotreba akuzativa umjesto lokativa.

[16] prevegaren pridj. < ~a, ~o > presamićen, onemoćao (Begović, Begović-Ličina 2012: 326).

Grupi frazema koje pripadaju semantičkom polju mršavosti pripada i frazema *suha ka*(*o*) *grana* (*biljka*). Poređenje se u ovoj frazemi zasniva na odnosu subjekta i grane, i to suhe, čime se ističe da je nešto suviše tanko, a fizičke osobine grane metaforički se prenose na tijelo žene. Pridjevom *suha* opisuje se žena kod koje je evidentan nedostatak tjelesne mase, njeno tijelo podsjeća na osušenu granu drveta. Motivacija za formiranje frazeme proizlazi iz povezanosti čovjeka sa prirodom, i sklonosti da se fizičke karakteristike opisuju kroz već poznate slike iz prirode, flore i faune.

Izrazito mršava žena, krhka, sitne građe opisuje se i frazemom *da je puhneš, pala bi*. Na denotativnom planu frazema hiperbolično opisuje situaciju u kojoj bi i jedan dah bio dovoljan da žena padne, a što, konotativno, upućuje na izuzetno mršavu ženu, a to ne predstavlja estetski standard.

U poredbenoj frazemi *ka*(*o*) *senka*[17] žena se poredi sa sjenkom, onim što je ljudskom iskustvu poznato. Sjenka se, kao metaforička shema, odnosi na mršavu, blijedu, neopipljivu pojavu, što je preslikano na tijelo žene. Takođe, registrovana je i frazema *senka se učineti*,[18] kojom se tijelo poredi sa sjenkom, čime se ukazuje na mršavost. Zabilježena je i frazema *ni senka nije ostala <od nekog>* i ukazuje na to da je neko izuzetno mršav – toliko da njega nema ni sjenke, minimalnog oblika postojanja, sa metaforom nestajanja u osnovi. Sjenka u frazemama označava trag ili ostatak nečega, te se frazemom *ni senka nije ostala <od nekog>* ističe da nije ostalo apsolutno ništa, što se odnosi na nestanak, iščezavanje tjelesne mase. Ekvivalentne semantike je i frazema *iščajeti*[19] *ka*(*o*) *svijeća* u kojoj se gubljenje tjelesne mase kod žene opisuje i poredi sa otapanjem svijeće dok gori, brzo i neprestano. Frazeme su kritika, njima se iznosi evaluacija i negativan stav prema mršavosti, a ukazuju na postojanje stereotipa o nepoželjnosti mršavosti.

Gojaznost je negativno ocijenjena, ali ni potpuno odsustvo oblina se ne vrednuje pozitivno. U prilog tome je i poredbena frazema *zadnjice ka*(*o*) *tarabe*, kojom se ukazuje na to da žena nema oblina, *zadnjica*. Poređenjem sa *tarabom*, potpuno ravnim predmetom, jasno se formira deskripcija i procjena tjelesne građe žene, gdje se ukazuje na odsustvo oblina, kao jedne od najpoželjnijih karakteristika ženskog tijela. Semantički je snažna jer se njome naglašava nesklad sa konvencionalnim standardom ženske ljepote, nedostatak oblina, simbola ženstvenosti, te je frazema i normativna ukazujući na idealne proporcije ženskog tijela. Semantički ekvivalent je i frazema *ravna ka*(*o*) *daska*, u kojoj se izgled ženskog tijela poredi sa daskom upućujući na mršavost. Obje frazeme u metaforama sadrže predmete iz svakodnevnog života, pejorativne su, čak i

[17] U govoru Rožaja kratko *jat* iza dentalnog suglasnika *s* dalo je reflek *e* (Mujević 2022: 36).
[18] U govoru Rožaja registrovan je oblik *učineti* umjesto oblika *učiniti*.
[19] U govoru Rožaja je zabilježen oblik *iščajeti* umjesti oblika *iščajiti*.

karikaturalne, a sve sa ciljem ukazivanja na nepoželjnost mršavosti.

Semantički podudarna je i slikovita frazema rečeničnog tipa *jedva nos po zemlji vuče*. Na denotativnom planu frazema hiperbolično opisuje osobu koja se teško kreće, toliko da ne može držati glavu u uspravnom položaju, već je savijena, pa joj nos dodiruje zemlju. Konotativno značenje frazeme odnosi se na mršavo, povijeno i izuzetno slabo tijelo osobe. Jedini dio tijela koji ne može povećati tjelesnu masu je nos, kad osoba izgubi tjelesnu masu, obrazi se povuku a nos dolazi do izražaja, izgleda veći i izbočeniji, i to predstavlja motivacijsku osnovu frazeme *samo <joj> nos ostao*. Proizlazi iz konkretne slike fizičke promjene lica, koja se u frazeologiji, putem sinegdohe, prenosi na cijelo tijelo.

Interesantna je i frazema *usukati se ka*(*o*) *oklagija*, kojom se opisuje žensko tijelo u poređenju sa *oklagijom*. Riječ je o drvenom tankom, čvrstom i dugačkom valjku koji služi za razvlačenje tijesta, sa čime se u ovom slučaju povezuje izgled ljudskog tijela. Često biva šaljivog tona, a nekad i vrlo pejorativnog, a samim tim upućuje na nepoželjnost osobine.

Ekstremno mršava osoba opisuje se frazemom *biti ka*(*o*) *ožeg*,[20] odnosi se najčešće ženu, koja se poredi sa *ožegom* žaračem za razgorijevanje vatre, dugog, uskog oblika, u obliku štapa, tankim metalom koji je na vrhu malo širi, kako bi se mogao povlačiti žar. Motivacija za poređenje zasniva se na vizuelnoj sličnosti između mršave osobe i oblika ožega – dugog, pravog i izrazito tankog predmeta. U semantičkoj pozadini je preuveličavanje radi iskazivanja stepena mršavosti. Frazema nije u potpunosti rodno ograničena, ali se gotovo uvijek odnosi na ženu, kako istraživanje frazemikona govora Rožaja pokazuje.

Poredbena frazema *ka*(*o*) *pritka za boraniju* zanimljive je semantičke pozadine – žena se poredi sa pritkom za boraniju, tankim, uspravnim drvetom, oko kojeg se obmotava loza boranije. Pritka je upotrijebljena kao referentna tačka kako bi se ukazalo na dugačko i mršavo tijelo, kao asocijativno povezivanje sa predmetom iz svakodnevne upotrebe u ruralnim područjima.

Frazemom *ka*(*o*) *iscijeđena* (*biti*) prenosi se, takođe, nepoželjnost mršavosti ženskog tijela, a motivisana je vizuelnim efektom. U frazemi žena dobija kvalifikaciju *iscijeđene* kako bi se naglasila izrazita mršavost, čak i fizička slabost. Perceptivno iskustvo govornika motivisalo je nastanak poređenja – izrazito mršavo tijelo asocira na iscijeđeno voće ili povrće.

[20] ožeg m. < ~a > žarač za razgaranje vatre (Begović, Begović-Ličina 2012: 289).

Istovjetnog značenja je i frazema *skukvežiti se ka*(*o*) *kamičak*; glagolom *skukvežiti se* opisan je način držanja tijela – fizička skučenost i povijenost. Poređenje se ostvaruje sa malim kamenom – označenim deminutivom *kamičak*, a u semantičkoj pozadini je tjelesna metafora – subjekat se opisuje kao mali – upućuje na mršavu osobu, koja izgleda smanjeno. Frazema se rijetko može odnositi na muškarca. Poredbeno svojstvo frazeme posmatramo kroz više slojeva: kamičak upućuje na fizički sitno tijelo, glagol *skukvežiti se* upućuje na skupljeno i savijeno tijelo subjekta. Motivaciju za nastanak frazeme pronalazimo u ljudskoj sklonosti da se ljudska stanja, ponašanja i raspoloženja opisuju kroz metafore koje se odnose na pojave iz prirode ili svakodnevne predmete, a što često registrujemo i u osnovi brojnih analiziranih frazema koje se odnose na fizički izgled žene.

Analizirane frazeme pokazuju, kao dominantne mehanizme motivacije, poređenja sa predmetima i alatima, poređenja sa prirodnim pojavama i zasnivaju se na metafori fizičke slabosti i nestajanja tijela, kako bi se ukazalo na osobinu koja doprinosi neprivlačnosti fizičkog izgleda, a u ovom slučaju to je izuzetna mršavost tijela. Analiza pokazuje da se ekstremna mršavost, poput gojaznosti, u frazemikonu ovog govora uglavnom vrednuje negativno, te stoga možemo ustvrditi i zaključiti postojanje stereotipa o nepoželjnosti mršavosti, a da se stereotipni estetski kriterijumi ostvaruju putem stabilnih i ponavljajućih obrazaca.

6 Zaključak

Analiza frazema govora Rožaja kojima se opisuje mršavost i gojaznost žene, pokazuje da je jezik snažan nosilac normi koje se odnose na žensko tijelo, koje možemo smatrati stereotipnim. Kao fragmenti kolektivnih konvencija stereotipi su ukorijenjeni u sociokulturnom modelu, koji je nametnuo kriterijume za procjenu ženske tjelesnosti. Gojaznost, kako frazeme pokazuju, predstavlja odstupanje od poželjnih estetskih normi, na šta se ukazuje pejorativnom odnosu prema toj osobini. Vitkost je poželjna osobina, ali je pretjerana mršavost neprivlačna je i negativno vrednovana. Time se potvrđuje da ni gojaznost, ni pretjerana mršavost nijesu estetski prihvatljive. Motivacija za nastanak frazema, kako je naša analiza pokazala, može biti različita, a uglavnom je čine predmeti i iskustva iz svakodnevnog života. Korpus prikupljenih frazema pokazuje uvriježenost kriterijuma i koncepata za procjenu fizičkog izgleda žene. Svako odstupanje od estetske norme, stereotipnog ideala, biva izvrgnuto karikaturalnosti, pejorativnosti ili humorističnosti.

Većina analiziranih frazema rodno je ograničena, veliki broj frazema odnosi se isključivo na referenta ženskog pola, pri čemu skoro i da nema ekvivalenata za opisivanje

referenata muškog pola, što je i dokaz asimetričnosti u rodnim pogledima, pri čemu je tijelo žene češće predstavljalo predmet procjene, te je razumljivo prisustvo kriterijuma tjelesnih proporcija u frazemama.

Može se zaključiti da frazeme o tjelesnim proporcijama žene u kontekstu mršavosti i gojaznosti svjedoče o postojanosti kriterijuma estetske procjene, stereotipni su, te da je postavljena hipoteza potvrđena. Stereotipi su identifikovani induktivno, iz frazema, i analiza tjelesnih proporcija žene potvrđuje da društvo i kultura oblikuju i prenose duboko ukorijenjene predstave o ženskom tijelu i ženskoj ljepoti uopšte.

Izvori i literatura

Aref'eva, Natalia, 2024: Frazeologija v kategorijah kul'turi. *Naukovij visnik PNPU im. K. D. Ušinskogo* 39. 76–86.

Asad, Narjis, Nihar Ranjan Sahoo, Rudra Murthy, Swaprava Nath, Pushpak Bhattacharyya, 2025: *You are Beautiful, Body Image Stereotypes are Ugly! BIStereo: A Benchmark to Measure Body Image Stereotypes in Language Models. Findings of the Association for Computational Linguistics*. 24471–24496. https://aclanthology.org/2025.findings-acl.1257.pdf (pristupljeno 25. 2. 2026).

Barčot, Branka, 2017: *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Bartminjski, Ježi, 2011: *Jezik – Slika – Svet*. Beograd: SlovoSlavia.

Begović, Džavid, Šefka Begović-Ličina, 2012: *Sandžački rječnik*. Sarajevo: Štamparija Fojnica.

Dobrovol'skij, Dmitrij, Piirainen, Elisabeth, 2005: Cognitive Theory of Metaphor and Idiom Analysis. *Jezikoslovlje* 6/1. 7–35.

Gortan-Premk, Darinka, 2004: *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Hadžić, Ibrahim, 2003: *Rožajski rječnik*. Rožaje: Centar za kulturu Rožaje.

Hadžić, Ibrahim, 2013: *Rječnik rožajskoga govora*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.

Herman, Vimala, 1998: *Dramatic Discourse. Dialogue as Interaction in Plays*. London, New York: Routledge.

Holmes, Janet, 1995: *Women, Men and Politeness*. London, New York: Longman. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315845722.

Hrnjak, Anita, 2013: Koncept ljepote i rodni stereotipi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji. *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim* 3. 173–182.

Hrnjak, Anita, 2015: Pogled na ljudski rad i obaveze kroz prizmu rodno obilježene frazeologije hrvatskoga i ruskog jezika. *Filološke studije* 13/1. 145–159. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Hrnjak, Anita, 2017: *Frazeologija u rodnome okviru*. Zagreb: Knjigra.

Jevrić, Tamara, Jelena Babić-Antić, 2023: Long Hair and Short Wit – English-Serbian Parallels in Proverbs Describing Women. *Collection of Papers of the Faculty of Philosophy* 3. 13–36.

Jugović, Ivana, Željka Kamenov, 2008: Razvoj instrumenata za ispitivanje rodnih uloga u adolescenciji. *Suvremena psihologija* 11/1. 93–106.

Lakoff, George, Mark Johnson, 2015: *Metafore koje život znače*. Prev. N. Šoljan. Zagreb: Disput.

Majnusz-Stadnik, Mariola, 2018: Das schöne, aber schwache Geschlecht. Das Bild der Frau in der deutschen Phraseologie mit Vergleichsbeispielen aus der polnischen Sprache. *Deutsche Sprache in kulturell mehrfach kodierten Räumen. Medien, Kultur, Politik* 3. 137–148.

Maslova, Valentina Avraamovna, 2007: *Lingvokul'turologija. Učebnoe posobie*. Moskva: Izdatel'skij centr Akademija.

Muftić, Teufik, 1997: *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, El-Kalem.

Mujević, Dženisa, 2022: Fonetske specifičnosti govora Rožaja. *Vaspitanje i obrazovanje* 22/3. 31–50.

Mujević, Dženisa, 2024: Eufemistični frazeologizmi iz semantičkog polja smrti. *Književni jezik* 35. 101–124.

Mujević, Dženisa, 2025a: Stereotipni ideali fizičke ljepote i mladolikosti žene u frazemama govora Rožaja. *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu* 28. 129–155.
Mujević, Dženisa, 2025b: Negativni stereotipi o ženama u rodno obilježenim frazemama govora Rožaja. *Croatica et Slavica Iadertina* 21/2. 393–413.
Mušović, Abdulah, 2016: *Sandžački frazeološki rječnik*. Novi Pazar: Narodna biblioteka Dositej Obradović.
Mušović, Abdulah, 2018: *Sandžački frazeološki rječnik*. Novi Pazar: Narodna biblioteka Dositej Obradović.
Newmark, Peter, 1996: *Manual de traducción*. Madrid: Catedra.
Popova, Zinaida Danilovna, Josif Abramovič Sternin, 2007: *Kognitivnaja lingvistika*. Moskva: Vostok – Zapad.
Popović, Ljudmila, 2006: Prototip i stereotip u konceptualizaciji estetskog u srpskom i drugim slovenskim jezicima. *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika*. 174–210.
Ristić, Stana, 2004: *Ekspresivna leksika u srpskom jeziku*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
Šehović, Amela, 2011: Rodna perspektiva u bosanskohercegovačkim dramama 20. vijeka. *Pregled – časopis za društvena pitanja* 2. 55–82.
Šehović, Amela, 2012: *Jezik u bosanskohercegovačkim dramama* (*sociolingvistički pristup*). Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu.
Šehović, Amela, Đenita Haverić, 2017: *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
Škaljić, Abdulah, 1966: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
Škara, Danica, 2004: Body Metaphors – Reading the Body in Contemporary Culture. *Collegium Antropologicum* 28/1. 183–189.
Štasni, Gordana, 2013: *Reči o čoveku*. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
Štrbac, Gordana, 2018: *Frazeologija o čoveku i čovek u frazeologiji*. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
Telija, Veronika Nikolaevna, 1996: *Russkaja frazeologija*. *Semantičeskij, pragmatičeskij i lingvokul'turologičeskij aspekty*. Moskva: Škola Jazyki russkoj kul'tury.
Zykova, Irina, 2014: Phraseological Image as an Insight into the Cultural Memory. *Phraseology and Culture*/*Phraseologie und Kultur*. 321–336.

Povzetek

Raziskava se ukvarja z analizo stereotipov o ženskem telesu v frazemih govora Rožaj, s poudarkom na semantičnem polju vitkosti in debelosti. Raziskava temelji na korpusu 52 frazemov, zbranih z metodo eliciranja med terenskim raziskovanjem v obdobju od leta 2023 do 2025. Namen dela je bil preučiti način vrednotenja fizičnega videza žensk in ugotoviti obstoj stereotipnih vzorcev pri ocenjevanju telesne zgradbe. Analiza kaže, da frazemi odražajo estetske norme in spolne stereotipe: vitko, sorazmerno telo je zaželeno, medtem ko sta debelost in pretirana suhost skoraj vedno negativno vrednoteni. Debelost se opisuje s hiperboličnimi in pejorativnimi primerjavami z živalmi, predmeti velike mase ali vsakdanjimi predmeti, s čimer se poudarja neskladje telesnih proporcij žensk. Glavna tendenca je negativna ocena debelosti. Suhost se v frazemih opisuje prek metafor šibkosti, izginjanja in odsotnosti, primerjav z vsakdanjimi predmeti ali naravnimi pojavami, kar nakazuje, da ekstremna suhost odstopa od estetskega ideala. Čeprav vitkost predstavlja zaželeno lastnost, je pretirana suhost vrednotena negativno, pogosto s pejorativnim ali šaljivim tonom. Frazemi ne opisujejo le telesnih značilnosti, ampak tudi normirajo družbeno sprejemljive proporce ženskega telesa, pri čemer lahko v ozadju opazimo stereotipne vzorce. Frazemi so aktivno sredstvo prenosa in reprodukcije stereotipnih estetskih norm, kar kaže na globoko ukoreninjene sociokulturne predstave o ženski lepoti in fizičnem videzu. Ugotavljamo, da frazemi lokalnega govora Rožaj jasno pričajo o obstojnosti stereotipnih kriterijev estetske ocene ženskega telesa, pri čemer je vsako odstopanje – bodisi debelost ali pretirana suhost – vrednoteno negativno.

OCENE - ZAPISKI - POROČILA - GRADIVO

Pravilnik Slavistične revije

I

1. *Slavistična revija* je znanstvena revija Zveze slovenskih slavističnih društev (ZSSD).
2. Izhaja štirikrat na leto: praviloma marca, junija, septembra in decembra.
3. *Slavistična revija* sprejema izvirne in še neobjavljene znanstvene in strokovne članke s področij slovenističnega oz. slavističnega jezikoslovja in literarne vede ter iz sorodnih strok, ki niso v uredniški presoji za nobeno drugo publikacijo.
4. *Slavistična revija* izide sočasno na spletu (https://srl.si/ojs/srl) in v tiskani obliki.

II

1. Prispevki so v slovenščini, v manjšem deležu lahko v drugih slovanskih in svetovnih jezikih. Uredništvo daje prednost objavam v jeziku, ki je predmet obravnave, ali prevodu v slovenščino.
2. Če je članek oddan v tujem jeziku in ga recenzenti potrdijo za oddajo, se uredništvo odloči, ali bo članek objavljen v tujem jeziku ali v slovenščini. V primeru odločitve za objavo v slovenščini avtor sam poskrbi za prevod in odda prevedeno in lektorirano besedilo kot revizijo prvotno oddanega besedila, skupaj z imenom prevajalca, ki bo navedeno pod člankom. Prevedeni članek gre v nov krog recenzij. Če uredniški odbor presodi, da je prevod jezikovno ali strokovno problematičen, članek zavrne, kakor zavrne vse jezikovno in slogovno neustrezne prispevke. Če uredništvo presodi, da prispevek potrebuje dodatni jezikovni/lektorski pregled, mora za to poskrbeti avtor in uredništvu sporočiti podatke o lektorju.
3. Ko avtor odda novo verzijo članka, popravljenega na zahtevo recenzentov oz. urednikov, v njej jasno označi in komentira spremembe.
4. Izvleček in ključne besede razprav so v jeziku razprave ter v angleščini, jezik povzetka je ustrezno izbran glede na temo razprave. Izvleček, ključne besede in povzetek pripravi avtor sam; predloži jih hkrati z razpravo.
5. Vsak prispevek je razvrščen po najnovejši tipologiji Cobiss.
6. Vsak prispevek ima DOI.
7. Korekture je treba vrniti v treh dneh.
8. Avtor odda prispevek na portalu https://srl.si (če je tu prvič, se najprej registrira kot avtor).
9. Besedilo prispevka mora biti v datoteki v besedilnem formatu ODT, DOC ali DOCX.
10. Obseg razprave (z opombami, povzetki in seznamom literature) naj ne presega ene in pol avtorske pole, tj. 45.000 znakov, ocene 24.000 znakov, poročila 8.000 znakov, vsakič s presledki in opombami vred.
11. Vsi prispevki so v pisavi Times New Roman, velikost 12, razmik 1,5 vrstice.
12. Datoteka prispevka, oddanega v razdelek Razprave, mora vsebovati:

a. naslov (naslov naj ne bo zapisan z verzalkami);
   b. angleški prevod naslova (če je besedilo v angleščini, naj bo naslov preveden v slovenščino);
   c. sinopsis (sinopsis naj ne presega 8 vrstic, v posebnem odstavku, velikost besedila 10 pik);
   č. 3–5 ključnih besed, ki niso besede iz naslova (v posebnem odstavku, velikost besedila 10 pik);
   d. angleški prevod sinopsisa (če je besedilo v angleščini, je sinopsis v slovenščini);
   e. angleški prevod ključnih besed (če je besedilo v angleščini, so ključne besede v slovenščini);
   f. besedilo;

g. seznam literature;
h. povzetek (povzetek naj bo v tujem jeziku, ki je smiselno izbran glede na jezik in temo razprave, npr. kroatistični prispevek v slovenščini naj ima povzetek v hrvaščini, rusistični v ruščini; če jezik prispevka ni slovenščina, je povzetek obvezno v slovenščini; povzetek naj ne presega 2000 znakov s presledki).

13. Drugi prispevki (ocene, poročila, gradivo) morajo vsebovati naslov, angleški prevod naslova (če je prispevek v angleščini, je naslov v slovenščini).

III

1. Revijo ureja uredniški odbor.
2. Uredniški odbor izmed svojih članov izvoli odgovornega urednika, glavnega urednika za jezikoslovje in glavnega urednika za literarne vede, po potrebi tudi druge (npr. tehničnega urednika, tajnika). Tajnik, blagajnik itd. niso nujno iz vrst uredniškega odbora.
3. Število urednikov za jezikoslovje in literaturo je uravnoteženo.
4. Uredniki se volijo namensko, tj. za posamezna področja slavistike (npr. za dialektologijo, knjižni jezik, zgodovinsko slovnico, primerjalno jezikoslovje, literarno teorijo, literarno zgodovino, digitalno humanistiko ...), da je uredniški odbor res kompetenten za ocenjevanje prispevkov.
5. Uredniški odbor se lahko razreši sam ali na zahtevo zbora sodelavcev ali občnega zbora ZSSD.
6. Urednik lahko odstopi sam ali na zahtevo zbora sodelavcev ali občnega zbora ZSSD.
7. Kadar se uredniški odbor razpusti sam ali član uredniškega odbora odstopi sam ali na zahtevo uredniškega odbora revije, mora biti to stvarno in pisno utemeljeno.
8. Člani uredniškega odbora prejemajo honorar, višino določi uredniški odbor glede na razpoložljiva sredstva.
9. Odgovorni urednik ima naslednje dolžnosti in pravice:
   a) sklicuje seje uredniškega odbora;
   b) skrbi za to, da se sklepi uredniškega odbora uresničujejo, npr. roki za oddajo prispevkov za posamezne številke, za uredniški pregled (ali recenzije urednikov), vračilo korektur in pošiljanje številke v tisk. Sklepe uredniškega odbora lahko spremeni le celoten uredniški odbor, ne pa posamezni njegovi člani. Če odgovorni urednik opazi, da se sklepi uredniškega odbora ne uresničujejo pravočasno, mora urednika opozoriti, da ne izpolnjuje svojih dolžnosti.
   c) skrbi za tisk revije in ga nadzoruje;
   č) opravi končni pregled celotne revije;
   d) zastopa revijo pred javnostmi;
   f) skrbi za pravočasne prijave na subvencije;
10. seje uredniškega odbora se sklicujejo štirikrat letno, za vsako številko posebej, izredne seje pa za izredne/posebne/tematske številke, na pobudo posameznega urednika ali več urednikov;
11. Glavna urednika jezikoslovnih in literarnih ved sklicuje člane svojega odseka uredniškega odbora na seje pod istimi pogoji, kot odgovorni urednik sklicuje seje celotnega uredniškega odbora.
12. Pri odločanju, ali se prispevek natisne ali ne in na katerem mestu se natisne, so vsi člani uredniškega odseka enakovredni in zavezani znanstvenim argumentom.
13. Urednika jezikoslovnih in literarnih ved ocenjujeta vsak prispevek s svojega področja. Ocene se obravnavajo na seji celotnega uredniškega odbora, tako da je celotni uredniški odbor seznanjen z vsebino in vrednostjo posameznih prispevkov.
14. Tehnični urednik:
   a) skrbi za komuniciranje z avtorji prek sistema OJS;
   b) pošilja prošnje za recenzije posameznim članom uredniškega odbora;
   c) pripravi gradivo za sejo uredniškega odbora;
   č) tehnično ureja članke;
   d) komunicira s stavcem;
   e) pošilja avtorjem korekture;
   f) postavlja članke na splet;

g) skrbi za spletno stran;
h) skrbi za urejenost seznama naročnikov ter sprejema prijave in odjave naročnikov.

15. Uredniški odbor v celoti je odgovoren, da
    a) revija izhaja redno;
    b) je revija na sodobni znanstveni ravni stroke;
    c) zagovarja profil svojega urednikovanja pred javnostmi, pred občnim zborom ZSSD in pred zborom sodelavcev revije;
    č) poroča o svojem delu občnemu zboru ZSSD.
16. Recenzenti morajo recenzije naložiti na OJS vsaj 4 dni pred sejo. Če recenzijo zavrnejo, lahko predlagajo zunanjega recenzenta.
17. Dileme, ki presegajo posamezno disciplino, rešujejo vsi uredniki po možnosti soglasno.

IV

1. Oddani prispevki morajo v postopek uredniškega recenziranja, v katerem članek pregledata vsaj dva člana uredniškega odbora ali zunanja recenzenta za obravnavano področje. O sprejemu ali zavrnitvi prispevka je avtor obveščen približno tri mesece po oddaji prispevka na OJS. O objavi odloča uredniški odbor na podlagi ocen prispevka.

V

Revija se vzdržuje s:
1. subvencijami;
2. naročninami;
3. z namenitvami dela dohodnine.

VI Ravnanje s podatki

1 *Slavistična revija* objavlja po načelih odprtega dostopa, kar pomeni, da so vsi članki takoj po objavi dostopni na spletu vsem. Prosta raba in distribucija v medijih sta dovoljeni pod pogojem, da sta avtor in revija ustrezno navedena. Revija avtorjem ne zaračunava ne uredniških stroškov ne stroškov objave in hranjenja na spletu. Revija avtorju dovoli predobjavo članka na ustreznem spletnem mestu.
2. Če razprava temelji na podatkovni zbirki, morajo avtorji omogočiti trajni prosti dostop do te zbirke z njeno objavo v katerem od repozitorijev.
3. Vsi članki so prosto dostopni pod licenco CC BY 4.0.

VII

1. Ta pravilnik je začel veljati s potrditvijo občnega zbora ZSSD na seji 9. decembra 2025. S tem je nehal veljati prejšnji pravilnik *Slavistične revije*, objavljen leta 1969 v reviji *Jezik in slovstvo* 14/2. 64–66.

Zveza slovenskih slavističnih društev
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Statut
Zveze slovenskih slavističnih društev

I. SPLOŠNE DOLOČBE

1. člen

Zveza slovenskih slavističnih društev je pravna oseba zasebnega prava, ki nadaljuje delo ter je pravna naslednica Slavističnega društva Slovenija, ustanovljenega 6. januarja 1935, ki se je na slavističnem zborovanju v Postojni leta 1975 organiziralo kot Zveza društev Slavistično društvo Slovenije (registrirana 24. aprila 1976). Zveza društev Slavistično društvo Slovenije se je na izrednem zboru članov 26. septembra 2025 preimenovala v Zvezo slovenskih slavističnih društev.

Kratica Zveze slovenskih slavističnih društev je ZSSD.

Zveza mora v pravnem prometu uporabljati le svoje registrirano ime.

2. člen

Zveza slovenskih slavističnih društev (v nadaljnjem besedilu Zveza) je prostovoljno, nepridobitno, neprofitno in nepolitično, od drugih subjektov neodvisno strokovno združenje, ki povezuje pokrajinska slavistična društva in deluje na področju znanosti, vzgoje in izobraževanja, kulture in sorodnih področjih.

3. člen

Zveza slovenskih slavističnih društev ima status nevladne organizacije v javnem interesu na področju znanosti ter vzgoje in izobraževanja.

4. člen

Zveza slovenskih slavističnih društev povezuje slavistična društva na območju Republike Slovenije in zamejstva.

Zveza daje pobudo za ustanavljanje in delovanje strokovnih društev podobnega profila v slovenskem kulturnem prostoru.

5. člen

Sedež Zveze slovenskih slavističnih društev je v Ljubljani, Aškerčeva 2 (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani).

6. člen

Zveza slovenskih slavističnih društev ima svoj pečat. Pečat je okrogel s premerom dva in pol centimetra; na njem je napis Zveza slovenskih slavističnih društev.

II. NAMEN, CILJI IN DEJAVNOSTI ZVEZE SLOVENSKIH SLAVISTIČNIH DRUŠTEV

7. člen

V Zvezo se društva združujejo z namenom, da pospešujejo razvoj slovenistike in slavistike na teoretični ali praktični ravni, obravnavajo ter razrešujejo strokovna vprašanja na področju poučevanja slovenščine in drugih slovanskih jezikov ter krepitve jezikovne in kulturne zavesti v javnosti, medsebojno sodelujejo in koordinirajo dejavnosti, ki so skupnega pomena.

Zveza se vključuje v ustrezna mednarodna strokovna društva. Prek Slovenskega slavističnega komiteja sodeluje z Mednarodnim slavističnim komitejem.

Zveza se pri svojem delu zavzema za najvišjo možno raven profesionalnega delovanja ter za razvoj in varovanje demokratičnih načel širše družbene skupnosti.

Zveza sodeluje z ministrstvi, pristojnimi za področje šolstva, visokega šolstva, znanosti in kulture, in z Zavodom Republike Slovenije za šolstvo, z založbami ter z drugimi sorodnimi ustanovami, pomembnimi za razvoj slovenistike in slavistike. Pri posameznih akcijah sodeluje tudi s sorodnimi društvi in ustanovami.

8. člen

V Zvezo se društva, druge pravne osebe in posamezniki združujejo zaradi uresničevanja naslednjih ciljev:

– povezovati sloveniste in druge slaviste na podlagi njihovih strokovnih interesov;
– skrbeti za ustrezno družbeno vlogo in ugled slavistike in posebej še slovenistike v slovenski družbi in prostoru;
– povezovati izobraževalne, raziskovalne in pedagoško-raziskovalne ustanove s prakso;
– podpirati in spodbujati raziskovalno delo in razvoj dejavnosti na področju slavističnih ved;
– v širšem in ožjem družbenem okviru pojasnjevati vlogo stroke pri oblikovanju slovenske narodne zavesti in v okviru tega skrbeti za primeren odnos do kulturnih dobrin, ki so povezane s področjem slovenistike in slavistike;
– v svojih publikacijah, na zborovanjih, simpozijih, s predavanji in ob drugih priložnostih popularizirati dosežke stroke;
– s pobudami skrbeti za živ spomin na pomembne dogodke v slovenski kulturni preteklosti;
– vzgajati člane v strokovne aktiviste; skrbeti za utemeljevanje njihove narodne zavesti predvsem s sodobno strokovno argumentacijo, za poznavanje in dojemanje življenja in problemov Slovencev v vsem narodnem prostoru;
– spodbujati rast jezikovne kulture na področju jezikovne rabe slovenščine v javnosti in šolskem sistemu;
– spodbuditi dvig jezikovnih in bralnih zmožnosti ranljivih skupin;
– povezovati se s podobnimi društvi in organizacijami, ki delujejo na področju slovenistike in slavistike v Sloveniji in po svetu.

9. člen

Zveza izpolnjuje svoje naloge v skladu z veljavnimi predpisi in v okviru namenov Zveze z naslednjimi dejavnostmi:

– pokrajinskim društvom po potrebi nudi administrativno ali strokovno pomoč pri pripravi skupnih ali posamičnih prijav na razpise;
– organizira letni slovenski slavistični kongres, namenjen predstavljanju aktualnih spoznanj na področju slovenistike in slavistike;
– organizira izobraževanja za učitelje in zainteresirano javnost, simpozije, posvete ter poučna potovanja, s katerimi širi zanimanje in popularizira dognanja slovenistike in drugih slavističnih ved;

– izdaja znanstvene in poljudno-znanstvene publikacije o slovenističnih in drugih slavističnih vprašanjih;
– v javnosti, posebej v šolstvu, zastopa interese slovenistike in drugih slavističnih ved in pojasnjuje pristojnim družbeno vlogo teh ved;
– organizira tekmovanja v znanju, delavnice in druge dejavnosti za razvijanje jezikovne in kulturne zavesti ter bralne pismenosti šolske populacije in druge javnosti;
– si prizadeva za stalni strokovni in pedagoški razvoj pouka slovenščine in drugih slavističnih predmetov na naših šolah in tvorno sodeluje pri oblikovanju vsebinskega profila slovenščine in drugih slavističnih predmetov v osnovnem in srednjem izobraževanju.

III. ČLANSTVO

10. člen

Član Zveze lahko postane slavistično ali sorodno društvo iz Slovenije ali tujine, ki je registrirano in deluje skladno z Zakonom o društvih; sprejema poslanstvo in cilje Zveze in je pripravljeno izvajati dogovorjeni program Zveze ter se ravnati po določilih statuta in drugih dokumentov Zveze. Za sprejem tujega člana v Zvezo veljajo enaki pogoji kot za sprejem domačega.

Članstvo v Zvezi je prostovoljno, in sicer s podpisom pristopne izjave, ki jo na podlagi sklepa zbora članov podpiše predsednik slavističnega društva, ki se želi včlaniti v Zvezo, in s plačilom članarine.

Sklep o včlanitvi novega društva iz Zveze sprejme upravni odbor Zveze.

Evidenco članov Zveze vodi tajnik.

11. člen

Zveza ima tudi častne člane. Častni član lahko postane posameznik iz Slovenije ali tujine, ki je dosegel izjemne dosežke na področju slovenistike, slavistike in prispeval k ugledu Zveze in njenih članov.

Predloge za častne člane z utemeljitvijo in soglasjem predlaganega kandidata posredujejo upravnemu odboru člani Zveze ali posamezni člani pokrajinskih društev. Sprejem častnih članov potrjuje zbor članov Zveze. Predlog je sprejet, če zanj glasuje več kot polovica predstavnikov članov.

Častni člani lahko sodelujejo na zboru članov Zveze, nimajo pa pravice odločanja.

12. člen

Člani društev, včlanjenih v Zvezo, in častni člani so glede na svoje strokovne interese organizirani v sekcije.

Posamezno sekcijo ustanovi upravni odbor na pobudo članov.

Sekcijo vodi vodja sekcije, ki ga obdobje dveh let potrdi upravni odbor Zveze. Mandat vodje sekcije se lahko ponovi.

Če v sekciji sodeluje manj kot pet oseb, lahko upravni odbor Zveze sprejme sklep o ukinitvi sekcije.

Sekcije niso pravne osebe in morajo delati v skladu s pravili društva. Za svoje delo so odgovorne upravnemu odboru. Pri komuniciranju z javnostmi morajo uporabljati ime in logotip Zveze.

Podrobnejša določila o delovanju sekcij določa Pravilnik o delu organov in delovnih teles Zveze slovenskih slavističnih društev.

13. člen

Pravice članov so, da:

– izvolijo po dva predstavnika za zbor članov Zveze, pri čemer ima vsak predstavnik en glas;
– prek svojih predstavnikov volijo in so izvoljeni v organe Zveze;
– soodločajo o programu dela in finančno-materialnem poslovanju ter siceršnjim delovanjem;
– predlagajo višino prispevka, ki ga posamezno;
– se vključujejo v delo sekcij Zveze.

Dolžnosti članov so, da:

– izvolijo predstavnike, ki jih bodo zastopali na zboru članov Zveze;
– plačujejo članarino, ki jo s sklepom ali drugim aktom določi zbor članov Zveze;
– sodelujejo pri delu organov Zveze;
– s pobudami skrbijo za aktualno vsebino dela Zveze in za izvedbo skupnih dejavnosti;
– sodelujejo pri izvajanju skupno dogovorjenih nalog in prispevajo k uresničevanju ciljev;
– varujejo ugled Zveze.

14. člen

Članstvo v Zvezi preneha z:

– izstopom društva iz Zveze;
– izključitvijo (zaradi zaznanih hujših kršitev, neetičnega vedenja ali povzročitve škode ugledu Zveze ali neizpolnjevanja dolžnosti, določenih s statutom);
– s prenehanjem delovanja ali ukinitvijo društva;
– s črtanjem, če član dvakrat zaporedoma kljub pisnemu opozorilu ne izpolni dogovorjene obveznosti o plačilu članarine.

Sklep o črtanju zaradi neplačevanja članarine sprejme upravni odbor, ki o tem poroča zboru članov.

V primeru nestrinjanja s sklepom upravnega odbora je možna pritožba na zbor članov, katerega odločitev je dokončna. Odločitev zbora članov se lahko izpodbija pred sodiščem v skladu z Zakonom o društvih.

15. člen

Pokrajinsko društvo lahko kadarkoli izstopi iz Zveze, in sicer na lastno zahtevo in z izstopno izjavo. Predsednik in tajnik posameznega društva podpišeta izstopno izjavo na podlagi pooblastila zbora članov svojega društva.

IV. UPRAVLJANJE IN ORGANI ZVEZE SLOVENSKIH SLAVISTIČNIH DRUŠTEV

16. člen

Organi Zveze so:

– zbor članov;
– upravni odbor;
– izvršni odbor;
– nadzorni odbor;
– častno razsodišče;

Člane organov Zveze imenuje zbor članov za dobo dveh let z možnostjo ponovne izvolitve.

Podrobnejša določila o delovanju organov Zveze določa Pravilnik o delu organov in delovnih teles Zveze slovenskih slavističnih društev.

Zbor članov

17. člen

Zbor članov je najvišji organ Zveze. Sestavljajo ga predstavniki vseh včlanjenih društev, in sicer po dva predstavnika vsakega včlanjenega društva.

Mandat predstavnikov v zboru članov traja dve leti oziroma do zaključka mandata aktualnega vodstva Zveze. V primeru, da imenovani predstavnik izstopi iz člana Zveze, se imenuje nadomestnega predstavnika za obdobje do zaključka mandata bivšega predstavnika.

18. člen

Zbor članov se sklicuje enkrat letno. Sklicuje in pripravi ga upravni odbor.

Zbor članov je redni ali izredni in je lahko povezan s študijskim zborovanjem članstva.

Seja zbora članov se lahko izjemoma izvede tudi dopisno ali prek videokonference.

19. člen

Izredni zbor članov se skliče po potrebi. Skliče ga lahko upravni odbor na svojo pobudo, na zahtevo nadzornega odbora ali na zahtevo tretjine društev, ki sestavljajo Zvezo. Izredni zbor članov sklepa samo o stvari, za katero je sklican.

Upravni odbor je dolžan sklicati izredni zbor članov najkasneje v roku enega meseca po tem, ko je prejel tako zahtevo. Če upravni odbor tega ne stori, skliče zbor članov predlagatelj, ki mora predložiti dnevni red z ustreznimi materiali ter obvestiti vse člane. Stroške za tak zbor članov krije predlagatelj, če ni možen dogovor z upravnim odborom in pokrajinskimi društvi.

20. člen

Sklic zbora članov mora biti objavljen z dnevnim redom najmanj sedem dni pred začetkom na uradni spletni strani Zveze in z osebnimi vabili po elektronski pošti, in sicer ne glede na način izvedbe seje.

21. člen

Zbor članov je sklepčen, če se ob napovedanem času zbere več kot polovica predstavnikov društev. Če ob tej uri zbor ni sklepčen, je sklepčen 30 minut pozneje, če je prisotna najmanj tretjina predstavnikov društev, vendar mora biti izpričano, da je bil zbor korektno sklican.

22. člen

Sklepi zbora članov so veljavni, ko zanje glasuje več kot polovica prisotnih predstavnikov društev, le za spremembo statuta ter prenehanja delovanja Zveze je potrebna dvotretjinska večina prisotnih predstavnikov. Glasovanje na seji zbora članov je javno, če zbor članov ne odloči drugače.

23. člen

Na zbor članov so vabljeni predstavniki sekcij, člani upravnega odbora, nadzornega odbora in častnega razsodišča, vendar nimajo pravice odločanja.

Zboru članov lahko prisostvujejo vsi, ki želijo biti neposredno ali posredno povezani z delovanjem Zveze, tako predstavniki strokovnih ustanov, organizacij in drugih društev, šolskih ustanov, društvenih organov in občani, ki jih delo zbora članov in Zveze zanima, vendar nimajo pravice odločanja.

24. člen

Zbor članov odpre predsednik Zveze in ga vodi, dokler delegati ne izvolijo delovnega predsedstva. Zbor članov izvoli še zapisnikarja in dva overovatelja zapisnika, po potrebi tudi verifikacijsko komisijo, kandidacijsko in volilno komisijo, komisijo za pripravo sklepov in druge delovne organe.

Zapisnik o delu zbora članov podpišejo predsednik delovnega predsedstva in oba overovatelja zapisnika.

25. člen

Zbor članov:

- sklepa o dnevnem redu;
- razpravlja in sklepa o delu in poročilih upravnega in nadzornega odbora;
- sprejema letno poročilo o delu Zveze;
- sprejema finančno poročilo;
- sprejema letni načrt Zveze, nadzornega odbora, častnega razsodišča ter uredništev društvenih publikacij;
- sprejema finančni načrt Zveze, nadzornega odbora, častnega razsodišča ter uredništev društvenih publikacij;
- na predlog upravnega odbora odloča o višini članarine;
- voli in razrešuje predsednika in podpredsednika, člane upravnega odbora, častnega razsodišča in nadzornega odbora;
- odloča o pritožbah zoper sklepe upravnega odbora, nadzornega odbora ter častnega razsodišča,
- imenuje častne člane Zveze;
- sklepa o predlogih upravnega odbora in delegatov o prenehanju Zveze;
- sprejema statut in spremembe statuta.

26. člen

Sklep o prenehanju Zveze velja, če zanj glasujeta vsaj dve tretjini prisotnih predstavnikov društev. Sklepanje o prenehanju je mogoče le, če je bil zbor članov sklepčen ob napovedani uri. Predlog o prenehanju Zveze mora biti podan v vabilu na zbor članov.

Upravni odbor

27. člen

Upravni odbor je izvršilni organ in upravlja Zvezo v času med dvema zboroma članov po smernicah, sprejetih na zboru članov, in opravlja zadeve, ki mu jih naloži zbor članov, ter zadeve, ki po svoji naravi spadajo v njegovo področje (glej 30. člen).

Člane upravnega odbora voli zbor članov za dve leti. Člani upravnega odbora so lahko ponovno izvoljeni.

28. člen

Upravni odbor sestavljajo:

- predsednik, podpredsednik, tajnik in blagajnik;

– predsedniki pokrajinskih društev, predstavniki slovenistik in slavistik visokošolskih zavodov, predstavnika ZRC SAZU, predsednik Slovenskega slavističnega komiteja, glavna urednika *Slavistične revije* ter *Jezika in slovstva* in urednik Slavistične knjižnice;
– vodje sekcij in komisij.

Predsednik upravnega odbora je hkrati tudi predsednik in zastopnik Zveze.

29. člen

Upravni odbor opravlja zlasti naslednje zadeve:
– sklicuje zbor članov;
– pripravlja poročila o delu društvenih organov, predloge za zbor članov;
– pripravlja predloge za splošne akte Zveze;
– skrbi za finančno poslovanje Zveze;
– imenuje stalne in občasne komisije;
– imenuje tajnika in blagajnika Zveze;
– zboru članov predlaga višino članarine, določeno v soglasju z večino pokrajinskih društev;
– imenuje glavne urednike društvenih publikacij;
– ustanavlja sekcije in imenuje vodje sekcij;
– odloča o ukinitvi sekcije in razrešuje vodje sekcij;
– odloča o sprejemu ali izključitvi člana;
– skrbi za društvena sredstva;
– izvaja sklepe zbora članov in skrbi za uresničevanje nalog Zveze.

Upravni odbor je za svoje delo odgovoren zboru članov Zveze.

Upravni odbor predstavlja Zvezo pri vključevanju v javno življenje na način, kot je to določeno s pravnimi predpisi.

30. člen

Upravni odbor se sestaja najmanj dvakrat letno na sejah, ki jih sklicuje predsednik Zveze, v njegovi odsotnosti pa podpredsednik ali tajnik Zveze.

Seje upravnega odbora so lahko tudi dopisne ali videokonferenčne. Pravila o sklicu, sklepčnosti in poteku seje so enaka kot pri klasični obliki.

Upravni odbor je sklepčen, če je na seji navzočih več kot polovica članov, v drugem sklicu pa ne glede na število prisotnih, če je izpričano, da je bil korektno sklican.

Upravni odbor lahko za izvajanje posameznih nalog imenuje komisije ali prenese pooblastila na posameznega člana. Naloge, število članov in predsednika komisij določi upravni odbor. Za svoje delo so komisije odgovorne upravnemu odboru. Izjemoma lahko Zveza povabi k sodelovanju pri delu komisije tudi zunanje sodelavce.

Podrobnejša določila o delovanju komisij določa Pravilnik o delu organov in delovnih teles Zveze slovenskih slavističnih društev.

Izvršni odbor

31. člen

Izvršni odbor sestavljajo predsednik, podpredsednik, tajnik in blagajnik Zveze. Izvršni odbor skrbi za tekoče opravljanje nalog v času med dvema sestankoma upravnega odbora.

Predsednik in podpredsednik izvršnega odbora sta hkrati tudi predsednik in podpredsednik upravnega odbora.

Tajnika in blagajnika društva potrdi upravni odbor; njun mandat traja dve leti in se lahko ponovi.

Izvršni odbor je za svoje delo odgovoren upravnemu odboru Zveze.

32. člen

Predsednika voli zbor članov praviloma s tajnim glasovanjem izmed predlaganih kandidatov. Mandat predsednika traja dve leti in je lahko ponovno izvoljen.

Predsednik:

– predstavlja in zastopa Zvezo ter vodi upravni in izvršni odbor;
– odgovarja za javnost dela in dajanje informacij o delu Zveze ter v javnosti predstavlja stališča Zveze;
– sklicuje seje upravnega ter podpisuje akte, ki jih sprejemata zbor članov in upravni odbor Zveze;
– vodi seje zbora članov do izvolitve delovnega predsedstva;
– podpisuje finančne in materialne dokumente;
– opravlja druge naloge po pooblastilu zbora članov in upravnega odbora.

Predsednik zastopa Zvezo pred organi in organizacijami v državi in v tujini. Predsednik je za delovanje v skladu statutom Zveze in pravnim redom Republike Slovenije odgovoren zboru članov Zveze.

33. člen

Podpredsednika Zveze voli zbor članov praviloma s tajnim glasovanjem izmed predlaganih kandidatov.

Mandat podpredsednika traja dve leti in je lahko ponovno izvoljen.

Podpredsednik Zveze v skladu s pooblastili nadomešča predsednika v njegovi odsotnosti in opravlja naloge, za katere ga pooblasti predsednik.

34. člen

Društvene izjave in listine podpisujeta predsednik ali tajnik, blagajniške listine pa predsednik in blagajnik.

Nadzorni odbor

35. člen

Nadzorni odbor je sestavljen iz treh članov, ki jih izvoli zbor članov za dobo dveh let. Njihov mandat se lahko enkrat ponovi.

Nadzorni odbor izvoli iz svoje srede predsednika. Zbor članov izvoli tudi dva namestnika članov nadzornega odbora.

36. člen

Naloga nadzornega odbora je, da spremlja delo upravnega odbora med dvema zboroma članov.

Nadzorni odbor spremlja in nadzira:

– spremembo statuta in drugih splošnih aktov Zveze;
– uresničevanje zakonitosti v delu in poslovanju Zveze;
– izvajanje sklepov in odločitev zbora članov in upravnega odbora;
– razpolaganje s finančnimi in materialnimi sredstvi Zveze ter
– sproži postopek za sklic izredne seje zbora članov, če ugotovi nepravilnosti v vodenju poslov ali kršenje statuta Zveze.

Nadzorni odbor opravlja tudi druge naloge, ki mu jih poveri zbor članov.

Nadzorni odbor ima pravico vpogleda v celotno dokumentacijo Zveze.

Nadzorni odbor sprejema veljavne sklepe, če so prisotni vsi trije člani in če zanje glasujeta vsaj dva člana. Člani nadzornega odbora ne morejo biti hkrati člani upravnega odbora, imajo pa pravico udeleževati se vseh sej upravnega odbora, vendar brez pravice odločanja.

O delu Zveze v celotnem mandatnem obdobju pripravi nadzorni odbor pisno poročilo za zbor članov Zveze. Poročilo podpišejo vsi člani nadzornega odbora.

Častno razsodišče

37. člen

Člane častnega razsodišča voli zbor članov za dobo dveh let. Sestavljajo ga trije člani in dva namestnika. Člani izmed sebe izvolijo predsednika. Sestaja se po potrebi na podlagi pisnih zahtev članov ali organov Zveze.

38. člen

Častno razsodišče vodi postopke in izreka razsodbe v skladu pravilniki Zveze.

Častno razsodišče obravnava predvsem naslednje spore:

– kršitve statuta;
– nevestno in lahkomiselno sprejemanje in izvrševanje sprejetih zadolžitev in funkcij v Zvezi;
– neizvrševanje sklepov organov Zveze;
– dejanja, ki škodujejo ugledu in koristim Zveze.

39. člen

Častno razsodišče lahko izreče naslednje ukrepe:

– opomin;
– javni opomin;
– izključitev iz društva.

Na ukrep častnega razsodišča lahko član vloži pisno pritožbo na upravni odbor. Pritožbo je treba vložiti v roku 30 dni od prejema sklepa častnega razsodišča. Če upravni odbor pritožbo zavrne, lahko član v roku 30 dni od sklepa upravnega odbora vloži pritožbo zboru članov Zveze. Zbor članov Zveze sprejme končno odločitev.

V. FINANČNO POSLOVANJE

40. člen

Finančno in materialno poslovanje Zveze se opravlja na temelju letnega finančnega načrta, ki ga sprejme zbor članov.

Dohodki Zveze so:

– članarina;
– javna sredstva;
– prispevki fizičnih in pravnih oseb (donacije, sponzorstva, darila in volila);
– sofinanciranje na podlagi javnih razpisov (projekti, znanstvene publikacije);
– sredstva, pridobljena z opravljanjem pridobitne dejavnosti (izobraževalna in založniška dejavnost);
– drugi zakonsko dovoljeni viri.

Sredstva Zveze se uporabljajo za izvajanje dejavnosti, ki so opredeljene s tem statutom.

Zveza ne sme deliti svojega premoženja članom. Vsaka delitev premoženja društva med njegove člane ali tretje osebe je nična.

41. člen

Finančno poslovanje določa skladno z določbami zbora članov predsednik Zveze, med odsotnostjo pa njegov namestnik, ki ga določi upravni odbor.

Finančne in materialne listine podpisujeta predsednik in blagajnik oz. pooblaščeni član upravnega odbora Zveze. Listina je veljavna, če jo podpišeta vsaj dva od naštetih.

42. člen

Finančno poslovanje poteka prek poslovnega računa pri pooblaščeni finančni instituciji.

Zveza vodi poslovne evidence in sestavlja finančna poročila v skladu s predpisi, ki veljajo za društva, po sistemu dvostavnega knjigovodstva.

Za vodenje računovodstva se pooblasti zunanje sodelavce. Ti izdelajo tudi letno finančno poročilo.

Vodenje poslovnih knjig in sestava letnega poročila morata biti v skladu z Zakonom o društvih in z računovodskim standardom za društva.

VI. NAGRADE IN PRIZNANJA

43. člen

Za svoje delo v organih Zveze predstavniki in voljeni funkcionarji ne prejmejo plačila.

44. člen

Zveza podeljuje priznanja članom in posameznikom; priznanje se dodeljujejo za:

– članom in posameznikom za dosežene uspehe na raziskovalnem in pedagoškem področju slovenistike ter slavistike;
– za dosežene uspehe in prizadevno delovanje v Zvezi oziroma njenih članicah;
– za posebno uspešen magistrski oz. doktorski študij slovenistike in slavistike;
– za posebno uspešen študij slovenistike na neslovenskih univerzah.

Podrobnosti o podeljevanju nagrad in priznanj ter o načinu izbire kandidata za podelitev ter druga vprašanja v zvezi s tem določa Pravilnik o priznanjih Zveze slovenskih slavističnih društev.

VII. JAVNOST DELA IN NAČIN OBVEŠČANJA

45. člen

Delovanje Zveze temelji na načelih demokratičnosti in javnosti.

Zveza obvešča o svojem delovanju širšo in ožjo strokovno javnost.

a) Svoje člane obvešča:

– z obvestili in sporočili za člane;
– prek svojih publikacij;
– prek uradne spletne strani;
– prek družbenih omrežij;
– z obvestili v sredstvih javnega obveščanja.

b. Javnost dela Zveze in njenih organov je zagotovljena:

– s pravico vpogleda v zapisnike in poročila organov Zveze;
– s pravico zainteresirane javnosti, da se udeleži seje upravnega odbora in zbora članov;
– s posredovanjem informacij o delu Zveze zainteresiranim javnostim;
– z obveščanjem javnosti o delu Zveze prek njene spletne strani in drugih sredstev obveščanja.

Za zagotovitev javnosti dela je odgovoren predsednik ZSSD.

VIII. KONČNE DOLOČBE

46. člen

Zveza preneha delovati:

– s sklepom zbora članov, če sta ob napovedani uri zbrani vsaj dve tretjini predstavnikov članov in z vsaj dvotretjinsko večino navzočih;
– z odločbo pristojnega organa.

47. člen

Ob prenehanju Zveze postane naslednik premoženja društvo, vključeno v Zvezo, ki deluje še naprej in ima status nevladne organizacije v javnem interesu na področju raziskovalne dejavnosti ter vzgoje in izobraževanja. Prevzemnika premoženja določi zbor članov v sklepu o prenehanju delovanja Zveze.

Če takšnega društva ni, se premoženje Zveze po poravnavi vseh obveznosti prenese na drugo nevladno organizacijo ali nepridobitno pravno osebo, ki ima enak ali podoben namen.

Proračunska sredstva se vrnejo proračunu.

48. člen

Statut Zveze sprejme zbor članov, če zanj glasuje več kot polovica članov, ki imajo glasovalno pravico. Za dopolnitve in spremembe statuta velja enak postopek kot za njegov sprejem.

49. člen

Pravilniki iz tega statuta morajo biti sprejeti oziroma usklajeni z določili Statuta v roku šestih mesecev po začetku uporabe Statuta. Sprejme jih upravni odbor Zveze.

50. člen

Ta statut je bil sprejet na rednem občnem zboru Zveze društev Slavistično društvo Slovenije, ki je bil 27. septembra 2024 v Celju. Spremembe in dopolnitve statuta so bile sprejete na izrednem zboru članov 26. septembra 2025. Ko začne veljati Statut Zveze slovenskih slavističnih društev, prenehajo veljati Pravila Zveze društev Slavistično društvo Slovenije, sprejeta 4. oktobra 1996 na občnem zboru na Vrhniki. Statut se začne uporabljati, ko pristojni registrski organ ugotovi, da je v skladu z zakonskimi predpisi.

Ljubljana, 26. september 2025

Predsednica Zveze slovenskih slavističnih društev
dr. Jožica Jožef Beg